

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE FRANSA
İLİŞKİLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN: AHMET PENEZ

DANIŞMAN: DR. LEYLA KIRKPINAR

İZMİR - 2006

ÖNSÖZ

Tez danışmanım, değerli hocam Dr. Leyla Kırkpınar'ın "*Avrupa Birliğini tarihçi gözü ile incelemek gerekir...*" görüşü ve "*...AB sürecinde üye ülkelerle birebir ilişkilerin ele almak daha da faydalı olur*" değerlendirmesi üzerine; "*Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye- Fransa İlişkilerini*" araştırma konusu olarak seçtim.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğine, Fransa'nın geçmişten bugüne bakışı nedir? Her zaman karşı mı oldu, ne zaman destekledi, ne zaman karşı çıktı, ne zaman çekimser kaldı, neden karşı çıkıyor? Sorularına cevap bulmayı ve bu politik zikzakların sebeplerini tespit etmeyi hedefledim. Bu hedefe ulaşmak maksadıyla, Fransa'nın Türkiye'ye tarihten gelen bakışından başlayarak, Avrupa coğrafyası, Türkiye'nin AB sürecinde Türkiye-Fransa İlişkilerine yön veren gelişmeler ve kırılma noktalarını esas alarak, dört bölüm halinde ele aldım. Bu sebeplerin ortaya çıkmasında etkisi olan faktörleri sonuç bölümünde değerlendirdim.

Türkiye-Fransa İlişkileri konusunda 1. Dünya savaşı ve sonrası, Hatay sorunu üzerine Türkiye'de ve Fransa'da çok sayıda yayın vardır. Ancak kaynakça bölümünde görüleceği üzere 2. Dünya savaşından sonra Türkiye-Fransa İlişkileri konusunda incelemeler yok denecek kadar azdır. AB süreci ile ilgili olarak Türk-Fransız ilişkileri konusunda ise, kapsamlı yayın yoktur.

Türkiye'nin AB'deki geleceği, Fransa'nın AB'deki duruşu, hatta Fransa merkezli olarak AB'nin geleceğinin tartışıldığı günümüzün sıcak gelişmelerini, tarihi perspektifte değerlendirdiğimde heyecan verici tespitlere ulaştığımı söyleyebilirim.

Bu imkanı bana sağlayan ve yardımlarını hiç esirgemeyen hocalarıma, tez danışmanım Dr. Leyla Kırkpınar'a ve sabırla beni destekleyen sevgili eşime teşekkür ederim.

Ahmet Penez

İzmir, 2006

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFP	: Ajans France Presse
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.g.	: Adı geçen gazete
A.g.m.	: Adı geçen makale
ANAP	: Anavatan Partisi
A.P.	: Adalet Partisi
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
EFTA	: Avrupa Serbest Mübadele Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GATT	: Gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşması
GB	: Gümrük Birliği
IFRI	: fransa uluslararası ilişkiler enstitüsü
MEDEF	: Fransız Ulusal İşadamları Konseyi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MSP	: Milli Selamet Partisi

NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Paktı (North Atlantic Treaty Organization)
OECD	: Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TİP	:Türkiye İşçi Partisi
UMP	: Halk için Birlik Partisi (Fransa)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I- AVRUPA'DA BİRLİK İÇİN İLK ADIMLAR	6
A - AVRUPA COĞRAFYASI	6
B - AVRUPA'DA BİRLİK DÜŞÜNCESİ	9
C - 2. DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA AVRUPA'DA KURULAN TEŞKİLATLAR	11
1- Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı	14
2- Roma Anlaşmaları: AET, EURATOM	15
D - 2. DÜNYA SAVAŞINDAN SONRASI TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPA VE FRANSA	19
II- TÜRKİYE'NİN AVRUPA ENTEGRASYONUNA DAHİL OLMASI VE FRANSA'NIN TUTUMU	28
A - 1959-1963 ARASI AET –TÜRKİYE GÖRÜŞMELERİNDE FRANSA'NIN TAVRI	28
B - ANKARA ANLAŞMASININ TÜRKİYE'DE VE FRANSA' DA YANKILARI	37
1- Ankara Anlaşması	37
2- Türkiye'de ve Fransa'da Yankıları	53
III- ANKARA ANLAŞMASINDAN SOĞUK SAVAŞIN SONUNA KADAR AB KAPSAMINDA YÜRÜTÜLEN GÖRÜŞMELERDE TÜRKİYE- FRANSA İLİŞKİLERİ	56
A – ANKARA ANLAŞMASI SONRASI İLİŞKİLER	56

B - DE GAULLE DÖNEMİ FRANSA'NIN AVRUPA VE TÜRKİYE POLİTİKASI	58
C - AET İLİŞKİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMİ	62
D - TÜRKİYE- FRANSA İLİŞKİLERİNDE GERGİN DÖNEM	87
1. İlişkilerde Ermeni Gölgesi	89
2. Kıbrıs Barış Harekatının İlişkilere Etkisi	90
3. 12 Eylül'ün İlişkilere Etkisi	92
IV- TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİK BAŞVURUSU SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN DÜNYA VE SON DÖNEM İLİŞKİLERİN DURUMU (1987-2004)	94
A- TAM ÜYELİK BAŞVURUSU	94
B- SOĞUK SAVAŞIN SONU, AB SÜRECİNDE TÜRKİYE- FRANSA İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	98
C - GÜMRÜK BİRLİĞİ	103
D- SON DÖNEM İLİŞKİLER	105
1. Lüksemburg ve Helsinki Zirveleri	105
2. Fransa'nın (sözde) Ermeni Soykırımı Yasasına Tepki	108
3. Son Dönem Ekonomik ilişkiler	111
4. 17 Aralık Sürecinde Fransa'nın Tutumu	113
SONUÇ	118
EKLER	126
KAYNAKÇA	131

GİRİŞ

20. yüzyıl, başlarken olduğu gibi biterken de çok önemli değişimlere sahne oldu. İletişim ve bilgi teknolojilerinin tetiklediği bu hızlı değişim, hayatın her alanında, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal alanlarda köklü değişimler ve dönüşümler yaşıyoruz. Bu gelişim ve dönüşümler, toplumların zorlamasından çok, teknolojinin gelişmesi ile birlikte, bu teknolojiyi geliştiren ve elinde bulunduran ülkelerin, özellikle ABD'nin; yer, zaman ve dozaj belirlemesiyle gerçekleşen dönüşümlerdir. Bu da küreselleşme kavramıyla ifade edilmektedir. Özellikle son 15 –20 yılda çok belirginleşen dünyadaki hızlı değişimden Türkiye de etkilendi, etkilenmeye de devam ediyor. Türkiye, bu değişime, ülke bütünlüğünü koruyarak ayak uydurmak, toplumsal ve ekonomik sorunlarından kurtulmak istiyor. Türkiye'yi yönetenlerin bunu sağlamak için tek bir projesi vardır; “Avrupa Birliği'ne üye olmak”. Ancak bu proje, 15-20 yılın değişim rüzgarının sonucu değil, neredeyse yarım yüzyıldan beri devam eden, batı entegrasyonuna katılma politikasıdır. Son günlerde Türkiye'de yaşadığımız hızlı değişim, dünyadaki değişimin bir gereği ve sonucu olarak değil, son elli yılın çabasının ürünüdür.

Yeni dünya düzenine ayak uydurmak, değişimin gerisinde kalmamak, seyirci olmaktan çıkıp sahaya inmek için Avrupa Birliğine (AB) üye olmak şart mıdır? Bu proje soğuk savaş döneminin bir projesi midir? Yoksa “yeni dünya düzeni için yeni projeler mi gereklidir?” Bu sorular karşımızda dururken, aslında AB'nin de hızlı değişimden etkilendiğini görmek gerekir. Bu gün AB, ne 1950'li yılların Kömür Çelik teşkilatı, ne de 1990'lı yıllara kadar gelen AET değildir. Çok şey değişmiştir. Belki de değişmeyen tek şey, Türkiye'nin AB'ne üye olmak istemesidir. AB, Türkiye'yi “tam üye” yapmak isteyip istemediği ise tartışmalıdır. Bu tartışmalı konu, ilerleyen bölümlerde, AB'nin ağırlığı en fazla hissedilen, Türkiye'nin üyeliği hakkında en belirleyici rol oynayan, üye ülkelerinden biri olan Fransa özelinde ele alınacaktır.

Avrupa Birliği sürecinde Fransa'nın, geçmişten bugüne, Türkiye'ye bakışı nasıldır? Fransa, Türkiye'nin AB'ne üye olmasına her zaman karşı mı oldu, ne zaman

destekledi, ne zaman karşı çıktı, ne zaman çekimser kaldı? Politik zikzakların nedeni nedir..? Bu temel soruların cevapları elbette ki “Tarihte” aranmalıdır. Bu nedenle, AB sürecinden önce Türk-Fransız ilişkilerine geçmişten yakın tarihe kadar genel hatlarıyla, çok kısa bakmakta fayda vardır.

Haçlı orduları içinde her zaman önemli bir gücü ve liderliği bulunan Fransızlar, haçlı seferleri sırasında Türklerle karşı karşıya gelmişlerdir. Fransız literatüründe “Türk” imajı ve Türklerle ilgili deyimler bu dönemlerden başlayarak günümüze kadar gelmiştir.

Fransızların Türkler hakkındaki ilk imajı onların Müslüman olduklarıdır. Öyle ki 19.yy. sonlarına kadar “Müslüman” ve “Türk” kelimeleri geniş ölçüde eşanlamlı kullanılmıştır¹.

Haçlı seferleri, Türklerin İstanbul’u fethetmeleri ve Avrupa ortalarına kadar ilerlemeleri, Akdeniz ve kuzey Afrika’daki Türk egemenliği, Türkiye ve Fransa arasındaki barış veya savaş ilişkileri, gezginler ve tüccarların yazıp anlattıkları, edebi ve tarihi eserlerde yazılıp anlatılanların etkisiyle 19.yy. sonunda Fransa da bir Türk imajı oluşmuştu. Rum ve Ermeniler de, Fransa ve Avrupa’da olumsuz bir Türk ve Türkiye imajının yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu imaj, Fransız kamuoyunu 1919-1922 yıllarında, yani Türk kurtuluş savaşı dönemi de dahil olmak üzere günümüze kadar etkileyen unsurlar olmuştur².

Fransız sözlükleri de Fransızların zihinlerini Türkler aleyhine etkileyen araçlar olmuştur. Bunlardan Dictionnaire Encycloépedique’in “Turc” maddesinde; “*Bu bir gerçek Türktür*” deyimini; “*kaba, sert, amansız, insafsız adam*” olarak açıklanmıştır. “*Traiter quelqu’un de Turc a more*”, Fransızca bir deyim olarak “*birine çok sert, acımasız davranmak*” anlamında kullanılmaktadır.

Çok önemli Fransız dili sözlüğü 1874 tarihli Littré’de de Türklerle ilgili olumsuz bir çok deyimler ve örnekler yer alır: Littré’ye göre “*Türk gibi güçlü*” deyimini; İstanbul’daki hamalların gücünden kaynaklanmıştır. Yine “*bu bir gerçek Türktür*” deyimini acımasız bir adam anlamındadır.

¹ Dictionnaire Encycloépedique, paris, 1950.

² Geniş bilgi için bakınız: Prof. Dr. Yahya Akyüz “*Türk Kurtuluş Savaşında Fransız Kamuoyu, 1919-1922*”, TTK yay.”, Ankara, 1988.

Türk-Fransız ilişkileri 1525 yılında I. François'nın Kanuni Sultan Süleyman'dan (Fransızların deyimi ile Muhteşem Süleyman) Avusturya imparatoru V. Charles'a karşı yardım istemesiyle başlamış³, Kanuni Sultan Süleyman'ın tek taraflı olarak verdiği 1569'dan başlayarak ticari imtiyazlar ve gittikçe çeşitlendirilen kapitülasyonlar sayesinde Fransa'nın menfaatine gelişmiştir.

Bu durumun Osmanlıya sağladığı tek fayda Fransa'nın haçlı seferlerindeki etkinliğinin azalmasıdır. Fakat 240 yıldan beri devam eden “dostça ilişkiler” 1798 yılında Napollion Bonaparte'ın Mısır seferine engel olmamıştır. Fransa'nın dostça ilişkiden ne anladığını gösteren bu örnek son da değildir. Bu öyle bir ilişkidir ki, Fransa 1918'de Anadolu'nun bir kısmını işgale dahi kalkışabilmiştir.

Tarihi süreçte Türk- Fransız ilişkileri, uluslar arası ilişkilerde kalıcı dostlukların ve düşmanlıkların olmadığı, esas olanın menfaatler olduğuna tipik bir örnek olduğu görülmektedir.

Osmanlı devletine tüm ülkeler büyükelçi göndermelerine karşın Osmanlı devleti, 17. yüzyılın sonlarına kadar hiçbir ülkeye büyük elçi göndermemiştir. Fransa'nın ilk büyükelçisi Jean de la Foret 1535 yılında gönderilmiş, bundan 135 yıl sonra büyük elçi olarak Fransa'ya 4 Ağustos 1669 yılında Süleyman Ağa atanmıştır⁴.

Özet olarak; XI. Yüzyıldan itibaren Fransa'nın Haçlı seferlerindeki liderliği, Cem sultan olayındaki Fransa'nın tutumu, XVI. Yüzyılda Avusturya imparatoru Charles'a karşı Osmanlı-Fransız ittifakı ve böyle başlayan kapitülasyonlar, Fransa'nın Kuzey Afrika'dan doğu Akdeniz'e kadar emperyalist girişimleri, Napollion Bonaparte'ın Mısır seferi, XIX. Yüzyılda Rusya'ya karşı Kırım seferinde ittifak, 1.Dünya savaşında karşı saflarda savaş, sonrasında Fransa'nın İngilizlerle birlikte İstanbul'u ve Anadolu'nun bir kısmını işgali, Ermenileri kışkırtması, 1921 de yapılan Ankara anlaşması, Hatay sorunu, tüm tarihi süreçte Türk Fransız ilişkilerini belirleyen parametreler olmuştur. Tüm bu ilişkilerde dikkat çeken husus; genel olarak, Fransızların

³ Kanuni Sultan Süleyman'ın I. François'ya gönderdiği mektup için bakınız: Ek-3.

⁴ İsmail Soysal'ın 20 Haziran 1988 tarihinde, Paris'de UNESCO'da Fransızca verdiği konferansın Türkçe çevirisinden alınmıştır.

Türklere karşı düşmanca tavrı, ittifak yapılan dönemlerde ise, Fransa lehine çıkar ilişkisinden ibarettir.

20. yüzyılın ikinci yarısında ticaretin artması, sanayinin gelişmesiyle Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin iş gücü ihtiyacı artması sonucu Avrupa'ya işçi göçü başlamış, Avrupa'nın diğer gelişmiş ülkelere olduğu gibi Fransa'ya da Türk işçiler gitmişlerdir. Bu durum Fransızlara Türkleri daha yakından tanıma fırsatı vermiştir. Ancak Avrupa'ya eğitim düzeyi düşük, kentli yaşama alışık olmayan, genellikle kırsal kesimden göç eden Türkler; Avrupa genelinde zaten kötü ve ön yargılı olan Türk imajını olumsuz yönde etkilemişlerdir. Bu tespiti yaparken, saf ve temiz Anadolu insanların bizzat kendilerine ait negatif bir olgu olmadığını belirtmek gerekir. Bu sosyolojik bir vakadır ve yaşam biçimi ile ilgilidir. Kendi ülkesinde dahi köyden kente göç eden Anadolu insanının imajı; Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde aynı durumdadır.

AB sürecinde Fransa'nın Türkiye'ye bakışını sadece Türklerin Fransa'daki olumsuz imajı ile açıklamak yanlış olmasa bile eksik olacaktır. Dini ve kültürel farklılıklar, ekonomik çıkarlar, Avrupa'nın güvenliği, dünya hakimiyeti iddiası olan devletlerin rekabetleri, ideolojik ve jeopolitik faktörler de ilişkilerde belirleyici rolleri vardır.

Fransa ve Türkiye'nin ilişkilerini belirleyen, sadece bu iki devletin bağımsız kararları da değildir. Soğuk savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliğinin, soğuk savaş sonrası tek kutuplu dünyada ABD'nin, Türkiye- Fransa ilişkilerinde önemli etkisi ve rolü vardır.

Buraya kadar Türk Fransız ilişkilerinin, çok kısa ve genel olarak tarihi geçmişi ve Fransızların bakışı ile Türk imajı ele alınmıştır. Bundan sonraki bölümlerde, Avrupa'da birlik düşünceleri, 2. Dünya savaşından sonra kurulan teşkilatlar ve anlaşmaların genel bir çerçevesi çizildikten sonra, diğer bölümlerde esas olarak, 1959 yılında Türkiye'nin AET'ye başvurusundan başlayarak, 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesine kadar geçen süreyi kapsayacak şekilde, AB sürecinde Türkiye-Fransa ilişkileri tarihi perspektifte incelenmiştir.

Genel bir çerçevesini çizmeye çalıştığım, Fransızların Türk imajı ve tarihte Türk- Fransız ilişkilerinin, yakın tarihe yansımalarının nasıl ve neler olduğu, AB

kapsamında nasıl bir süreçten geçtiği, müteakip bölümlerde, Avrupa'da birlik düşünceleri, atılan ilk adımlar, Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna dahil olması ve Fransa'nın tutumu, Ankara anlaşmasından soğuk savaşın sonuna kadar, AB kapsamında yürütülen görüşmelerde Türkiye- Fransa ilişkileri, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu, soğuk savaş sonrası değişen dünya ve son dönem ilişkilerin durumu, başlıklarında incelenecektir.

Bu tezde, başlıktan da anlaşılacağı üzere, bütün yönleriyle Türkiye-Fransa ilişkilerini veya Türkiye - AB ilişkilerini kapsayan bir çalışma hedeflenmemiştir. Sadece Türkiye'nin AB'ne üyeliği sürecine ilişkin alınan kararlar ve bu çerçevede yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna dahil olma çabalarına karşılık, Fransa'nın tutumu ve bu tutumun nedenleri ağırlıklı olarak irdelenmiştir.

I- AVRUPA COĞRAFYASI VE AVRUPA'DA BİRLİK İÇİN İLK ADIMLAR

A- AVRUPA COĞRAFYASI

Literatürde ilk defa, bir mitoloji kahramanı olarak karşımıza çıkan Avrupa; Agenor'un yada Phoenix'in Tanrı Zeus'u çılgına çeviren güzel kızın adıdır⁵.

Homeros'un yaşadığı dönemlerde "Avrupa", Peloponisos ve Ege adalarından ayrı olarak- orta Yunanistan demektir. Daha sonra İ.Ö.V. yy.da Yunanlıların küçük Asya ya da Anadolu adını verdikleri "Asya"nın karşıtı olarak kuzeye doğru uzanan tüm kara kütesini içerdi⁶.

Mitolojiye dayandırılan tarihsel kökler bir yana, Avrupa diğer kıtaların tersine coğrafya açısından farklı ve belirgin bir birim oluşturmaz. Avrupa aslında, Avrasya olarak da isimlendirilen ana karanın, batıya doğru uzanan uç kesimidir.

Kuzey ve batı sınırlarının belirgin bir doğal sınır olan okyanuslara dayanmış olmasına karşın, Avrupa'nın doğu sınırının neresi olduğu konusunda öteden beri belirsizlik vardır. Sınırları kesin olarak belirlenmiş bir Avrupa ve buna bağlı bir Avrupalı tanımı yapmak, özellikle doğu sınırı için, ne coğrafya, ne de kültürel anlamda neredeyse imkansız gözükmektedir. Fakat dini olarak mümkündür. Bugün Avrupa'nın sınırı Ural sıradağlarının güneyinden batıya Hazar denizine ve Karadeniz boyunca uzanarak İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçen bir çizgi olarak genel kabul görmektedir⁷. Bu genel kabul, hıristiyanlığın doğu sınırını da çizmektedir.

Tarih açısından bakıldığında Avrupa, coğrafi olmaktan çok, kültürel bir deyimdir. Bu coğrafi terimin toplumsal bir içerik kazanması özellikle kıtanın Hıristiyanlaşmasından sonraki gelişmelerin eseridir. Politik bir içerik kazanması ise, tamamen haçlı seferleri ile bağlantılıdır. Bu bakış açısına göre Avrupa; doğu için ve

⁵ Odile Gandon, *Dictionnaire de la Mythologie*, Hachette, 1992, s.189.

⁶ Grolier International Americana Encyclopedia, İstanbul 1993, s.299.

⁷ A.g.e., s.299.

doğuya karşı bir siyasi yapı olarak ortaya çıkmıştır⁸. Başka bir deyişle Avrupa coğrafi ve fiziksel bir ayırımdan değil, tamamen bu bölge insanların kendilerini doğu medeniyetlerinden ayırmak için, hatta ona karşı olarak, kendilerini farklı tanımlamalarının sonucu ortaya çıkmış bir terimdir.

Bu tespitten hareketle, Türkiye'nin fiziki olarak Avrupa sınırları içinde olup olmadığı tartışmaları bir yana, Türkiye'nin dini ve kültürel farklılıkları nedeniyle Avrupalı olmadığı sonucuna varılabilir. Zaten gerek Fransa'nın gerekse diğer AB ülkelerinin Türkiye'yi Avrupalı saymamalarının en temel gerekçesinin dini ve kültürel farklılıklar olduğu açıktır. Türkiye Avrupa'da saymamalarına karşın coğrafi olarak hemen güneyinde bulunan Kıbrıs adasının, Avrupa'dan da oldukça uzak bulunmasına rağmen, Avrupa sınırları içinde sayılması, Avrupa'nın coğrafi terimden çok, din ve kültür birliğini ifade eden bir terim olduğunu, en azından Avrupalıların böyle kabul ettiğini göstermektedir.

Bu tarihi, dini ve kültürel temellere dayanan tanımlamaların aksini savunan, Avrupa tarihini fazla önemsemeyen, daha çok, Ortaçağ sonrası Avrupa'yı başlangıç kabul ederek, Avrupa tanımlaması yapan görüşler de vardır. Bu bakış açısına göre; Avrupa bu gün, orta çağ Avrupası değildir. Rönesans ve aydınlanma tecrübelerini yaşamış Avrupa, kendini tanımlamak için farklı kavramlar geliştirmiştir. Her ne kadar Hıristiyanlık kültür için varlığını sürdürse bile hakim önceliği akıl, bilim, özgürlük, insan hakları gibi modernitenin simgesi olan başka unsurlara bırakmıştır⁹.

Bu görüş; tarihi bakış açısı yerine, geçmişin bir kesitini ve bu günü ele almayı tercih ederek ortaçağ Avrupasını, hatta 2. Dünya savaşı ve öncesi tarihi görmezden gelmeyi tercih etmektedir. Bu tercih, aydınlanmayı yaşamış Avrupa'dan beklentiyi ve olması gerekeni açıklayan iyimser bir yaklaşımdır. Bu gün Avrupa'da bilimsel düşünüşün, demokrasi kültürünün geliştiği söylenebilir. Ancak, bu günün Avrupasında söz konusu olan Türkler olunca, toplumsal hafıza işleyerek, ortaçağ zihniyeti sergilenebilmektedir. Bu tanımlama Avrupa tarihini yok saymak olur ki, bu gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Zaten Avrupa'da yaygın bir bakış açısı da değildir. Türkiye'den bakarak Avrupa'yı olması gerektiği gibi görmek, ideal bir Avrupa görüntüsü çizmek,

⁸ Ümit Özdağ, *AB'nin Jeopolitik İncelemesi*, ASAM Avrupa Araştırmalar dizisi, Ankara, 2003, s. 3.

⁹ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Vipaş yay., Bursa, 2005, s.21.

Türkiye'nin nasıl ve ne şekilde olursa olsun, AB'ne üye olmasını destekleyenlerin, Türk kamuoyunun kafasında ideal bir Avrupa fikri oluşturmak ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Daha çok Avrupa'nın bu gün ulaştığı demokratik kültüre bakarak değerlendirme yapılmaktadır. Ancak Avrupalılar bu demokratik kültürlerini, genellikle kendi toplumları için işletmektedirler. Avrupa halklarının büyük çoğunluğunun Türkiye'yi yeterince tanımadan, rum ve ermeni diasporasının söylemlerine kolayca inanarak, önyargılı bir biçimde, hiçbir bilimsel temeli olmadığı halde, ermeni soykırımının kabulü gibi, parlamentolarında Türkiye karşıtı kararlar almalarını başka türlü açıklamak mümkün görülmemektedir.

Avrupa'yı, "öznenin doğum yeri olarak" kabul eden bir diğer görüş ise, Avrupa'nın kendisini, kuşkusuz kendisi olmayanla kurduğunu kabul etmekle birlikte, kendisi olmayanla ilişkisini, belli bir kuramsallığı ya da düşünselliği hiçbir zaman gözardı etmeden, belli bir süreklilik içinde gerçekleştirdiğidir. Buna düşünceye göre; kuram ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi, bireysel-tekil-somut varoluşun yapısal özelliklerini de dikkate alarak hep yeniden kurmayı gündeminde saklı tutan Avrupa, Herakleitos'tan, Aristoteles'ten, Heidegger'e kadar birbiriyle örtüşen/örtüşmeyen düşünceler toplamı Avrupa'yı kurmuştur¹⁰.

Bu görüş oldukça zorlama bir felsefi yaklaşım ile belki bilimsel düşünme biçiminin kökenlerini açıklayabilir. Ancak Avrupa coğrafyasını açıklamaktan uzaktır. Bu gün örneğin; Bulgaristan'ın, Kıbrıs'ın Avrupa sınırları içinde sayılması bu felsefi yaklaşımla açıklanamaz.

Avrupa'nın yukarıda belirtilen sınırları, coğrafi ve bilimsel temelde açıklanamayacağı gibi, siyasi ve ideolojik olarak da açıklanamaz. Zira, özellikle son döneme kadar birbirine taban tabana zıt yönetim anlayışındaki ülkeler Avrupa sınırları içinde sayılmışlardır.

Kaynaklarda yer alan Avrupa coğrafyasının sınırlarını yine Avrupalılar çizmiştir. Kendilerinin Avrupa tanımı budur. Bunu yaparken ne coğrafi ne bilimsel ne de siyasi kriterlerle hareket etmedikleri açıktır. Avrupa coğrafyasını belirleyen unsur olarak geriye kalan seçenek; din ve kültür bağlarıdır.

¹⁰ Betül Çotuksöken, *Avrupa: Öznenin Doğum Yeri*, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, (Avrupa Özel Sayısı), Sayı: 14, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, Ankara, 2001, s.47-52.

B- AVRUPA'DA BİRLİK DÜŞÜNCELERİ

Tarihte Avrupa'nın tamamını kapsayacak bir tek Avrupa yaratma düşüncesi, Roma İmparatorluğundan bu yana hep vardır. Bunu Şarlman'dan Napolyon'a ve Hitler'e kadar pek çok iktidar sahibi güç kullanarak, Duke de Sully ve Saint Simon'dan, Kant ve Victor Hugo'ya kadar pek çok düşünür de barışçıl projeler ve teklifler ortaya koyarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Her ne kadar, Avrupa'yı birleştirme düşüncesini eski yunan uygarlığına kadar dayandıranlar olsa da, birleşik Avrupa kavramının asıl ortaya çıktığı dönem ortaçağdır. Roma imparatorluğunun dağılmasından sonra, Avrupa'da çok parçalı, güçsüz ve istikrarsız bir yapı ortaya çıkmıştır. Avrupa, doğuda gelişen İslam ve Türk imparatorluğunun da etkisiyle kendi içine kapanmak zorunda kalmıştır. Giderek daha çok güçlenen ve üzerlerinde daha çok baskı kuran Türkler karşısında Avrupalı devletlerin ileri gelenleri, eski Roma imparatorluğunun yeniden canlandırılması düşüncesine kapılmışlardır.

Eski roma imparatorluğunun yeniden kurulması düşüncesi daha sonra da Roma katolik kilisesi tarafından, kontrolü altındaki alanlarda sık sık gündeme getirilmiştir. Bunun gerçekleşmesi halinde, Avrupa'nın hem kendi içindeki çatışmaları ortadan kaldıracığına, hem de güçlenerek eski topraklarına yeniden kavuşacağına inanmışlardı. Bu düşünce Avrupa Birliği kavramının da esin kaynağı olmuştur.

Bu görüşleri ilk olarak ortaya atan iki düşünür; Dante ve Pierre Dubois olmuştur. Dante 1310 yılında yazdığı "monarchia" adlı eserinde, Avrupa'da savaşların önlenmesini, Roma'nın yeniden canlandırılarak, tek bir yönetim kurulmasıyla gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Dubois ise, Katolik Avrupa idarecilerinin ortak bir konsey kurmalarını ve aralarında bütün uyuşmazlıklarda da bu konseyin aracı olarak atanmasını teklif etmiştir¹¹.

"Avrupa Birliği" veya "Avrupa Federasyonu" oluşturma düşüncesi ulus devletlerin yani kıta Avrupa'sındaki ülkelerin kendi aralarında imzaladıkları barış

¹¹ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Vipaş yay., Bursa, 2005, s.40.

antlaşmalarıyla gündeme gelmiştir. “Avrupa Birleşik Devletleri” fikrinin ortaya çıkışı ise, Avrupa’daki milliyetçilikle aynı yıllara rastlar. Kant, Saint Simon, William Penny, Victor Hugo gibi düşünürler bu fikrin altyapısını oluşturan ve Avrupa Birliği’nin kurulacağına inanan kişilerdir.

18. yüzyıl sonunda Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi ile artan ürünler için pazar arayışları ortaya çıkarmıştır. Bu durum, ticaretin serbestleşmesinde bir baskı unsuru olmuştur. Böylece birleşme düşüncesine ekonomik alanda bir boyut kazandırılmış olur. 1786’da İngiltere ile Fransa arasında imzalanan ticaret antlaşması bu konuda atılan adımlardan biri olup, ticari serbestleşmeyi hedeflemiştir¹².

“Federasyon” ya da “tek bir imparatorun idaresi”, uluslar üstü Avrupa birliği konusunda ilk kapsamlı teklifler olmuştur. Tek bir kralın hakimiyeti altında Avrupa federasyonu teklifi Dante’nin romantizminin ifadesi olarak kalırken, Dubois’nın Fransa’nın çıkarlarını ön plana çıkaran federasyon teklifi de uygulamaya konulamamıştır. Daha sonraları buna benzer fikirler Fransız yazar Victor Hugo tarafından ileri sürülmüştür. 1849 yılında Paris’te toplanan barış kongresinde konuşma yapan Victor Hugo; “*Toplar ve bombalar sustuğu zaman, yerlerini bütün halkların katılacağı genel seçimlerde reylere bırakacak. İngiltere’de parlamento, Almanya’da diet, Fransa’da yasama organı ne ise, Avrupa için de yüksek egemen senato oluşturulacak ve uyuşmazlıkların çözümünden sorumlu olacaktır. İki büyük topluluğun, bir yanda ABD ve diğer yanda Avrupa Birleşik Devletlerinin okyanus üzerinden ellerini uzatarak işbirliği yapacakları gün gelecektir...*”¹³ demişti.

Avrupa’da bu gibi birlik teklifleri entelektüel ütopya olarak görülmüş, Ortaçağdan 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemde, arzu edildiği şekilde uygulamaya geçirilememiştir. Avrupa’da dinsel, siyasal, ekonomik çıkar savaşları bütün şiddetiyle devam etmiştir. Üstelik, her iki dünya savaşı da Avrupa’da çıkmış ve yayılmıştır.

Avrupa, herhangi bir tehlike ve tehdit altında olmadığı dönemler birlik sağlayamadıkları gibi sürekli kendi aralarında savaşmışlardır. Dışardan tehditle karşılaşıldığında birleşme gereği duymuşlardır. Ortaçağda İslam ve Türk tehditleriyle,

¹² Atilla Sandıkçı, *Türkiye’nin dış politikasında Avrupa Birliği ve alternatifleri*, Harp Akademileri yay., İstanbul, 2001, s.16.

¹³ A.g.e., s.17.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise Sovyetler Birliği tehdidi, birlik adımlarına ivme kazandıran olgulardır.

C- 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AVRUPA'DA KURULAN TEŞKİLATLAR

Bütün bu girişimlere karşın, I. Dünya Savaşı sonrası ortamında yüksek sesle ifade edilen bir Avrupa Birliği oluşturulması çalışması söz konusu olmamıştır. 1918'de Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına karşın, Avrupa Birliği konusunda bir girişim gerçekleştirilmemiştir.

Savaşmaktan yorgun düşen Avrupa ülkelerinde, 1. Dünya Savaşı sonrası huzurlu ve istikrarlı yaşamın şartları ve imkanları üzerinde durulmuştur. Avrupa'da siyasi ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer bir deyiş ile Avrupa'daki işbirliğinin gelişmesine yardımcı olacak bir ortam oluşturmak istenmiştir. Ancak tamamlanmamış paylaşımlar nedeniyle başarılı olunamamıştır. Birlik oluşturma düşüncesi ciddi olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Çünkü Avrupa'daki ulus devletlerin aralarındaki çıkar çatışmaları birinci savaşla sona ermemiş bir süre ara verilmiştir. Her iki büyük savaşında temel nedeni ekonomik paylaşım ve siyasi güç elde etmektir.

Avrupa'da tek bir devletin diğer devletlere saldırarak, işgal ederek tek başlarına egemen güç olunamayacağı, bedeli ağır da olsa görmüşlerdir. Bunu Napolyon ile Fransa, Hitler ile Almanya denemiş, olmamıştır. Nitekim 2. dünya savaşının kaybedeni Avrupa'dır. Kazanan ise ABD ve belli ölçüde Sovyetler Birliğidir.

2. Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin süper bir güç haline gelmesi, bütün Avrupa ülkelerinin (Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya) savaştan yorgun ve büyük zararlar çıkmış olması karşısında, Avrupa'da bir güç dengesizliği ortaya çıkmıştır. Bu dengesizliği giderilmesi; Avrupa'da huzur, sükun, istikrar ve barış ortamının tesis edilerek, önce ekonomik ve sonra da politik entegrasyona geçilmesi ile mümkün olabileceği görülmüştür.

Savaş sonrası, savaş öncesi ve savaş sırasındaki ittifakların tam tersi işbirliği ve ortaklıklar kurulmuştur. Çok kaba hatlarıyla, 2. Dünya savaşında Almanya Fransa'yı işgal etti, İngiltere'ye saldırdı, Sovyet Rusya'ya taarruz ederek Moskova yakınlarına

kadar ilerledi. Gelişmeleri uzaktan dikkatli, bir o kadar da hazırlıklı olarak izleyen ABD, yeri ve zamanı kendisinin inisiyatifinde, savaşa müdahale ederek, Fransa'yı, İngiltere'yi Almanlardan kurtardı. Hatta Almanları da Nazilerden kurtardı.

Savaş bittiğinde garip bir durum ortaya çıktı; Her devlet savaştığı ülke ile yakın işbirliğine girerken, müttefik oldukları ile karşı karşıya geldi. Fransa Almanya'nın batısı ile AET içinde ortaklık kurarken İngiltere dışarıda bırakıldı, Almanya'nın doğusu Varşova paktı ile Sovyetler Birliği ile bir araya geldi. Yani "her ülke kendisine saldıranla müttefik oldu, müttefikleriyle karşı karşıya geldi". Üstelik de bu 50-100 yılda değil en fazla 10 yıl içinde oldu. Belki bu durum hükümetler arası politik ilişkilerle, diplomatik yaklaşımlarla açıklanabilir. Ancak insanlara ne oldu? Savaşın, bütün acıları, işgaller, tecavüzler, işkenceler henüz çok taze iken, bu tablo nasıl oluştu? Bu sorunun cevabını Avrupa'yı yeniden şekillendirme ihtiyacı duyan ABD'de aramak gerekir.

Adolf Hitler, bütün Avrupa'ya saldırarak, ABD'nin Avrupa hamiliğine zemin hazırladığı söylenebilir. Başta Fransa olmak üzere, Avrupa'nın bağımsızlıklarına düşkün ulus devletleri, ABD'yi kabullenmek zorunda kalmışlardır. Başka bir deyişle ABD, Hitler sayesinde Avrupa ve onun sömürgelerini teslim almıştır. Dikkat edilirse Nazi Almanyasının başarılı olduğu her yerde ABD başarılı olmuş, başarısız olduğu doğu Avrupa'da olamamıştır. Nitekim Doğu Avrupa, Sovyetler Birliği'nin güdümüne girmiş, 2. Dünya savaşından güçlenerek çıkmıştı. Sovyetler Birliğinin güçlenmesi ve Stalin'in politikası, Avrupa'da tehdit algılamasına neden olmuş, Sovyetler Birliği tehdidi, Avrupa'da, bu arada Türkiye'de ABD'yi vazgeçilmez süper güç durumuna getirmiştir.

Tarihteki birlik arayışları daima Avrupa'nın kendi içinden çıkmışken, ikinci dünya savaşı sonrası bu durum değişmiştir. Hitlerin silahla ve zorla gerçekleştiremediği tek Avrupa'yı, ABD'nin teşviki ile, Fransa ve Almanya'nın öderliğinde demokratik usullerle birleştirmek için atılan adımlara zemin hazırladığı söylenebilir.

Savaş sonrasında Avrupalılar, kendilerine ekonomik ve siyasi ağırlık kazandıracak bir denge ve birleşme arayışına yönelmiş, savaş sonrasında ekonomik koşulları da buna ortam yaratmıştır. Birleşmenin alacağı biçim üzerine genel olarak iki farklı görüş geliştirilmiştir. Bunlardan birisi klasik bir uluslararası örgüt modeli, ikincisi

ise Fransa'nın desteklediği, kurumsal bir birleşmeye ulaşmak yerine, öncelikle işlevsel bir dayanışma yaratacak, somut bir dayanışma modelidir. Fransa ve Almanya liderliğinde İtalya, Benelux ülkeleri (Belçika, Hollanda, luxsemburg), somut gerçekleştirmelere yönelmişlerdi. Bu sürecin en bilinen örneği, W. Churchill'in 1946 Zürih Üniversitesinde "*Avrupa Devletler Birliği*" önerisidir. İngiltere'nin desteklediği basit diplomatik yakınlaşmayı destekleyen tutumu ile çelişmekle birlikte, Churchill'in bu önerisi Avrupa'da birçok hareketin başlaması açısından anlamlı olmuştur¹⁴.

Fransa Avrupa'da en ateşli entegrasyon savunucu ülke olmasına rağmen, "ulusalci" yaklaşımlarıyla dikkat çeken yine Fransa'dır. Avrupa'da liderlik konusunda İngiltere ve Almanya ile daima rekabet halinde olmuştur.

Okyanus ötesinden ABD, savaşın muzafferi, Avrupa'nın kurtarıcısı olarak, eskisinden çok daha fazla, Avrupa'ya müdahil hale gelmiştir. Pan Avrupalı fikirlerin desteğinde, Avrupa'da bir birlik gerçekleştirmek için pek çok teşebbüslerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin başlamasında ve gelişiminde, ABD'nin Marshall planının büyük etkisi olmuştur.

ABD Dış İşleri Bakanı George Marshall, bu konuda, 5 Haziran 1947'de bazı öneriler ortaya attı. Marshall planı adını alan bu önerilerde, Amerika'nın, Avrupa'nın ekonomik kalkınması için yapacağı girişimden önce Avrupa ülkelerinin kendi aralarında bir ekonomik işbirliği yapması isteniyordu¹⁵. 16 Nisan 1948'de, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kuruldu. Türkiye bu örgüte 13 Temmuz 1948 tarihinde katıldı. Avrupa dışından ABD ve Kanada'nın da katılmasıyla, 14 Aralık 1960'da yapılan yeni bir anlaşma ile yerini, "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü" (OECD)'ne bıraktı¹⁶.

Böylece, Batı Avrupa ülkeleri kendi aralarında örgütlendikleri gibi, ABD ile askeri ve ekonomik alanlarda sıkı bir işbirliği sağlanmış oldu. ABD'nin bu çabalarının temel nedeni; Sovyetler Birliğindeki rejimin Avrupa'ya yayılmasını önlemektir. İşte ABD, bu temel kaygı ile Avrupa'yı bir arada tutacak ve komünist rejime karşı kendini koruyabilecek bir güce ulaştırmak için, askeri bakımdan NATO'yu kurmuş, Ekonomik alanda ise işbirliği ve ortaklık yapmaya teşvik etmiştir.

¹⁴ Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, Çınar yay., İstanbul, 1996, S. 70.

¹⁵ Rıfat Uçaral, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1985, s. 535.

¹⁶ A.g.e., s.536.

Avrupa Birliğinin temelini teşkil eden Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) antlaşmaları, birlik adına başarılı olmuş yapılanmalardır.

1-Avrupa Kömür Ve Çelik Teşkilatı

Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıran; biri “federasyon” yanlısı diğeri “işlevselci” iki akımın başlıca savunucuları olan İtalyan Federalist Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına yol açan Schuman planının ilham kaynağı, Fransız planlamacı Jean Monnet'tir. Bu iki görüş , tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dışpolitika ve güvenlik gibi devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiği inancı içerisinde iç içe geçmiştir¹⁷.

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, 2 Mayıs 1950'de Fransa ile Almanya arasında kömür-çelik kaynaklarının birleştirilmesini, savaş sanayisinin temel girdileri olan bu maddelerin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir sorumluluğa bırakılmasını önerir. Schuman Planı olarak bilinen bu plana diğer ülkelerin olumlu yaklaşımları üzerine altı ülke arasında 25 Eylül 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (The European Coal and Steel Community: ECSC) kurulur. AKÇT ile üye ülke ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, istihdamı tam manasıyla gerçekleştirilmesini, işsizliği önleyerek hayat seviyesinin yükseltilmesini amaçlamıştır. Bunun yanı sıra kömür-çelik sektöründe tekelleşmenin önlenip yatırımların hızlandırılması, bu sektördeki işçilerin konut edinmesine yardımcı olunması da amaçlanmıştır¹⁸.

AKÇT, kömür ticaretinde serbestlik getirirken, Pazar sınırlamalarını ve ayrıcalıklarını ortadan kaldırmakta; AKÇT'nin 5 organından biri olan yüksek otoriteye özel durumlarda müdahale edebilme yetkisini tanımakta ve üye ülke işçilerinin serbest dolaşımının sağlanmasını amaçlamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, hem Avrupa ülkelerinin savaş sanayilerini birbirine karşı geliştirerek kullanmalarının

¹⁷ Şaban H. Çalış, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Nobel yay., Haziran, 2001, s.27.

¹⁸ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul, Beta yay., 1998, s. 4-12.

önlenmesi, hem de savaş sanayisinin hammaddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar arası bir örgüt tarafından yönetilmesi gerektiği düşüncesiyle yola çıkan Fransa'nın girişimleri aracılığıyla, altı Avrupa ülkesi arasında (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) bir yıl süren görüşmeler sonrasında, 18 Nisan 1951'de Paris'te, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran Paris Anlaşması imzalanmıştır.

1950 yılında Fransız dış işleri bakanı Robert Schuman ve Fransız planlamacı, Jean Monnet tarafından geliştirilen plana göre; Almanya ve Fransa'nın kömür ve çelik üretimini ortak bir yönetim altında birleştirildi. Esas hedef ise; iki ülkeyi ortak bir noktada buluşturarak, Almanya ve Fransa arasındaki rekabeti ve düşmanlığı sona erdirerek, Avrupa'da kalıcı bir barış sağlamak, daha geniş ortaklıklar için zemin hazırlamaktır.

AKÇT'nin amaçları antlaşma metinlerinde; *“üye ülke ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, tam istihdamı gerçekleştirerek işsizliği önlemek ve yaşam seviyesinin yükseltilmesini sağlamak...”* olarak belirtilmektedir. Antlaşmanın temel ilkeleri; Kömür ve çelik ticaretinde serbestlik, pazarlardaki sınırlama ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, yüksek otoritenin özel durumlarda müdahalesi, işçilerin serbest dolaşımı olarak belirlenmiştir. Bu günün Avrupa Birliğinin inşasında temel harç olarak kabul edilen Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı; Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'nın katılımı ile 1951 yılında Paris'te kurulmuş oldu¹⁹.

Avrupa Birliği tarihini izleyenlerin ortak görüşüne göre, 1952 yılında yürürlüğe giren Avrupa Kömür ve Çelik teşkilatı (AKÇT), daha fazla entegrasyon için üye ülkeleri cesaretlendirmiştir. Bu anlamda, 1952 yılında yürürlüğe giren AKÇT, Roma antlaşmalarına giden yolu açarken Fransa'nın başı çektiği görülmektedir.

2-Roma Antlaşmaları: AET, EURATOM

Roma antlaşmaları esas olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) antlaşmalarından oluşmaktadır. AKÇT üyesi altı Avrupa ülkesi tarafından 1957 yılının mart ayında Roma'da imzalanmıştır.

¹⁹ A.g.e., s.5.

AET antlaşmasının 2. maddesinde , topluluğun amacı, “*üye ülkeler arasında topluluk yoluyla ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir biçimde geliştirilmesi, sürekli ve dengeli gelişme, istikrarı artırma, yaşam standartlarının hızla yükseltilmesi ve daha yakın ilişkilerin desteklenmesi...*”²⁰ olarak açıklanmıştır. Anlaşmanın üçüncü maddesinde topluluğun amacına ulaşmak için yapılması gerekenler sıralanmıştır²¹;

- a) *Üye devletler arasında, malların giriş çıkışında gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının ve benzer diğer bütün tedbirlerin kaldırılması,*
- b) *Üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ortak bir ticaret politikasının oluşturulması,*
- c) *Üye devletler arasında, kişiler, hizmetler ve sermayelerin serbest dolaşımına ilişkin engellerin kaldırılması,*
- d) *Tarım alanında ortak bir politikanın oluşturulması,*
- e) *Taşıma alanında ortak bir politikanın oluşturulması,*
- f) *Ortak Pazar içinde rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir rejimin kurulması,*
- g) *Üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonunu sağlayacak ve ödemeler bilançolarındaki dengesizlikleri önleyecek usullerin uygulanması,*
- h) *Ulusal mevzuatların, Ortak pazarın işleyişinin gerektirdiği ölçüde, birbirine yaklaştırılması,*
- i) *İşçilerin istihdam olanaklarını iyileştirmek ve yaşama düzeylerinin yükselmesine katkıda bulunmak amacıyla bir Avrupa Sosyal Fonunun kurulması,*
- j) *Yeni kaynaklar yaratarak topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştıracak bir Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması,*
- k) *Alışverişleri artırmak ve ekonomik ve sosyal kalkınma çabasını birlikte sürdürmek amacıyla...*

Antlaşmaya taraf devletler, kendi aralarında tüm gümrük vergileri ve diğer engelleri ortadan kaldırmayı, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını, ortak bir gümrük tarifesi ile, yine ortak bir ticaret politikası oluştururken, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ortak bir ticaret politikası kararlaştırmıştır.

²⁰ Emile Noel, *AET Andlaşmasının Temel Maddeleri*, AT Enformasyon bürosu, Ankara, 1977, s. 1.

²¹ A.g.e., s. 2.

“...denizaşırı ülke ve topraklarla bir ortaklık kurulması...” kararı, üçüncü ülkelerle ile topluluğu zenginleşmesi için ortaklıkların yapılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Günümüzde tartışma konusu olan ortaklığın ne anlama geldiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak antlaşma metnine bakıldığında zaman, AET antlaşmasında ekonomik amaçların altı her fırsatta çizilirken politik hedefler, ulusalcı çevrelerin engellemelerine takılmak kaygısıyla olsa gerek, üstü kapalı geçirilmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır. Buna rağmen, antlaşma metninde yapılan atıflarda “*Tüm taraflar Avrupa halkları arasında her zamankinden daha yakın bir birlik oluşturmanın temellerini inşa etmek...*”²² kararlılığını da kabul etmişlerdir. Esasen antlaşmayı hazırlayanlar için bu hedef, Avrupa Birliğinin, son dönemde genişleme süreci dikkate alındığında, sadece bir atıfla geçirilemeyecek kadar önemlidir.

Gerçekte hedefin politik mi, yoksa ekonomik mi olduğu yaygın bir tartışma konusu olmakla birlikte asıl hedef, egemen güç olmaktır. Ekonomi ve politika bu hedefe ulaşmak için sadece bir araçtır.

EURATOM (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu), yukarıda belirtildiği gibi 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Topluluk, atom enerjisinin sanayi ve enerji üretiminde barışçı amaçlar için kullanılmasını amaçlamıştır. Topluluğu kuran ülkeler o tarihlerde enerji ihtiyaçlarını atom enerjisi kullanarak gidermeye düşünmüşlerdi. Özellikle 1956 yılında Mısır-İsrail savaşının başlaması ve ardından İngiltere ve Fransa'nın Süveyş kanalına müdahale etmesiyle başlayan buhran döneminde, Avrupa'ya Ortadoğu'dan petrol ikmali önemli ölçüde aksamıştır. Bu durum petrole bağımlılığın azaltılması ve diğer enerji kaynaklarının devreye sokulması konusunda, o dönemde Avrupa'da önemli çabaların harcanmasına yol açmıştır. Bunların ürünü olan EURATOM, daha sonra petrolün Afrika'nın güneyinden dev tankerlerle taşınması ve fiyatlarda 1970'li yıllara kadar önemli artış olmaması üzerine gelişme gösterememiştir²³.

1969'da yürürlüğe giren bir antlaşma ile AKÇT, EURATOM ve AET organları birleştirilmiş ve bu birlik “Avrupa Toplulukları” olarak adlandırılmıştır. Avrupa Topluluklarının dünyadaki diğer bütün ekonomik birleşme ve kuruluşlardan

²² Noel, a.g.e., s. 1.

²³ Atilla Sandıkçı, *Türkiye'nin dış politikasında Avrupa Birliği ve alternatifleri*, Harp Akademileri yay., İstanbul, 2001, s. 46.

farkı; devletlere ait bazı egemenlik haklarının kullanılmasının uluslar üstü bir organa bırakılmasıdır²⁴.

Bu niteliği ile, yeni tanımlamasıyla Avrupa Birliğinin benzeri bir örgüt yoktur. Topluluğun karar alma sistemi dikkat çekici bir özellik taşır. Ortak kararların alınışı uzun ve karmaşık bir görünümündedir. Ancak, karar süreci geniş bir dayanışma ve uzlaşmaya imkan verecek şekilde planlanmıştır. Komisyon, karar alınması için öneri hazırlayıp Bakanlar Konseyi'ne sunar. Bakanlar Konseyi'nin kendiliğinden karar alması söz konusu değildir. Bakanlar Konseyi, Komisyonun hazırladığı önerileri görüşür, kabul edilen öneri karar halini alır ve hukuki mevzuata dahil edilir.

Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Ekonomik ve Sosyal Komiteye komisyonun önerisini ileterek görüş ister. Öneri incelenerek görüş bildirilir. Alınan kararlar Topluluk mevzuatını oluşturur. Bu kararlar yaptırım şekli bakımından farklılıklar gösterir. Topluluk mevzuatı, üye ülkelerin milli mevzuatlarının üstünde sayıldığından (Supranasyonel etki) milli mahkemelerin bunlara uyma zorunluluğu vardır. Toplulukta geçerli hukuki kararlar şöyle tanımlanabilir:

Tüzük (Regulation) : Bütün üye ülkelerin kesinlikle uymakla yükümlü olduğu, ulusal yasaların da üstünde tutulan kararlardır.

Yönerge (Directive) : Tüzük ile aynı yaptırım gücünü taşır. Doğrudan değil de ilgili ülkenin hukuk düzeninde herhangi bir düzenleme ile uygulanan kararlardır.

Karar (Decision) : Sadece bir üye ülkeye, bir Topluluk kuruluşuna, bir işletmeye ya da özel ve tüzel kişilere yönelik kararlardır.

Tavsiye (Recommendation) ve Görüş (Opinion) : Bağlayıcı olmayıp uygulanıp uygulanmayacağı ve ne şekilde uygulanacağı üye ülkelere bırakılan kararlardır. Alınan bütün kararlar Avrupa Birliği Resmi Gazetesi (*Official Journal of the European Union*) 'nde yayınlanır²⁵.

²⁴ Karluk, A.g.e., s.11.

²⁵ İstanbul Ticaret Odası, *Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: İTO, 1990, s.17-29.

D- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPA VE FRANSA

Türkiye’nin dış politikasını Mustafa Kemal Atatürk dönemi ve sonrası olarak ayırmak yanlış olmaz. Atatürk’ün; milli gücü esas alan, tam bağımsız, dönemin koşullarına uygun, gerçekçi dış politikası, onun ölümünden sonra gelişen olayların zorlaması ve aynı vizyonun sürdürülememesi nedenleriyle erozyona uğramıştır.

Atatürk çağdaşlaşma ve gelişmiş uygarlıkların üzerine çıkma hedefine ulaşmaya çalışırken, kendi ulusuna güvenmiş, bunu hiçbir şekilde başka devletlerin inisiyatifine bırakmamıştır. Atatürk’ün 3 Ocak 1922’ de İçişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda, diğer ülkelerle ilişkilerde, ne derece dikkatli olunması gerektiğini, en masum gibi görülen girişimlerde dahi nasıl sonuçların çıkabileceğini anlatmıştır²⁶.

Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerine kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal ve ekonomik durumu, stratejik konumu, dış politikada barışçı bir politika gütmeyi, ilişkilerde, sağlam dayanışmalara ve antlaşmalara bağlı bir politika takip etmeyi gerekli kılmaktaydı. Bu sebeple Lozan Barışı’ndan sonra, barışçı bir politikanın takibi ön görülmüştü. Girişilen inkılapların başarılması, kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi yurt ve dünyadaki barış ortamıyla yakından ilgiliydi. Atatürk, bunun bilinciyle tüm devletlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, dostluk antlaşmaları imzalamıştı. Onun barışçılık konusundaki şu sözleri çok önemlidir;

*“Dünya ulusların mutluluğuna çalışmak, başka bir yoldan kendi esenlik ve mutluluğuna çalışmak demektir. Beşeriyeti bir vücut ve bir ulusu, onun bir uzvu saymalıdır. Bir vücutta parmağın ucundaki acıdan bütün öbür uzuvlarda acı duyar. Dünyanın şu yerinde bir rahatsızlık varsa, bana ne dememeliyiz. Onunla ilgilenmeliyiz...”*²⁷.

²⁶ T.C. Kültür Bakanlığı Atatürk Dizisi, Ankara, 1995. Bu günkü Türkçe ile aktaran; Mustafa Yıldırım, *Sivil Örumceğin Ağında*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2004, s. 564. Muhtıranın tamamı için bakınız: Ek- 2.

²⁷ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II, Ankara, 1997, s. 324-327)

Atatürk'ün barışçı politikası yalnızca sözde kalmamış, barış yolunda, Milletler Cemiyetine katılmak, Balkan, Akdeniz, Sadâbât vb. paktlara bizzat katılıp görev alarak düşüncesini somut olarak ortaya koymuştur.

Atatürk'ün dış politikasının temeli tam bağımsızlıktır. Daha kurtuluş savaşı sürerken, bağımsızlık ilkesinden ödün vermemiş, en yakın silah arkadaşlarının telkinlerine rağmen manda ve himayeye karşı çıkmış, yaşadığı sürede her zaman bu ilkeye sahip çıkmıştır.

Atatürk'ün milletlerarası ilişkilerdeki gerçekçi yaklaşımı, onu dış politikada millî bağımsızlıktan taviz vermeyen ve bu konudaki kararlılığını daha kesin bir dille söylemeye yöneltmiştir. Misak-ı Millî'de ifadesini bulduğu biçimde, her alanda tam bağımsızlığın tesisi ve onun korunması temel hedefi olmuştur. Türk Milleti'nin, bağımsızlığa verdiği önemden dolayı Sivas Kongresi'nde, mandaya şiddetle karşı çıkan Atatürk, Lozan Barışı'ndan sonra Millî Misak yolunda aynı kararlılıkla hareket etmiştir.

Atatürk, tam bağımsızlığı tanımlarken; *“İstiklâli tam, denildiği zaman, bittabi siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, harsî ve ilah. Her hususta istiklâli tam ve serbestisi tam demektir. Bu saydıklarımın her hangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin manâyı hakikiyesiyle bütün istiklâlden mahrumiyeti demektir...Tam bağımsızlık ancak ekonomik bağımsızlık ile mümkündür...”*²⁸ demiştir. Bu anlayışla hareket eden Atatürk, Londra Konferansı'nda Bekir Sami Bey'e, Lozan Konferansı sırasında İsmet İnönü'ye verdiği direktiflerle hedefe adım adım ilerlemiş, Fransa ve İtalya'ya daha önce tanınmış olan ayrıcalıkları kabul etmemiştir. Lozan Barışı sırasında, Boğazlar için geçici bir süre kabulü zorunlu görülen egemenlik kısıtlamalarını da 1936 Montrö Anlaşmasıyla ortadan kaldırdı. Azınlık okullarına tanınan kültür ve eğitim ayrıcalıklarına son verdi. Barışçı ve denge politikasının benimsenmiş olmasına rağmen milletimizin hakları söz konusu olduğu zaman, Hatay meselesinde olduğu gibi, gerekirse silaha bile sarılmaktan çekinmediğini açıkça ifade etti.

Atatürk'ün dış politikasındaki bağımsızlık anlayışı Türkiye'yi uluslararası ilişkilerde, ulusal sınırlar içinde hapseden, dünyaya kapalı bir anlayış da değildir. Durumun böyle olmadığını, o dönemde yapılan siyasi antlaşmalar göstermektedir²⁹.

²⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, C. I, Ankara, 1997, s. 243

²⁹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, TTK, Ankara, 1991, c.I.

1923'ten itibaren uygulanan dış politikada devletler hukukuna bağlılık ve saygı Türkiye'nin temel prensibi olmuştur. Antlaşmaların tek taraflı fesh edildiği dönemlerde dahi, centilmenlik kurallarına uyarak, haklı ve meşru taleplerini antlaşma ve müzakereler yoluyla halletme metodunu takip etmiştir. Örnek olarak; Türkiye, Montrö'de elde ettiği bütün menfaatleri, kimsenin buna mani olacak vaziyette bulunmadığı bir sırada, zorla ve güç kullanarak değil, konuyu taraflarla anlaşarak ve gönül rızası içinde, ikna ederek, barışçıl yollarda halletmeyi tercih etmiş, bu nedenle bütün sulh ve barışseverlerden takdir almıştır. Aynı şekilde Hatay konusu da hukuk kuralları çerçevesinde ve herhangi bir yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermeyecek şekilde halledilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra, dış politikadaki bu tavırlar yerini, dünyadaki güç dengelerine dayanan politikaya bırakmıştır.

1945 yılında, 2. Dünya savaşı sona erdiğinde Avrupa'da ve dünyada güçler dengesi tamamen değişmişti. Savaş öncesinin büyük devletleri İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya ve Fransa önemli güç kaybına uğramıştı. Böylece ABD ve Sovyetler Birliği, birer süper devlet olarak kalmışlardı.

Türkiye savaşa girmemeyi başarmış, ancak Sovyetler Birliğinin savaştan güçlenerek çıkması ve Kuzeydoğu Anadolu'da toprak talebi, boğazların ortaklaşa denetimi gibi istekleri karşısında kendisini yalnız ve savunmasız hissetmiş, desteği batıda aramaya başlamıştı³⁰. 1940'ların sonlarına doğru, ABD tarafından başlatılan propaganda ile, Türkiye'nin sadece ABD'nin yardımlarıyla ayakta durabileceği inancını yerleştirme çabası da etkili olmuştur³¹.

Eski gücünü kaybetmiş olmasına rağmen Fransa, Temmuz 1945 Potsdam Konferansında, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliğinin boğazlar rejiminin değiştirilmesi konusunda girişimleri³² üzerine Fransız hükümeti, Sovyetlerin bu konuda 7 Ağustos 1946 tarihinde verdiği ilk notadan hemen sonra Montreux sözleşmesinin bir imzacısı olarak bir nota vererek, sorunun ancak uluslararası bir konferansta görüşülebileceğini bildirmiş, bu girişimi ile ABD ve Sovyetlerin hegemonyasına başkaldırmış, Sovyetlerin

³⁰ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Harp Akademisi yay., İstanbul, 1985, s.576.

³¹ Mustafa Yıldırım, *Sivil Ölümeğin Ağında*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2004, s.5.

³² Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, Remzi kitapevi, nisan, 2003, s.99.

girişiminin Montreux'ye aykırı olduğunu göstermişti³³. Fransa'nın hiç kuşkusuz kendi menfaatleri için de olsa bu tutumu , Türkiye için olumlu bir tavır olmuştur.

Fransa'nın, savaşın yaralarını sarması ve ekonomisini düzeltmesi gerekiyordu. Bu nedenle Fransa, dış politikada dengeli bir politika izlemeyi tercih etmiş, Anglo-Saksonlar ile Sovyetler Birliği arasında eşit uzaklıkta ve hakem durumunda bir politika izlemeye çalışmıştı. Ancak o dönemde iktidarda olan koalisyon hükümetinde komünist bakanlarda bulunmasına rağmen, Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği'nden yeterli ilgiyi görememiş, ABD'den Marchall Planı kapsamında geniş yardımlar alarak, batıyı tehdit eden Sovyetler Birliği karşısında NATO'nun kurucu üyelerinden biri olmuştur.

Türkiye-Fransa ilişkilerinde 2. Dünya savaşından sonra belirgin bir şekilde azalma olduğu görülmektedir. Aralarında yaptıkları ikili anlaşmaların hem sayısı azdır, hem de dar kapsamlıdır. Türkiye- Fransa arasında yapılan ikili ve çok taraflı siyasal bağitlar şunlardır ³⁴:

Türk- Fransız (ön barış) Andlaşması;
Ankara 20.10.1921

Anlaşma (accord) 28.10.1921 de yürürlüğe girmiş, 1923 Lozan barış andlaşmasından sonra da yürürlükte kalmıştır.

Askeri (Silah Bırakışımı) Sözleşme (Çok Taraflı Bağit);
Mudanya 11.10.1922

Sözleşmenin (convetion) 14/15 Ekim 1922 gece yarısından başlayarak yürürlüğe girmiş olup uygulanınca tarihe karışmıştır.

Barış anlaşması (çok taraflı bağit);
Lozan 24.07.1923

Andlaşma (traité) 06.06.1924 de bazı ek bağitları ise daha önce yürürlüğe girmiştir. Uygulanan kimi hükümler varoluş nedenini yitirmiş yada yeni bağitlarla değişikliğe uğramış, ek bağitların kimileri de süreleri sonunda ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, andlaşma ve eklerinin bir çok kesimleri bu günde yürürlüktedir.

³³ İsmail Soysal, *Türk-Fransız siyasal ilişkileri*, Belleten, c.XLVII, Ekim 1983, sayı:188'den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s. 1007.

³⁴ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslar arası Siyasal Bağitları*, c. II, TTK, Ankara, 1991, s.538. Ayrıca, Türk Dış İşleri Bakanlığı kayıtlarından oluşturulan, *Türkiye - Fransa Arasında ikili Anlaşmalar*, çizelgesi için bakınız: Ek- 4.

Türkiye- Fransa arasında (Suriye için) dostluk ve iyi komşuluk sözleşmesi;
Ankara 30.05.1926

Fransa'nın, Suriye'nin mandateri olarak imzaladığı bu sözleşme 12.08.1926 yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi, yöntemine göre, bozmak kararını 03.12.1938 de bir sözleşme yapıncaya değin uzatılınca, 15.03.1940 da ortadan kalkmıştır. Sözleşme ile tanımlanan Türkiye- Suriye sınırının belirlenmesi için de 22. 06.1929 ve 3.05.1930 da protokoller yapılmıştır.

Türkiye- Fransa Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi;
Ankara 29.08.1929

1923 Lozan barış anlaşmasına ekli olup Türkiye için eşitliğe aykırı hükümler içeren ticaret sözleşmesinin, 5 yıllık süresi sonunda, Fransa ile ilk kez egemen eşitliğe uygun olarak yapılan bu bağıtı daha sonra yenileri izlemiştir.

Türkiye- Fransa Dostluk, Uzlaşma ve Hakemlik Andlaşması;
Paris 03.02.1930

Andlaşma, Fransa'nın onay işlemini geciktirmesi nedeniyle, ancak 13.05. 1933 de yürürlüğe girmiş ve Türk hükümetinin 29.12.1937 günü bozma bildirisi üzerine, 13.05.1938 de ortadan kalkmıştır.

Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme (çok taraflı bağıt);
Montrö 20.07.1936

Sözleşme 9.11.1936 da yürürlüğe girmiş olup bugünde yürürlükte dir.

Sancak (Hatay)'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye Suriye sınırını güvence altına alan bağıtlar;

Cenevre 29.05.1937

Milletler cemiyeti konseyince Hatay devletinin sınırları, statüsü ve anayasasının kabul edildiği gün Türkiye ile Fransa arasında imzalanan bu bağıtlar (traté, accord) 22.07.1937 de yürürlüğe girmiştir. Hatay'ın Türkiye ile sınırının işaretlenmesine ilişkin bir protokolde 19.05.1939 tarihinde Antakya'da imzalanmıştır. Hatay'ın Türkiye'ye

katılmasına ilişkin 23.06.1939 tarihinde Türk-Fransız anlaşması yapılırca da bu bağitlar ortadan kalkmıştır.

Nyon ve Cenevre Anlaşmaları (çok taraflı bağit);

Nyon 14.09.1937, Cenevre 17.09.1937

Akdenizde İtalya'nın giriştiği korsanlığa karşı güvenliği sağlamak üzere yapılan bu iki bağit (arrangement, accord additionnel) imzası günü yürürlüğe girmiştir. Çok geçmeden İtalya korsanlığı durdurunca, bu anlaşmaların varoluş nedeni kalkmıştır.

Hatay'da güvenliği sağlamak için Türk Fransız askeri anlaşması;

Antakya 03.08.1938

Hatay'da güvenliği Fransızlarla birlikte Türk kuvvetlerinin sağlaması için yapılan bu anlaşma (accord général) imzası günün yürürlüğe konulmuş ve ertesi gün Türk kuvvetleri Hatay'a girmiştir. Anlaşma Hatay devleti Türkiye'ye bağlanıncaya kadar yürürlükte kalmıştır.

Türkiye-Fransa Dostluk, Uzlaşma ve Hakemlik Andlaşması;

Ankara 04.03.1938

Türkiye'nin son verdiği 1930 anlaşması yerine imzalanmıştır. Ancak onay işlemini yapmayınca yürürlüğe girmemiştir.

Türkiye- Fransa- İngiltere Yardımlaşma Andlaşması;

Ankara 19.10.1939

Bu ittifak anlaşmasına malzeme yardımı ile ilgili bir özel anlaşma ile bir protokol ve gizli bir askeri anlaşma eklidir. Türkiye 1952 de NATO'ya girince anlaşmanın varoluş nedeni kalmamıştır.

Türkiye Fransa arasında, Türkiye – Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi

Ankara 30.03.1940

Türkiye'nin son verdiği 1926 sözleşmesi yerine geçmek üzere bağitlanan bu sözleşmenin onay işlemleri, Fransa 1940 da Alman işgaline uğrayınca, yapılamamışsa da 1946 da Suriye bağımsızlığa kavuşuncaya kadar tam uygulanmış, sonra da kısmen uygulanmış yada referans olmuştur.

Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) Sözleşmesi (çok taraflı);
Paris 16.04.1948

Marchall planı çerçevesinde, 18 Avrupa ülkesi arasında (ABD ve Kanada gözlemci) imzalanmıştır. Yardım planı sona erince kalkmış ve yerine OECD kurulmuştur.

Kuzey Atlantik Andlaşması (çok taraflı);
Vaşington 04.04.1949

Türkiye 18.02.1952 de katılmıştır. Fransa NATO'nun askeri kanadından 1966 Martın ayında ayrılmıştır. Andlaşma yürürlüktedir.

Avrupa Konseyi Statüsü (çok taraflı);
Londra 05.05.1949

Türkiye statüye 08.08.1949 da katılmıştır. Bu gün 21 üyesi olan konseyin bu statüsü yürürlüktedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokol;
Roma 04.11.1950, Paris 20.03.1952

Sözleşmeye ve protokole Türkiye 18.05.1954 tarihinde taraf olmuştur.

Avrupa Kültür Sözleşmesi (çok taraflı);
Paris 19.12.1954

Türkiye 10.10.1957 tarihinde onaylayınca taraf olmuştur. Sözleşme yürürlüktedir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) (çok taraflı);
Paris 14.12. 1960

OECE üyelerinden başka, ABD, Kanada, Japonya'nın da katıldığı bu örgütün statüsü yürürlüktedir.

Türkiye – AET Ortaklık Anlaşması (çok taraflı);
Ankara 12.09.1963

01.12 .1964 de yürürlüğe giren anlaşma uyarınca bir ortaklık konseyi kurulmuş, 22.04.1965 tarihinde TBMM ile AET parlamentosu arasında ortaklık parlamento komisyonu protokolu yapılmış, 23.11.1970 tarihinde geçiş dönemi için bir katma protokol imzalanmıştır. Tüm bu bağitlar yürürlükte dir.

Türkiye- Fransa ilişkileri, Atatürk'ün ölümüne kadar geçen sürede, Suriye sınırı, Hatay sorunu gibi önemli sorunlar yaşanmasına rağmen, Atatürk'ün gerçekçi, kararlı, dengeli dış politikası sayesinde barışçı yollardan anlaşmalarla Türkiye'nin çıkarlarına uygun gelişmeler görülmüştür. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk Fransız ecolünden yakından takip etmiş, Fransız devrimi yazar ve liderlerinden etkilenmiş, Fransız kültürüne sıcak bakmıştır³⁵. Ancak özellikle 2. Dünya savaşı ve sonrası, Türkiye-Fransa ilişkileri, ABD'nin her iki ülkenin de dış politikasında ağırlıklı etkisi nedeniyle, 1960'lı yıllara kadar düşük seviyede kalmıştır.

Marshall planı, Avrupa ülkeleri arasında, 16 Nisan 1948 tarihinde Paris'te Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi (OECE) imzalanınca, Türkiye savaştan sonra ilk kez Fransa ile ortaklık içine girmiştir. Bu örgütün yerine, 14 Aralık 1960 tarihinde bir sözleşme ile kurulan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünde (OECD) bu ortaklık sürmüş ve Fransa genellikle Türkiye'ye karşı yapıcı bir tutum izleyerek, yardımlarda bulunmuştur³⁶.

Fransa Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya katılmasına, başından itibaren her hangi bir itirazda bulunmamıştır³⁷.

Fransa'nın bu olumlu tutumu savaştan oldukça fazla ekilenmiş olmasına bağlanabileceği gibi, Cezayir'de giderek yoğunlaşan kurtuluş hareketlerine yoğunlaşması da neden olarak gösterilebilir. Nitekim 1 Kasım 1954 tarihinden itibaren Cezayir Kurtuluş hareketi Fransa'ya karşı savaş başlattı.

Türkiye- Fransa ilişkileri açısından Cezayir savaşı şu özellikler taşıyordu; Türk ve Cezayir halkları, 16. Yüzyılın başlarından, Cezayir'in Fransa tarafından 1830 tarihinde işgaline kadar 300 yıllık Osmanlı- Cezayir yönetimi altında, birbirini sevmiş ve kaynaşmıştı. Orada evlenen Türkler (Kuloğlular) zamanla Cezayirlileşmişti.

³⁵ Enver Ziya Karal, *L'image de la France Chez Atatürk*, Turcica, Paris, 1981, c.I, s. 1-6.

³⁶ İsmail Soysal, *Türk-Fransız siyasal ilişkileri*, Belleten, c.XLVII, Ekim 1983, sayı:188'den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s. 1007.

³⁷ A.g.e., s. 1008.

Cezayirliler Atatürk'ü kendi kurtarıcıları gibi alkışlamışlar, onu kurtuluş hareketleri için örnek almışlardı. Bu tarihi bağlar nedeniyle, Cezayirliler Fransa ile giriştikleri savaşta Türkiye'den yardım ya da hiç değilse siyasal destek görmek istemişlerdi. Cezayir davasını savunan tüm Arap devletleri de Ankara'yı bu yardım ve destek için sıkıştırmaya başlamıştı. Öte yandan Fransa da Türkiye'den destek bekliyordu. Türk hükümeti tercihini Fransa'dan yana kullanmıştır³⁸.

Türk Hükümeti 1955 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, Fransa'nın görüşü doğrultusunda, sorunun Fransa'nın bir iç sorunu olduğu benimsenerek, sorunun gündeme alınmasına karşıt oy vermiştir. Üstelik 1958 ve 1959 tarihlerindeki Cezayir'e bağımsızlık verilmesi hakkındaki öneriye katılmamış, çekimser oy vermiştir. Bu tercihin nedeni sonraları; Fransa'nın NATO içinde müttefik olması, daha gelişmiş bir devlet olması, ekonomik beklentiler, Cezayir'in Kıbrıs'la benzerlik göstermesi gibi değerlendirmelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak Fransa'nın Cezayir halkına yaşattığı zulüm ve gözyaşı, yüz binlerce Cezayirlinin öldürülmesine seyirci kalınması, tarihi bağlar da dikkate alındığında, 1950'li yılların Türk dış politikası açısından düşündürücüdür.

De Gaulle'ün 16 Eylül 1959 tarihinde, Cezayir'e self determinasyon ve gerekiyorsa bağımsızlık hakkı öngören açıklamasından³⁹ sonra sorun çözülmüş, Türkiye prestij kaybetmiş, geriye Cezayir halkının Türkiye hakkında hayal kırıklığı kalmıştır. Türkiye'nin Fransa yanlısı tercihine Fransa, Türkiye'nin AET başvurusuna destek vererek karşılık vermiştir. Ancak başvuru kabul edildikten, Cezayir sorunu da tamamen halledildikten sonra, Türkiye'nin AET görüşmelerinde en olumsuz tavrı Fransa'nın gösterdiği ilerleyen süreçte görülecektir.

³⁸ A.g.e., s. 1011.

³⁹ A.g.e., s. 1012.

II- TÜRKİYE’NİN AVRUPA ENTEGRASYONUNA DAHİL OLMASI VE FRANSA’NIN TUTUMU

A- 1959-1963 ARASI AET –TÜRKİYE GÖRÜŞMELERİ VE FRANSA’NIN TAVRI

2. Dünya savaşı sonrası Avrupa’daki tüm oluşumları yakından izleyen Türkiye, 1949 yılında Avrupa konseyine, 1952 NATO’ya yılında üye olabilmıştır. Türkiye 1950’li yıllarda, politik ve güvenlik kapsamında örgütlere girmekte fazlaca tereddüt göstermezken, gittikçe ivme kazanan Fransa, Almanya merkezli ekonomik entegrasyon hareketlerine temkinli yaklaşmıştır. Aynı durum batı için de geçerlidir. Türkiye’nin Avrupa konseyine dahil olmasında tereddüt göstermeyen Avrupa, AET başvurusuna sıcak bakmamıştır. Avrupa’da Türkiye’nin başvurusunu destekleyen tek ülke ise Fransa olmuştur.

Fransa’nın Türkiye’nin AET’ye başvurusuna olumlu tavrı, uluslararası politika açısından bakıldığında, bir seçenek değil zorunluluktur. Zira Türkiye, soğuk savaş ortamında, anti komünist blokta yer almasının gerekliliği, NATO ve Avrupa Konseyi’nin üyesi olması, İngiltere’nin başını çektiği Avrupa Serbest Mübadele Birliği (EFTA) nedeniyle Avrupa da siyasi oluşumlarda İngiltere ile Fransa arasında yaşanmakta olan siyasi rekabet önemli rol oynamıştır. Avrupa da liderliğe oynayan Fransa, Türkiye’nin müracaatına olumlu bakmamasında, ekonomik, ticari ve psikolojik faktörler yerine, ideolojik ve politik faktörler belirleyici olmuştur.

Türkiye’nin ortaklık başvurusuna Fransa’nın olumlu tavır göstermesinin nedenleri arasına, Fransa’nın Cezayir sorununa Türkiye’nin tavrını da eklemek mümkündür. 1958 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Cezayir’e self determinasyon hakkı tanıyan bir karar tasarısını görüşüyordu. Fransızlar bu tasarıyı önlemek için büyük çaba harcıyordu. Sonunda oylamaya geçildi. Lehte ve aleyhteki oylar birbirine eşit çıktı ve karar geçmedi. Türkiye bu oylamada çekimser oy kullandı.

Olumlu oy verseydi tasarı kabul edilecekti⁴⁰. Türkiye'nin bu oylamadaki tutumu Cezayirlileri derinden yaralarken, Fransa Türkiye'nin AET'ye ortaklık başvurusuna bir süreliğine olumlu tavır göstermesinin nedenlerinden saymak mümkündür.

Ortak pazarı oluşturan 6 ülkenin (Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg) dışişleri bakanlarından oluşan bakanlar konseyi, 11 eylül 1959 tarihinde Brüksel'de Türkiye'nin ortaklık başvurusu görüşmelerinde, o dönem Fransa maliye bakanı Valeri Giscard D'estaing'in konuşmasında Fransa'nın olumlu tavrı görülmektedir: *"Türkiye ile müzakerelerin başlamasına hükümetimin itirazı yoktur. Bence bu yolda alınacak bir karar, ortak pazarın sadece kendi sorunlarıyla uğraşan kapalı bir topluluk olamayacağını da gösterecektir. Böylece, az gelişmiş ülkelere yardım elinin uzatmayı da amaçladığı anlaşılacaktır. Topluluk, kendisine liberal bir görüşle yaklaşan ülkelerin sorunlarına yardımcı olmak için ilk adımını almalıdır..."*⁴¹.

Bu toplantının sonunda Türkiye'nin AET'ye ortaklığının çözülmesi gereken sorunlar çıkardığını saptamakla beraber konsey, bu istemi olumlu karşılamış ve Avrupa Komisyonunu Türk hükümeti ile ortaklık ilişkisi koşullarının ne olabileceğini araştırmak ön görüşmeleri yapmakla görevlendirmiştir⁴².

Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı (AKÇT) kurulduğunda Türkiye böyle bir organizasyona katılmak ihtiyacı duymamıştır. Ancak, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, Türk dış politikasını batıya daha fazla yaklaştırmaya hevesli olmuştur. 1957 seçimleriyle tekrar başbakan olan Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu'yu dış işleri bakanlığına atamasıyla batı ile ekonomik entegrasyon arayışları hız kazanmış, özellikle Yunanistan'ın 8 Haziran 1959 da AET'ye ortaklık için başvurusu Türkiye'yi harekete geçirerek 31 Temmuz 1959 da AET'ye başvurmuştur⁴³.

Türkiye'nin AET'ye üyelik başvurusu ne mecliste ne kamuoyunda ne de hükümette tartışılmamıştır. Dış işleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve onun yakınındaki üst düzey bürokratlar başvuruyu yapmışlardır⁴⁴. Hatta başvurunun kamuoyundan gizlenmeye çalışıldığı gözlenmektedir. 30 temmuz 1959 tarihli akşam gazetesinde

⁴⁰ Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, Remzi Kitapevi, Nisan, 2003, s.124.

⁴¹ Mehmet Ali Birand, *Türkiye'nin büyük Avrupa Kavgası*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s.54.

⁴² A.g.e., s. 55.

⁴³ Mehmet Ali Brand, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası*, Milliyet yay., İstanbul 1990, s.72.

⁴⁴ A.g.e. s.101.

sürmanşet olarak; “*Avrupa müşterek pazarına alınmıyoruz!...*”⁴⁵”, haberi üzerine Türk diplomatları, tam da başvurunun yapıldığı 31 Temmuz 1959 günü yayınlanan zafer gazetesine yaptıkları resmi açıklamalarında “*Türkiye’nin Müşterek pazara girmesi hususunda henüz herhangi bir talepte bulunulmamıştır*” denilmiştir⁴⁶. Bu çelişkili haber 3 Ağustos 1959 tarihli zafer gazetesinde “*müracaatımıza dair...*” başlığı altında düzeltilmiştir. Zaten, Türkiye’nin müracaatı, Fransa’da basınında⁴⁷ ve Belçika basınında da yer almıştır⁴⁸.

Türkiye-AET ilişkileri, Türkiye’nin 31 Temmuz 1959 da yaptığı başvuru sonucu bakanlar konseyinin 11 Eylül 1959 da komisyona ön görüşmeler yapması direktifi vermesiyle resmen başlamıştı. Taraflar arasında ilk buluşma 28 Eylül 1959 Brüksel de gerçekleşti.

Fransa başlangıçta politik ve stratejik gerekçelerle Türkiye’nin taleplerine olumlu yaklaşırken, görüşmelerin başlamasıyla birlikte, ekonomik gerekçeler ileri sürerek olumsuz tavır takınmıştır. Fransa’nın AB sürecinde Türkiye ile ilgili tavırlarında kendisinin ekonomik ve politik çıkarlarına uygun zikzaklar çizmesi sürekli görülmeye devam edecektir.

1960 yılında Türkiye’deki siyasi çalkantıların artmasıyla birlikte ortak Pazar görüşmeleri durma noktasına getirmişti. Türk dosyasının geciktirilmeye başlandığı bu dönemde, Ortak Pazar, ihtilali bekliyor olmalı ki, Menderes hükümetini yalnız bırakma sürecine girilmiş, moral destek dahi vermeye yanaşmamış, beklemeyi tercih etmişlerdir⁴⁹.

AET nin görüşmeleri tıkaması, Türkiye gibi önemli bir ülkenin Avrupa tarafından durum netleşene kadar, edilgen bir şekilde bekle gör politikası yürütmesiyle izah edilebileceği gibi, AET’nin Yunanistanla yaptığı görüşmelerin de etkisi olmuştur. Türk tarafının, başından beri AET’nin Yunanistan la yapılan görüşmelerle aynı esaslarla paralel yürütülmesi ısrarı ve bunun gerekliliği, AET ülkeleri tarafından kabul edilmesine rağmen, mevcut şartlarda Türkiye’den gerek ekonomik gerekse siyasi ödünlere yeterince alınamayacak olması, üstelik Yunanistan ile görüşmeler örnek

⁴⁵ *Akşam*, 30 Temmuz 1959.

⁴⁶ *Zafer*, 31 Temmuz 1959.

⁴⁷ *Le Monde*, 5 aout 1959.

⁴⁸ *La Libre Belgique*, 10 Aout 1959.

⁴⁹ Birand, a.g.e. s. 68.

alınarak bunun hiç mümkün olamayacağını görmeleri ayak sürümelerinin gerçek nedeni olduğu görüşmelerin detayından anlaşılmaktadır⁵⁰.

Bu yıllarda Türkiye'nin iç siyaseti oldukça karışık durumdadır. Demokrat parti hükümeti ile muhalefet arasında düşmanlık son haddine gelmiş, büyük bir ekonomik kriz yaşanmaktadır. 27 Mayıs 1960 da Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması, Türkiye ile AET görüşmelerini sanıldığı gibi kesintiye uğratmamıştır. Milli Birlik Komitesinin (MKB) hükümet programının AET bölümünde belirtilen hususlarda AET'ye verilen güvence açıkça görülmektedir:

“...Müşterek Pazar'a katılmak için başlamış olan çalışmalara devam edeceğiz. Yeni iktisadi, ticari ve mali reformlar, müşterek pazara iltihakımızı kolaylaştıracak unsurlardır. Süratle kalkınmamızı temin edecek, yeni kurulmakta olan sanayiimizin himayesini mümkün kılacak; fakat aynı zamanda müşterek Pazar anlaşmasının mükellefiyetlerine de tedricen intikal etmemizi sağlayacak esasların 6'larla tespitine çalışılacaktır. Hükümetimizin yabancı sermaye yatırımlarını en sıhhatli dış yardım kaynağı telakki etmektedir. Bu bakımdan yabancı sermayeyi teşvik için gayret sarf edilecek ve Türkiye'deki yatırım imkanlarını yabancı sermayedarlara tanıtmak üzere lüzumlu teşkilatın kurulmasına çalışılacaktır...”⁵¹.

Ankara'daki geçici hükümet, bakanlıklar arası ortak Pazar komisyonu oluşturarak, AET ile ilişkilerini canlandırıp üyeliğe giden yolu hızla açacak yeni bir politika hazırlama çabasıdaydı. Bu maksatla yeni heyet teşkil edilmişti. Yeni heyetin başına, sonradan ticaret bakanı olarak da atanan, Cihat İren getirildi. 14 Ekim 1960 tarihinde, AET ile yapılan bilgilendirme toplantısında, Cihat İren başkanlığında, dışişlerinden Tevfik Saraçoğlu, ticaret bakanlığından Özer Çınar ve Maliye bakanlığından Turan Işıkveren'den oluşan yeni delegasyon; Eylül 1959'da ilk toplantıda verilen memorandumu geri çekerek, AET'ye Milli Birlik Komitesinin direktifiyle oluşturulan, “bir an önce anlaşma yapılması” mantığına dayalı yeni bir öneri paketi sundu. Bu yeni öneride Türkiye, Topluluğun daha önceki tekliflerinin neredeyse tümünü benimser görünüyor, hem geçiş döneminin tek aşamalı olması, hem de bu süre içinde mütakabiliyet gereği bazı yükümlülükler de üstlenilebileceği kabul ediliyordu.

⁵⁰ A.g.e., s. 67-73.

⁵¹ *Milliyet*, 11 Temmuz 1960.

Karşılığında ise esnek bir geçiş programına sahip, gümrük birliği esasına dayalı ve üç yıldan daha az olmamak üzere yatırımların finansmanı için mali destek talebinde bulunmaktaydı⁵².

Genel olarak bakıldığında 1961 ihtilali sonrası, bu yeni yaklaşımın; batılı olma arzusu, ideolojik ve politik gerekçelerinin yanında, mali ve ekonomik yönleri de vardı. Hasan Esat Işık tarafından da belirtildiği gibi “*Türkiye tam üyeliğe kabul edilmesi şartıyla her konu müzakere edilebilir...*”⁵³ anlayışı yönetimde etkindi.

Avrupalı komisyon temsilcileri ise, başlangıçta çoğu kendilerine ait olan bu tekliflere şimdi hiç sahip çıkar görünmemekteydi. Türkiye’nin daha önce yaptığı isteklerinden yine Türkiye vazgeçmiş, AET’nin tekliflerini kabul etmiş olmasına rağmen, Topluluk tarafından yeni formüller gündeme getirilmiştir.

Yunanistan ile yapılan anlaşmadan farklı olarak, Türkiye için iki ayrı formül hazırladı. Birincisi; Beş yıllık bir anlaşma yapılması öngörülmekte, eğer Türkiye bu süre içinde ortaklık için gereken ekonomik gelişmeyi sağlayabilirse, gümrük birliği prensibini içeren bir anlaşma imzalanacaktır. Türkiye’ye yönelik icat edilen ikinci formül ise, belirli bir süre bazı ekonomik ve finansal yardımları içeren ve fazla karışık olmayan ticaret anlaşması yapmaktır⁵⁴.

Fransa, birinci formülü kesinlikle kabul etmiyor, ikincisinin de zor olduğunu, bu nedenle görüşmelerin süresiz olarak ertelenmesini istiyordu. Toplantıda Fransa adına söz alan devlet bakanı Gorse şöyle konuştu: “*...Komisyon tarafından önerilen alternatifler üzerinde karar vermek, Türkiye’nin ekonomik durumu ve politik gelişmeleri karşısında çok güç. Yunanistan anlaşması gibi bir gümrük birliği hedeflerine göre müzakere etmek olanak dışı. Bu ülkenin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve böyle bir formülün gerektirdiği sorumlulukların girebilmesi beklenemez. Yardım anlaşmasında ise hem Türkiye’yi tatmin edecek mali yardım verilmez hem de GATT den geçirmek güç olur. Bu durumda, Türkiye ile görüşmeyi ertelemek en doğru yoldur...*”⁵⁵.

Türkiye’nin AET’ye başvurusuna sıcak bakan Fransa, gerçek tavrını göstermeye başlamıştır. Fransa kendi menfaatleri gereği, Türkiye’nin tarım ürünleriyle rekabet

⁵² Şaban H. Çalış, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, Nobel Yay., 1.Basım, Ankara 2001, s. 70 .

⁵³ Hasan Esat Işık, *Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması Müzakereleri ve İmzalanışı*, İKV, İstanbul 1973, s.26.

⁵⁴ Şaban H. Çalış, a.g.e, s. 72.

⁵⁵ Mehmet Ali Brand, *Türkiye’nin büyük Avrupa Kavgası*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s. 82.

etmek istemiyordu. Özellikle kuru incir, kuru üzüm gibi ürünlerde önemli pazar payı olan Fransa pazar payına ortak kabul etmek istememektedir.

Çok daha temel bir gerekçesi ise, Fransa Türkiye'nin Avrupa'daki yeri ve kimliğidir. Tevfik Saraçoğlu'na göre, Fransa'nın olumsuz tavrının arkasında yatan gerçek sebep "Türk kimliğidir". De Gaulle'ün Avrupasında Türkler için yer yoktur⁵⁶.

Bu görüşmelerde, Türkiye hemen hemen bütün şartları kabul etmesine rağmen, Fransa'nın sert muhalefeti nedeniyle, üye diğer ülkeler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, Almanya'nın gayreti ile Türkiye'ye net bir cevap vermek yerine, 10 Nisan 1961 de görüşmelere devam edilmesi kararı alınmıştır.

10 Nisan 1961 tarihine gelindiğinde ise topluluk tarafından "Türkiye'ye 5 yıllık ticaret anlaşması önerilmiş, bunun sonunda gümrük birliğine geçişin olup olmayacağını görüşülebilir" kararı verilmiştir. Türkiye'ye bu cevap verildikten birkaç ay sonra, 9 haziran 1961 de, AET Yunanistan ile Atina anlaşması resmen imzalanmıştır. O zamana kadar konu hakkında değerlendirme yapılmayan Türkiye basınında, Avrupa'nın iki yüzlü tavrını sergileyen yazılar çıkmıştır.

Yunanistan ile anlaşma imzalanması, Türkiye'nin ise oyalanması, Türk kamu oyunda kızgınlık, dışişleri bürokratlarında hayal kırıklığı yaşatsa da, bu tepkilerin daha fazla büyümemesi, anti Avrupacılığın daha fazla artmaması ve Türkiye ile batının bağlarının kopmaması için, hem Türkiye'de dar bir çevre, hem Avrupa'nın büyük devletleri harekete geçerek, Türk kamuoyunun telkin etme çabasına girmişlerdir.

6 dışişleri bakanı, 25 Temmuz 1961 günü bir araya geldikleri zaman Türkiye ile yapılacak istenen anlaşmanın politik önemi üzerinde durdular, gönderdikleri basın bildiri ile yapmak istediklerini sıraladılar⁵⁷;

- Yunanistan ile yapılan anlaşmaya benzer bir anlaşma,
- Ortaklık öncesi hazırlık devresi için bir sitemin kabulü,
- Mali ve ticari düzenlemeleri kapsayacak tedbirlerin uygulanması.

Türkiye'de ise konu ile ilgili kadrolar, mutlaka topluluğa girme ısrarı ile, AET'nin isteklerine uygun bir memorandum hazırlayarak altı ülkeye ve Brüksel'e göndermişlerdir.

⁵⁶ Şaban H. Çalış, a.g.e, s.73.

⁵⁷ Milliyet, 29 Temmuz 1961.

Fransa'nın tutumu diğer AET ülkelerinden farklı idi. Fransa Türkiye ile ortaklığa karşı çıkıyor, Türkiye ile ekonomik işbirliği yapılmasını, hedef belirtmeden, mali, ekonomik ve ticari avantajlar sağlanmasını yeterli görüyordu.

Fransa o dönemlerde, Türkiye'deki gelişmeleri çok yakından izlemekte ve özellikle yassı ada duruşmaları hakkında Paris'teki Türk elçiliğinden sık sık bilgi almaktaydı. General De Gaulle, Türkiye'ye sempati ile bakmıyor ve Ankara'nın Amerika ile yakınlığından rahatsızlığını sık sık belli ediyordu. Milli Birlik Komitesi (MBK)'nin 15 Eylül 1961 günü Mahkemenin verdiği 15 idamdan üçünü onaylaması üzerine, idamları engellemeye çalışan De Gaulle sonuç alamayınca Brüksel'deki daimi delegesine emir vererek, Türkiye ile görüşmelerin süresiz ertelenmesini istedi. 25-27 Eylül 1961 günü Brüksel'de toplanan AET dışişleri bakanları konseyi açılır açılmaz, dönem başkanı olan Fransız dışişleri bakanı Couve De Murville; “*Ben, müzakere ettiğim insanların idam edilmesinden hoşlanmam. Türkiye ile görüşmeler derhal durdurulmalıdır...*” açıklamasını yapmıştır⁵⁸.

General De Gaulle'un dolayısıyla Fransa'nın idamlara karşı tavrı, insancıl yaklaşımla, prensiplerle açıklanamaz. Öyle olsa Avrupa da hiçbir ülke ile hiçbir konu müzakere edilmezdi. Uluslararası ilişkilerde belirleyici olan duygular, prensipler değil, menfaatlerdir. Üstelik Fransa'nın süreç boyunca nasıl zikzaklar çizdiği görülmüştür. Avrupa'da prensipten söz edebilecek en son ülke Fransa'dır.

Soğuk savaşın etkilerini en çok hisseden Almanya, Türkiye'ye sınırlı da olsa destek vermişti. Avrupa Komisyonun Alman komiserlerden Hans Von Der Groeben komisyon başkanı Jean Rey'in dikkatini çekerek “*...Türkiye serbest bırakılmamalıdır...*”⁵⁹ demiştir.

25 Eylül 1961 tarihinde toplantıda ilk sözü alan dönem başkanı Fransa temsilcisi, Cumhurbaşkanı General De Gaulle'ün; “*Ankara ile müzakerelere başlanmamalıdır*”⁶⁰ mesajını ilettili. Fransa'nın dediği oldu. Görüşmeler sonuçsuz kaldı. Ancak AET'nin net bir cevabı da yoktu.

Bu belirsizlik Türkiye hariç herkesin menfaatine idi. Bu durum süreç boyunca böyle olmaya devam edecektir. “*Türkiye tam üye yapılmadan beklenti içinde olmalı,*

⁵⁸ Mehmet Ali Brand, *Türkiye'nin büyük Avrupa Kavgası*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s. 93.

⁵⁹ A.g.e., s. 94 .

⁶⁰ A.g.e., s. 96.

hiçbir zaman serbest bırakılmamalıdır,” anlayışı devam edecektir. Bu gün dahi Fransa’nın politikası “Türkiye tam üye olamaz, ikili anlaşmalarla ayrıcalıklı ortak olmalıdır.”

AET’nin sorunu; Türkiye’ye hayır demeden mümkün olduğu kadar esnek bir formül bulunabilmesiydi. 1962 mayıs ayına kadar Türkiye konusunda kesin bir karara varabilmek topluluk içinde önemli sorunlar yarattı. Önce Türkiye ile yapılacak anlaşmanın şekli , ardından Fransa’nın Türkiye’nin tarım ürünlerine verilecek gümrük indirimine itirazı, son derece basit sayılabilecek önerileri reddetmesi sorun yaratıyordu. Mesela kuru incirde ödün verilmesine karşı çıkıyordu. *“Türkler bizim piyasamıza girip, bizim ihraç ürünlerimizin yerini alacaklar”* diye çekiniyordu. Oysa Yunanistan için bu konular sorun yapılmadan aşılmıştı. Söz konusu olan Türkiye olunca ekonomik gerekçeler ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Aynı ekonomik gerekçeler Yunanistan için de geçerli olmasına rağmen göz ardı edilebilmişti. Öyle ise, AB sürecinde Fransa’nın tutumunu, sadece ekonomik çıkarlarla açıklamak eksik olacaktır.

Fransa’nın vetosu devam ediyordu. Bu nedenle görüşmeler başlatılamıyordu. Memorandumun dağıtılmasından yaklaşık on gün sonra Selim Sarper’in istifasıyla dışişleri bakanlığına atanan Feridun Cemal Erkin, İnönü’nün direktifi üzerine, Londra büyükelçiliğinden dönerken Paris’ e uğrayarak, 20 Mart 1962 günü, Fransız devlet başkanı De Gaulle’le Fransa’nın AET’deki vetosunu görüştü. Ortak Pazar içindeki güçlüklerin giderilmesini istedi.

De Gaulle: *“Sizin Ortak Pazar’la yapmak istediğiniz şekilde bir ilişkiye ihtiyacınız yok. Siz büyük bir millet, büyük bir ülkesiniz. Biliyorum bana Yunanistan’ı göstererek ve onları aldığımızı söyleyeceksiniz. Evet alıyoruz, zira Yunanistan küçük bir ülke. 6-7 milyon nüfuslu ve balkanlardan incek bir komünizm tehlikesi tehlikesinin altında. Yunanistan’ın batı tarafından korunmaya ihtiyacı var. Ancak sizin böyle bir korunmaya ihtiyacınız yok . Siz orta doğunun en büyük ülkesi ve milletsiniz. Bu bölgede bulunan diğerleri birer devlet tozu...”*

F.C. Erkin Türkiye’nin o dönemde AET’ye girme arzusunun en temel gerekçesini açıkladı: *“ Ne demek istediğinizi anlıyorum. Ancak bunun birde öbür yönü var. Yunanistan girecek, bir süre sonra Avrupa’nın diğer ülkeleri de girecek ve Türkiye dışarıda kalacak. Yunanistan’ın rekabeti sonucu, Türkiye ürünlerini, Rusya’nın*

kapısından, politik ödünler karşılığı satmaya çalışacak. Bizi böyle bir duruma düşürmek mi istiyorsunuz...”⁶¹.

De Gaulle en hassas yerinden yakalanmıştı. Nitekim kısa bir süre sonra De Gaulle tutumunu, Türkiye’yi tamamen dışarı itmeyecek, ancak içeride almayacak bir formülün bulunması koşulu ile değiştirdi. Ancak Türk ihracatının Doğu blokuna kaymaması için mutlaka gümrük birliği gerekmediğine inandığı biliniyordu. Fransız devlet başkanının Türkiye’ye asıl itirazı, İngiltere’nin yaptığı gibi, Amerika’ya bağlı politika izliyor olmasına idi⁶².

Fransa, ABD’nin Avrupa üzerindeki etkinliğinden hep rahatsız olmuştur. Özellikle De Gaulle döneminde bu hususa azami dikkat etmiş, İngiltere’nin üyelik müracaatını iki kez veto etmiştir. İngiltere’yi ABD’nin Avrupa’ daki truva atı olarak görmüştür. Türkiye de aynı kategoride değerlendirilmiştir.

Ortak Pazar konseyi, 22 Temmuz 1962 günü bir araya geldi. Türkiye ile yapılacak anlaşmanın çerçevesinin çizildiği bu toplantıda, AET ülkeleri kendi aralarında, özellikle gümrük birliği tartışması yaptı.

Fransa’nın tutumu şöyle idi: *“İlke olarak gümrük birliği olabilir. İlk olarak tanınacak hazırlık döneminde, Türk ekonomisinin kalkınmasına tek yanlı yardımcı oluruz. Bu dönemin sonuna doğru bir inceleme yaparız. Eğer Türkiye ekonomisi, yükümlülükleri kaldırabilecek bir durumdaysa, o zaman gümrük birliğine gitmek için gereken maddeleri, ikinci dönem diye atlandırılan süre için saptarız. Olmazsa hazırlık dönemini uzatırız...”⁶³.*

Fransa, özellikle tarım ürünlerinde, Türkiye ile ortaklığı bir tehlike olarak görüyordu. Türkiye’nin ihracatında en önemli payı olan tütün, fındık, kuru üzüm ve kuru incir gibi tarım ürünlerinde Fransa (İtalya ile birlikte) gümrük indirimlerini kendi menfaatleri doğrultusunda yapmak istiyorlardı. Bu nedenle de hazırlık döneminin mümkün olduğu kadar uzun tutulmasını istiyordu. Bu süreye neden ihtiyaç duyulduğu sorusunun cevaplarından birisi de, bu gün artık gümrük birliğinde olan Türkiye’nin tütün ihraç eden değil, ithal eden bir ülke haline gelmesini sağlamak için gereken süre

⁶¹ Brand, a.g.e., s. 105, Feridun Cemal Erkin’in De Gaulle’le görüşmesi kendisi tarafından aktarılmış, diyalog aynen alınmıştır.

⁶² Türk Dış Politikası, 1919-1980, c.I, İletişim yay., s.830.

⁶³ Mehmet Ali Brand, *Türkiye’nin büyük Avrupa Kavgası*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s.108.

olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik aynı Fransa, Yunanistan ile yapılan ortaklık anlaşmasında, mesela kuru üzüm ve tütünün aynı pazarlara limitsiz girmesine izin verebilmiştir.

Türkiye karşılaştığı çitte standartları giderme mücadelesinden çok, AET ile hedefi tam üyelik olan bir anlaşma yapmak konusunda ısrarlı olmuş, geçen dört yıllık süre içinde başlangıçtaki isteklerinden uzaklaşmış, AET'nin özellikle de Fransa'nın dikte ettiği bütün koşullara razı olmuştur. 25 Temmuz 1963 tarihli son oturumda Türkiye ile topluluk arasında bir ortaklık tesis eden son uzlaşma metni heyetler tarafından parafe edilerek, anlaşma olarak imzalanacak şekle getirilmiştir. Anlaşma metninde hedefin üyelik olduğu belirtilmekle birlikte üyelik sözü verilmemiştir. Süreç;

- Hazırlık Dönemi (beş yıl)
- Geçiş Dönemi (Katma protokol)
- Son Dönem (Gümrük birliğine hazırlık)

olarak üç aşamaya ayrılmıştır. Her aşama sonunda değerlendirme yapılacak, hedeflenen gümrük birliğinin gerçekteşmesi ise, bu üç aşamalı sürecin sonunda, ilgili tarafların uygun görmesi ve yetkili merciler tarafından karara bağlanması koşulu ile mümkün olabilecektir⁶⁴.

B- ANKARA ANLAşMASININ TÜRKİYE'DE VE FRANSA'DA YANKILARI

1- Ankara Anlaşması

Ankara Anlaşması, AET üyesi ölkelerin dış işleri bakanları ve Türk dışişleri bakanı F.C. Erkin arasında 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara da imzalandı. Türkiye de Cevdet Sunay cumhurbaşkanı, İsmet İnönü başbakan, CHP iktidardadır. Anlaşmaya imza koyan Fransa'nın dış işleri bakanı Couve de Murville'dir. Fransa da de Gaulle cumhurbaşkanı , başbakan Georges Pompidou'dur.

Ankara'da imzalandığı için "Ankara Anlaşması" ismini almıştır. Türkiye'nin AB sürecinin temel anlaşması olan ve üzerinde birçok yorumlar yapılan Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan Ankara Anlaşmasının önemli

⁶⁴ şaban H. Çalış, *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri* , Nobel Yay., 1.Basım, Ankara 2001, s. 94.

bölümlerini, süreci daha iyi takip etmek için detaylı bir şekilde incelenmesi faydalı olacaktır⁶⁵;

(Başlangıç)

“Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurmaya azimli olarak,

Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki yaşama şartlarının, hızlandırılmış bir ekonomi ilerleyişi ve uyumlu bir alış veriş genişlemesi ile devamlı olarak iyileşmesini, böylece Türkiye ekonomisi ile topluluk üyesi devletlerin ekonomileri arasındaki arayı azaltmayı sağlamaya kararlı olarak,

Türk ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye'ye bir ekonomik yardım yapılması gerekliliğini göz önünde bulundurarak;

Türk halkının yaşam seviyesini iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun getireceği desteğin, ileride Türkiye'nin topluluğa katılmasını kolaylaştıracağını kabul ederek,

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran antlaşmanın esindiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekleştirmeye azmederek; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşmanın 238. Maddesi uyarınca Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık yaratan bir anlaşma akdini kararlaştırmışlar... hükümler üzerinde uyuşmuşlardır;

Madde - 1. Bu antlaşma ile Türkiye ile Avrupa ekonomik topluluğu arasında bir ortaklık kurulmuştur.

Madde - 2.

1. Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.

⁶⁵ Ankara Anlaşması, T.C. Dış işleri bakanlığı internet sitesinden alınarak özetlenmiştir.

2. Yukarıdaki fıkrada belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için 3, 4 ve 5. Maddelerde gösterilen şartlara ve usullere göre bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulması öngörülmüştür.

3. Ortaklığın:

- a) bir hazırlık dönemi,
- b) bir geçiş dönemi,
- c) bir son dönemi vardır.

Madde - 3.

1. Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için, topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirir. Bu hazırlık dönemine ve özellikle topluluğun yardımına ilişkin uygulama usulleri, anlaşmaya ekli geçici protokol ile mali protokolde belirtilmiştir.

2. Hazırlık döneminin süresi, geçici protokolde öngörülen usullere uygun uzatma dışında, beş yıldır.

Geçiş dönemine, geçici protokolün 1. Maddesinde öngörülen şartlara ve usullere uyularak geçilir.

Madde - 4.

1. Geçiş döneminde akit taraflar, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası üzerinden:

- Türkiye ile topluluk arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini,
- Ortaklığın iyi işlemlerini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlar.

2. Bu dönemin süresi, birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, on iki yılı geçemez. Bu istisnalar, gümrük birliğinin makûl bir süre içinde kurulup tamamlanmasına engel olamaz.

Madde - 5. Son dönem gümrük birliğinin dayanak ve akit tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir.

Madde - 6. Ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için akit taraflar, anlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunan bir ortaklık konseyinde toplanırlar.

Madde - 7. Akit taraflar, bu anlaşmadan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbirleri alırlar. Taraflar, anlaşma hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürülebilecek her türlü tedbirden sakınırlar.

(Geçiş döneminin uygulanmaya konması ile ilgili kısım)

Madde - 8. 4. Maddede anılan amaçların gerçekleşmesi için ortaklık konseyi, geçiş döneminin başlamasından önce ve geçici protokolün 1. Maddesinde öngörülen usule göre, topluluğu kuran antlaşmanın kavradığı ve göz önünde bulundurulması gereken alanlarla, özellikle bu kısımda gözetilenlere mahsus hükümlerin uygulama şartlarını, usullerini, sıra ve sürelerini yararlı görülecek her türlü korunma kurallarını tespit eder.

Madde - 9. Akit taraflar, anlaşmanın uygulanma alanında, 8. Maddenin uygulanması ile ilgili olarak ortaya konabilecek özel hükümler saklı kalmak üzere, uyruklu dolayısıyla uygulanan her türlü ayırımın, topluluğu kuran anlaşmanın 7. Maddesinde anılan ilke uyarınca yasak olduğunu kabul ederler.

(Gümrük Birliği ile ilgili bölüm;)

Madde - 10.

1. Anlaşmanın 2. Maddesinin 2. Fıkrasında öngörülen gümrük birliği, mal alışverişlerinin tümünü kapsar.

2. Gümrük birliği;

Topluluk üyesi devletlerle Türkiye arasında, ithalâta olduğu gibi ihracatta gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, milli üretime, anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetilen eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını;

Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde topluluğun ortak gümrük tarifesinin kabulünü ve toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsar.

(Tarımla ilgili bölüm)

Madde - 11.

1. Ortaklık rejimi, topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünleri alış verişini de kavrar.

2. Tarım ürününden, topluluğu kuran antlaşmanın 11. ekinin konusu olan ve sözü edilen antlaşmanın 38. Maddesinin 3. Fıkrası hükümlerinin uygulanması ile halen tamamlanmış bulunan listede sayılı ürünler anlaşılır.

(Ekonomik nitelikteki hükümler)

Madde - 12. Akit taraflar, aralarında serbest işçi akımını kademeli olarak gerçekleştirmek için, topluluğu kuran antlaşmanın 48, 49 ve 50. Maddelerinden esinlenmekte uyuşmuşlardır.

Madde - 13. Akit taraflar, yerleşme serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, topluluğu kuran antlaşmanın 52 ilâ 56. (dahil) maddeleri ile 58. Maddesinden esinlenmekte uyuşmuşlardır.

Madde - 14. Akit taraflar, hizmet edimi serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, topluluğu kuran antlaşmanın 55, 56 ve 58 ilâ 65. (dahil) maddelerinden esinlenmekte uyuşmuşlardır.

Madde - 15. Topluluğu kuran antlaşmanın ulaştırma ile ilgili hükümlerinin ve bunların uygulanması dolayısıyla girilmiş olan tasarrufların Türkiye'ye teşmili şartları ve usulleri, Türkiye'nin coğrafya durumu göz önünde bulundurularak düzenlenir.

Madde - 16. Akit taraflar, topluluğu kuran antlaşmanın üçüncü büyük bölümünün 1. Kısmında yer alan rekabet, vergileme ve mevzuatın yaklaştırılması ile ilgili hükümlerde anılan ilkelerin, ortaklık ilişkilerinde uygulanması gerektiğini kabul ederler.

Madde - 17. Anlaşmaya taraf olan her devlet, ekonomisine, fiyat seviyesi kararlılığı içinde devamlı ve dengeli bir genişleme sağlarken, genel ödeme bilançosuna denge sağlamak ve parasına olan güveni devam ettirmek için gerekli ekonomi

politikasını uygular. Taraf devlet, bu hedeflere ulaşmak için konjonktür politikası ve özellikle mali politika ve para politikası uygular.

Madde - 18. Anlaşmaya taraf olan her devlet, kambiyo kurları konusunda ortaklık amaçlarının gerçekleştirilmesini sağlamaya elverişli bir politika uygular.

Madde - 19. Türkiye ve topluluk üyesi devletler, anlaşmanın uygulanmasında mal, hizmet, sermaye ve kişi akımının aralarında serbestleştirildiği ölçüde, mal, hizmet ve sermaye alış verişlerine ilişkin ödeme veya transferlerle ücret ve sermaye transferlerinin, alacaklının veya faydalananların ikamet ettikleri memleket parasıyla yapılmasına müsaade ederler.

Madde - 20. Akit taraflar, anlaşma amaçlarının gerçekleştirilmesine yarayan Türkiye ile topluluk üyesi devletler arasındaki sermaye hareketlerini kolaylaştırmak için aralarında danışırlar.

Akit taraflar, topluluk memleketlerinden gelen ve Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olabilecek sermayelerin Türkiye'de yatırımını teşvik eden her çeşit aracı araştırmaya çabalarlar.

Her üye devlet ülkesinde ikamet edenler, Türkiye'nin başka bir üye devlete veya üçüncü bir memlekete tanıdığı bütün kolaylıklardan, özellikle yabancı sermaye eylemi ile ilgili kambiyo ve vergi konularındaki kolaylıklardan yararlanırlar.

Madde - 21. Akit taraflar, üçüncü memleketlerin ileride topluluğa katılmaları veya ortak olmaları halleri de dahil olmak üzere, üçüncü memleketler karşısındaki ticaret politikalarının koordinasyonunu ve bu alandaki karşılıklı çıkarlarının korunmasını sağlamaya elverişli bir danışma usulünü hazırlama konusunda uyuşmuşlardır.

(genel ve son hükümler)

Madde - 22.

1. Anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, anlaşmanın öngördüğü hallerde Ortaklık Konseyi'nin karar yetkisi vardır. İki taraftan her biri, verilmiş kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Ortaklık konseyi yararlı tavsiyelerde de bulunabilir.

2. Ortaklık Konseyi, anlaşmanın hedeflerini göz önünde tutarak, ortaklık rejimi sonuçlarını belli aralıklarla inceler. Bununla beraber, hazırlık dönemi boyunca bu incelemeler bir görüş teatisi sınırları içinde kalır.

3. Geçiş döneminin başlaması ile, ortaklık rejiminin gerçekleşmesi yolunda, anlaşma amaçlarından birine ulaşmak için, akit tarafların bir ortak davranışı gerekli görüldüğü takdirde, anlaşma bunun için gerekli davranış yetkisini öngörmese bile, ortaklık konseyi uygun kararları alır.

Madde - 23. Ortaklık Konseyi'ni, bir yandan Türkiye Hükümeti'nden üyeler, öte yandan, topluluk üyesi devletler hükümetlerinden, konseyinden ve komisyonundan üyeler meydana getirir. Ortaklık konseyi üyeleri, içtüzüğün öngördüğü şartlarla kendilerini temsil ettirebilirler.

Ortaklık konseyi, kararlarını oy birliği ile alır.

Madde - 24. Ortaklık konseyi başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yapılır. İlk başkanlık süresi ortaklık konseyi kararı ile kısaltılabilir.

Ortaklık konseyi içtüzüğünü yapar.

Ortaklık konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle anlaşmanın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir komite kurmaya karar verebilir.

Ortaklık konseyi bu komitelerin görev ve yetkilerini belirtir.

Madde - 25.

1. Her akit taraf, anlaşmanın uygulama ve yorumu ile ilgili ve Türkiye'yi veya topluluğu, topluluk üyesi bir devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı ortaklık konseyine getirebilir.

2. Ortaklık konseyi anlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir; keza, anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na ve mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir.

3. Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür.

4. Anlaşmazlık, işbu maddenin 2. Fıkrasına göre çözülememiş ise, akit tarafların geçiş dönemi ve son dönemde başvurabilecekleri tahkim ve sair yargı usulü yollarını, anlaşmanın 8. Maddesi uyarınca ortaklık konseyi düzenler.

Madde - 26. Anlaşmanın hükümleri, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun yetki alanına giren maddelere uygulanmaz.

Madde - 27. Ortaklık konseyi, bir yandan Avrupa Parlamenter Asamblesi, topluluğun ekonomik ve sosyal komitesi ve öteki organları ile, öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye'nin yukarıdaki maddeleri karşılayan organları arasında işbirliğini ve temasları kolaylaştırmak için her türlü yararlı tedbiri alır. Bununla beraber, hazırlık dönemi süresince, bu temaslar, yalnız Avrupa Parlamenter Asamblesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi arasındaki ilişkilerle sınırlanır.

Madde - 28. Anlaşmanın işleyişi, topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, akit taraflar, Türkiye'nin topluluğa katılması olanağını incelerler.

Madde - 29.

1. Anlaşma bir yandan Türkiye cumhuriyeti ülkesinde, öte yandan Belçika Krallığı, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksenburg Büyük Dükalığı ve Hollanda Krallığının ülkelerinde uygulanır.

2. Genel anlaşma, topluluğu kuran antlaşmanın 227. Maddesinin 2. Fıkrasının 1. Bendinde gözetilenleri karşılayan alanlar bakımından Fransız denizaşırı illerine de uygulanır.

Anlaşmanın başka alanlarla ilgili hükümlerinin, sözü geçen illerde uygulanma şartları, akit taraflar arasında ileride varılacak anlaşma ile belirlenir.

Madde - 30. Akit taraflarca anlaşmaya eklenmesi uygun bulunan protokoller, anlaşmanın ayrılmaz parçalarıdır.

Madde - 31. Anlaşma, imza eden devletlerin kendi anayasa usullerine uyularak onaylanır; topluluk yönünden konseyce, topluluğu kuran antlaşma hükümleri uyarınca bir karar alınması ve bunun akit taraflara tebliği ile, geçerli olarak akdedilmiş olur..."

Toplam 33 madde olan anlaşmanın 32 ve 33. maddeleri yürürlüğe girmiştir.

Anlaşmanın bundan sonraki bölümünde geçici ve mali olmak üzere iki protokol ekliktir. Protokollerin detayı, Türkiye'nin AET'ye başvurusunu destekleyen Fransa'nın

anlaşma öncesi görüşmelerde olumsuz tavrına neden olan hususların Fransa'nın çıkarına uygun düzenlendiğinin açıkça görülmesi açısından oldukça önemlidir;

(Geçici protokol)

“Akit taraflar, Türk ekonomisi için, özellikle hazırlık döneminde, tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık ihracatının önemine inanarak, Ortaklık anlaşmasının 3. Maddesinde öngörülen geçici protokolü tespit etmek isteğiyle, aşağıdaki hükümler üzeride uyuşmuşlardır:

Madde - 1.

1. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden dört yıl sonra, ortaklık konseyi, Türkiye'nin ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak, anlaşmanın 4. Maddesinde gözetilen geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümlerin, bir katma protokol ile tespit edip edemeyeceğini inceler.

Katma protokol akit taraflarca imzalanacak ve her birinde uyulması gereken anayasa usullerinin tamamlanmasından sonra yürürlüğe girecektir.

2. Beşinci yılın sonunda katma protokol tespit edilememiş ise, Ortaklık Konseyi'nde kararlaştırılarak ve 3 yılı geçmeyecek bir süreden sonra 1. Fıkrafta öngörülen usule yeniden başvurulur.

3. Bu protokol hükümleri, katma protokol yürürlüğe girinceye ve en geç onuncu yılın sonuna değin uygulanır. Bununla beraber, katma protokol tespit edilmiş, fakat onuncu yıl sonunda yürürlüğe girememiş ise, geçici protokol en çok bir yıllık bir süre için uzatılır...”

01.09.1971 tarihine kadar geçerli olan bu geçici protokol yerine, 31.12.1972 tarihine kadar geçici anlaşma yerine geçmiş ve 01.01.1973 tarihinden itibaren de katma protokol yürürlüğe girmiştir.

“...Katma protokol dokuzuncu yılın sonunda tespit edilemediği takdirde, ortaklık konseyi, hazırlık döneminin onuncu yılının bitiminden sonra uygulanacak rejimi kararlaştırır.

Madde - 2. İşbu protokolün yürürlüğe girişi ile birlikte topluluk üyesi devletler, Türkiye kaynaklı ve Türkiye çıkışlı ithalatları için aşağıdaki yıllık tarife kontenjanlarını açarlar:

A) *Ham ve mamul olmayan tütün: tütün döküntüleri*

<i>Belç. - Lüks. Eko. Birl.</i>	<i>1.250 ton</i>
<i>Federal Almanya Cumhuriyeti</i>	<i>6.600 "</i>
<i>Fransa</i>	<i>2.550 "</i>
<i>İtalya</i>	<i>1.500 "</i>
<i>hollanda</i>	<i>600 "</i>

Bu tarife kontenjanlarının sınırı içinde her üye devlet, toplulukça 9 temmuz 1961 tarihinde imzalanan ortaklık anlaşması çerçevesinde aynı ürünler ithalatına uyguladığına eşit bir gümrük vergisi uygular.

B) *Yalnız kuru üzüm (içinde 15 kg. veya daha az mal bulunan ambalajlarla)*

<i>Belç. - lüks. Eko. Birl.</i>	<i>3.250 ton</i>
<i>Federal almanya cumhuriyeti</i>	<i>9.750 "</i>
<i>Fransa</i>	<i>2.800 "</i>
<i>İtalya</i>	<i>7.700 "</i>
<i>Hollanda</i>	<i>6.500 "</i>

Bu tarife kontenjanlarının sınırı içinde her üye devlet, toplulukça 9 temmuz 1961 tarihinde imzalanan ortaklık anlaşması çerçevesinde aynı ürünler ithalatına uyguladığına eşit bir gümrük vergisi uygular.

C) *Yalnız kuru incir (içinde 15 kg. veya daha az mal bulunan ambalajlarla)*

<i>Belç. - Lüks. Eko. Birl.</i>	<i>840 ton</i>
<i>Federal Almanya Cumhuriyeti</i>	<i>5.000 "</i>
<i>Fransa</i>	<i>7.000 "</i>
<i>Hollanda</i>	<i>160 "</i>

Bu tarife kontenjanları çerçevesinde topluluk üyesi her devlet, milli gümrük vergilerinin kuru incir için ortak gümrük tarifesinde son yaklaşma anına kadar,

topluluğu kuran antlaşmanın 14. Maddesinin 1. Fıkrası anlamındaki esas vergiden, topluluk üyesi devletlerin kendi aralarında yaptıkları indirimlerin yarısının düşülmesi ile elde edilene eşit bir gümrük vergisi uygular.

Geçici protokol hükümleri, topluluk üyesi devletler milli gümrük vergilerinin kuru incir ortak gümrük tarifesine son yaklaşma anında yürürlükte bulunuyorsa, topluluk, 3. Madde hükümlerini göz önünde bulundurarak, yukarıdaki bent gereğince Türkiye'ye sağlananlara eşit ticari faydaların saklı tutulması için gerekli tarife tedbirlerini alır.

C) Dış ve iç kabukları çıkarılmış olanlar da dahil olmak üzere yaş veya kuru sert kabuklu meyveler: yalnız fındık

Belç. - Lüks. Eko. Birl.	540 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	14.500 "
Fransa	1.250 "
Hollanda	710 "

Bu tarife kontenjanları çerçevesinde topluluk üyesi her devlet %2,5 ad valorem gümrük vergisi uygular.

Bunun dışında, topluluk üyesi devletler, anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte bu ürün için, topluluk içi gümrük vergilerinin tamamen kaldırılmasını ve ortak gümrük tarifesinin tüm olarak uygulanmasını gerçekleştirirler.

Madde - 3. 2. Maddede gösterilen ürünler için, topluluk üyesi devletler milli gümrük vergilerinin ortak gümrük tarifesine son yaklaşmasından itibaren, topluluk her yıl, Türkiye yararına o tarihte açılmış milli tarife kontenjanlarının tutarına eşit hacimde tarife kontenjanları açar. Bu usul Ortaklık Konseyi'nce ertesi takvim yılı için, 4. Madde gereğince alınan kararlara zarar vermeksizin uygulanır.

Bununla beraber, fındık bakımından bu usul, ancak topluluk üyesi devletlerin milli gümrük vergilerinin öteki üç ürünün tümü ile ortak gümrük tarifesine uyumu anında uygulanır.

Madde - 4. Anlaşmanın yürürlüğe girişini kovalayan ikinci yıldan başlayarak, ortaklık konseyi 2 ve 3. Maddelerde gösterilen tarife kontenjanlarının hacmini artırmayı

kararlaştırabilir. Ortaklık Konseyi'nin aksine kararı olmadıkça, bu artırmalar iktisap edilmiş olur. Her artırma, ancak ertesi takvim yılından başlayarak uygulanır.

Madde - 5. Anlaşmanın yürürlüğe girişi, takvim yılı başına rastlamaz ise, topluluk üyesi devletler, anlaşmanın yürürlüğe girişinden, ertesi takvim yılının başına kadar ki süre için, bu sürenin beher ayı hesabıyla, 2. Maddede anılan miktarların on iki de birini karşılayan hacimde tarife kontenjanları açarlar.

Bununla beraber, ortaklık konseyi, anlaşma yürürlüğe girer girmez, sözü geçen ürünler ihracatının mevsimlik niteliğini göz önünde tutarak, yukarıdaki bendin uygulanması ile elde edilen tarife kontenjanları hacimlerinin artırılmasını kararlaştırabilir.

Madde - 6. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üçüncü yılın bitiminde ortaklık konseyi, 2. Maddede gösterilenlerden başka ürünlerin topluluk pazarında sürümünü teşvike elverişli tedbirleri kararlaştırabilir.

Madde - 7. Tütün, fındık veya kuru incir için ortak tarım politikasının uygulanmaya konması ile birlikte, topluluk, işbu protokol gereğince Türkiye'ye sağlananlara eşit ihracat imkanlarını saklı tutmak üzere, bu ortak tarım politikası için öngörülen rejimi göz önünde bulundurarak, gerekebilecek tedbirleri alır.

Madde - 8. İşbu protokolün 2. Maddesinde gösterilen ürünler için toplulukça tarife kontenjanları açılması halinde, bu tarife kontenjanları çerçevesinde uygulanacak gümrük vergileri seviyesi bakımından, Türkiye'ye anlaşmaya taraf olmayan bir memleketten daha az elverişli bir işlem yapılamaz.

Madde - 9. Türkiye, topluluk üyesi devletlerden birine veya bir kaçına tanıdığı en elverişli işlemi üye devletlerin hepsine teşmile gayret eder.

Madde - 10. Her akit taraf, hazırlık dönemi ile birlikte, yerleşme hakkı, hizmet edimi, ulaştırma ve rekabetle ilgili her çeşit güçlükleri Ortaklık Konseyi'ne getirebilir. Ortaklık konseyi gerekirse, bu güçlükleri gidermek için, akit taraflara her türlü yararlı tavsiyelerde bulunabilir..."

Türkiye'nin en önemli ihraç kalemini oluşturan Fındık, kuru üzüm ve kuru incir ticaretinin kontenjanlarını ve usullerini belirleyen bu geçici protokol, Türkiye'nin üye ülkelere sınırlı olmak üzere ihracat imkanı sağlamakla beraber, anlaşmayı takip eden

yıllarda Türkiye'nin Fransa ve toplulukla ticaretinde, Fransa lehine sonuçlar verdiği ilerleyen bölümlerde görülecektir.

Ankara anlaşmasına ek olan diğer bir protokol de Mali protokoldür. Mali protokol, yukarıda detayı verilen ek geçici protokolde çerçevesi çizilen, toplulukla tarımsal ticaretin yürütülebilmesi için Türkiye ekonomisine verilecek finansal desteğin koşullarını belirlemektedir.

(Mali protokol)

“Akit taraflar, ortaklık anlaşması amaçlarının izlenmesini kolaylaştırmak için Türk ekonomisinin hızlandırılmış bir şekilde kalkınmasına faydalı olmak kaygısıyla, aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır:

Madde - 1. Türk ekonomisinin verimliliğini artırmaya yardımcı, anlaşmanın amaçlarının gerçekleştirilmesine faydalı olan ve Türk kalkınma planı çerçevesinde yer alan yatırım projeleri için finansman işlemleri, Türk devleti ile Türk teşebbüsleri tarafından, Avrupa yatırımlar bankasına sunulabilir. Banka, bunların tabi tutulacağı işlemde müracaat sahiplerine bilgi verir.

Madde - 2. Olumlu bir sonuca bağlanan istemler ödünçler vasıtasıyla finanse edilir. Bu ödünçlerin tutarı 175 milyon hesap birimine erişebilir ve anlaşmanın yürürlüğe girişini kovalayan beş yıl içinde bağlanabilir.

Madde - 3. Finansman istemleri, Türk teşebbüslerinden geldiği zaman, ancak Türk hükümetinin oluru ile olumlu sonuca bağlanabilir.

Madde - 4.

1 - ödünçler, finansmanına ayrıldıkları projelerin ekonomik özelliklerine göre verilir.

2 - Özellikle kârlılığı uzun vadeli veya yazılı yatırımlara ilişkin ödünçler, indirilmiş faiz haddi, uzatılmış ödeme süresi, ödemesiz dönem gibi özel şartlar ve gereği halinde, bu ödünçlerin Türkiye tarafından ödenmesini kolaylaştırabilecek başka özel ödeme şartları ile donatılabilir.

3 - bir ödünç, Türk Devleti'nin dışında bir teşebbüs veya topluluğa verildiği zaman, Türk Devleti'nin garantisine bağlanır.

Madde - 5.

1. Banka, bu ödünçlerin verilmesini, ihale veya teklif almalar düzenlenmesine bağlayabilir. Bu ihale veya teklif almalara katılma, Türkiye ve topluluk üyesi devletler uyruklu her gerçek veya tüzel kişiye eşit rekabet şartları ile açıktır.

2. Ödünçler, kabul edilen yatırım projelerinin gerçekleşmesi için gerekli ithalat giderleri kadar iç giderlerin karşılanmasında da kullanılabilir.

3. Banka, fonların en rasyonel şekilde ve anlaşma hedeflerine uygun olarak kullanılmasını gözetir.

Madde - 6. Türkiye, bu ödünçlerden faydalanan borçluların, ödünçlerin ana para ve faizlerinin ödenmesinin gerektirdiği dövizleri edinmelerine imkan vermekte yükümlüdür.

Madde - 7. Bazı projelerin gerçekleştirilmesi için bu protokol çerçevesinde yapılacak yardım, özellikle üçüncü devletler, milletlerarası mali kuruluşlar veya Türkiye ya da topluluk üyesi devletler kalkınma ve kredi müesseseleri ve resmi makamlarının dahil olacakları finansmanlara katılma şeklinde olabilir.

Madde - 8. Anlaşmada ve bu protokolde gösterilen şartlarla Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına getirilen yardım, Türk devletinininkini tamamlayıcı bir çaba teşkil eder.

Madde - 9. İşbu protokol anlaşmaya eklenmiştir..."

(Son senet)

"...aşağıda sayılan ve işbu senede ekli:

1. Geçici protokolün 2. Maddesi ile ilgili olarak kuru üzümüne ilişkin niyet bildirisini;

2. Mali protokolün 2. Maddesinde sözü geçen hesap biriminin değerine ilişkin yorum bildirisini;

3. Ortaklık anlaşmasında geçen "akit taraflar" deyiminin yorumu ile ilgili bildiriye kabul etmişler;

Ve Federal Almanya Cumhuriyeti hükümetinin aşağıda sayılan ve işbu senede ekli bulunan bildirimlerini not etmişlerdir:

...Tam yetkili temsilciler işbu senede ekli bildirilerin icabında Türkiye ile Avrupa Ekonomik topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşma ile aynı şartlarda geçerliklerinin sağlanması için gerekli usullere tabi tutulacağı hususunda uyuşmuşlardır...”

12 Eylül 1963 günü Ankara’da yapılan. Anlaşmayı aşağıda adları yazılı yetkili temsilciler imzalamışlardır:

Türkiye Cumhurbaşkanı adına: Feridun Cemal Erkin

Belçika Kralı adına: Paul Henri Spaak

Federal Almanya Cumhurbaşkanı adına: Gerhard Schroeder

Fransa Cumhurbaşkanı adına: Maurice Covue De Murville

İtalya Cumhurbaşkanı adına: Emillo Colombo

Lüksemburg Büyük Düşesi adına: Eugène Schaus

Hollanda Kraliçesi adına: Joseph M. A. H. Luns

Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi adına: Joseph M. A. H. Luns.

“...Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşmada gereken usullerin yerine getirildiğinin, özellikle Avrupa Parlamenter Asamblesi'ne danışıldığının öteki akit tarafa bildirilmesinden sonra ancak topluluğu kesin olarak bağlayacağı ihtiyat kaydı ile

Geçici protokolün 2. Maddesi ile ilgili olarak kuru üzümüne ilişkin niyet bildirisi Topluluk, kuru üzüm için ortak bir pazar örgütü kurmayı tasarlamadığını bildirir.

Mali protokolün 2. Maddesinde sözü geçen hesap biriminin değerine ilişkin yorum bildirisi

Akit taraflar aşağıdaki hususları bildirirler:

1. Mali protokolün 2. Maddesinde öngörülen tutarın açıklanmasında kullanılan hesap biriminin değeri 0.88 867 088 gram saf altındır.

2. 1. Fıkarda tanımlanan hesap birimi bakımından topluluk üyesi bir devletin para paritesi, bir hesap biriminin içindeki saf altının ağırlığı i95(l)-2.001952 12(he)4(s)-1(ap bi)--

tekabiül eden altın; dolaylı veya dolaysız olarak tamamlanmış ve altına çevrilebilen bir paranın fona bildirilmiş paritesi esası ile, hesap gününde üye devlete, cari ödemeler için sözü edilen altına çevrilebilir paraya uygulanmakta olan kambiyo rayicine göre hesaplanır.

3. Yukarıdaki 1. Fıkra da belirtilen hesap birimi mali protokolün uygulama süresince değişmeyecektir. Bununla beraber, uygulama süresinin bitiminden önce milletlerarası para fonunca, statülerinin 7. Kısımının 4. Maddesi gereğince bütün paraların seyyanen altına olan paritelerinin aynı oranda değişmesi kararlaştırılırsa, hesap biriminin saf altın ağırlığı bu ayarlamamanın ters fonksiyonuna göre değiştirilecektir.

Topluluk üyesi devletlerden birinin veya bir kaçının, milletlerarası para fonunun yukarıdaki bendde öngörülen kararını uygulamaması halinde hesap biriminin saf altın ağırlığı, milletlerarası para fonunca kararlaştırılmış ayarlamamanın ters fonksiyonuna göre değiştirilecektir. Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğu konseyi böylece ortaya çıkan durumu inceleyecek ve komisyonun önermesi üzerine ve para komitesinin görüşü alınarak gerekli tedbirleri mevsuf çoğunlukla kararlaştıracaktır.

Ortaklık anlaşmasında geçen "akit taraflar" deyiminin yorumu ile ilgili bildiri;

Akit taraflar, ortaklık anlaşmasının, metinde geçen "akit taraflar" deyimine, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti, öte yandan, topluluk ile üye devletler veya sadece, ya üye devletler ya da topluluk anlamı verilmek suretiyle, yorumlanması hususunda anlaşmışlardır. Bu deyim her defasında verilecek anlam, anlaşmanın bunları karşılayan hükümlerinden çıkarılacaktır. Bazı hallerde "akit taraflar" deyimi, topluluğu kuran antlaşmanın geçiş dönemi süresince üye devletler, bu dönemin bitiminden sonra topluluk anlamına gelebilecektir..."

Protokol metninden de görüleceği üzere, bu protokol ile Türkiye ekonomisine yapısal destek ve karşılıksız yardım değil, faizleriyle beraber ödenecek borç verme koşullarını belirlemektedir.

Ankara anlaşması Türkiye'nin amaçları, hedefleri ve kurumlar açısından değerlendirildiğinde büyük beklentiler üzerine inşa edilen, fakat bu beklentileri karşılamaktan uzak bir anlaşma olmasına rağmen; Türkiye de iktidar ve basın çevreleri

anlaşmayı sevinçle karşılamışlardır. Yunanistan ile yapılan Atina anlaşmasının aksine, süreç hem otomatik değildir, hem de sürecin sonunda tam üyelik hedefi yoktur. Ankara anlaşmasının, eğer bir fayda olarak kabul edilebilirse tek faydası, Türkiye'nin Avrupa entegrasyonuna katılmasıdır.

2. Türkiye'de ve Fransa'da Yankıları

AET ile imzalanan Ankara anlaşması hükümet ve muhalefet çevrelerinde sevinç yaratmış ve devlet politikası haline gelmiştir. Nitekim Başbakan İsmet İnönü anlaşmaya şöyle değerlendirmiştir; *“Kanaatimce, beşeriyet tarihi boyunca insan zekasının vücuda getirdiği en cesur eser olan Avrupa Ekonomik Topluluğu, hiç şüphe yok ki dünyanın müstakbel nesillerine bırakılacak en zengin miras olacaktır... Bu gün Türkiye'yi ebediyen Avrupa'ya bağlayan anlaşmayı imzalamış bulunuyorsunuz. Bu mevzuda devamlı şekilde gösterdiğimiz samimi alakadan dolayı sizlere teşekkür etmek isterim...”*⁶⁶.

Dış işleri bakanı Feridun Cemal Erkin; *“Anlaşmanın siyasi bakımdan Türk milletinin hayatında bir dönüm noktası teşkil ettiği muhakkaktır. Ekonomik bir entegrasyonla itham edilmiş gümrük birliği eşi görülmemiş bir siyasi karardır...”*⁶⁷ açıklaması basında yer almıştır.

Kamu oyununda neredeyse hiç tartışılmayan, dar bir bürokrat çevresinden başka kimsenin yeterince bilgi sahibi olmadığı bu anlaşmadan her kesimin beklentisi başka başkadır. 14 Eylül 1963 tarihli Hürriyet gazetesi, anlaşmayı Türk halkına ; *“...22 yıl dışınızı sıkın, ortak pazar refah ve saadet getirecek...Aklına esen elini kolunu sallaya sallaya Roma veya Paris'e gidip beğendiği otomobili permisiz, gümrüksüz getirebilecek...”*⁶⁸ şeklinde anlatılmıştır. Turhan Fevzioğlu bir yazısında *“AET'ye üye olarak katılmamızın kısa vadeli faydalarından daha önemli olan yönü şudur: Türkiye'nin bir Avrupa devleti olma yolunda uzun zamandan beri sarf ettiği gayretler, bu anlaşma ile yeni bir zafere ulaşmış bulunmaktadır. Türkiye'nin ortak üyelik arzusu sadece kısa vadeli ve basit bir dış ticaret hesaplarına dayanmamıştır. Bu anlaşma ile*

⁶⁶ Milliyet, 14 Eylül 1963.

⁶⁷ A.g.y., 14 Eylül 1963.

⁶⁸ Hürriyet, 14 Eylül 1963.

Avrupa sınırının bizim doğu ve güney sınırlarımızdan geçtiği bir defa daha ve en kuvvetli şekilde tescil edilmiş olmaktadır...⁶⁹ yorumunu yapmıştır.

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere Ankara anlaşmanın içeriğinden çok, Türkiye için tarihi ve sembolik anlamı üzerinde durulmaktadır.

Ankara anlaşması sonrası değerlendirmelerde, bu anlaşmayı Türkiye açısından faydalı bulmayan kesimler de vardı. AET ile ortaklığı karşı olan toplumsal kesimler ilerleyen süreçte özellikle yetmişli yıllarda çeşitlenmekle birlikte, o dönemde sadece Türkiye İşçi Partisi etrafında toplanmış küçük bir sosyalist entelektüel grup, Ankara anlaşmasına karşı çıkmıştı. Bu karşı çıkış geniş bir çevreyi kızdırmıştı. Zira o dönemde anlaşmayı herhangi bir şekilde tenkit etmek komünizmi istemek olarak algılanıyordu. Bu komünistlere sonradan, yetmişli yıllarda dinci grupların, doksanlı yıllarda milliyetçi kesimin katılmış olması dikkat çekicidir. Bu grupların karşı çıkış nedenleri birbirinden farklıdır ve farklı dönemlerde fikir değiştirmişlerdir. Yukarıda belirtildiği gibi, Türk basını Ankara Anlaşmasını büyük bir sevinçle karşılamıştı⁷⁰.

Türkiye’de Soğuk savaşın ve anti-komünist macCarthy’ci politikaların en yoğun dönemleri yaşanıyordu. Bu nedenle basının önde gelen yazarları, TİP’in muhalefetine öfkeleniyorlardı. Örnek olarak Falih Rıfkı Atay, TİP’in görüşlerini saçma bulmuş ve solcuların propagandalarına rağmen ortak Pazarın Türkiye’yi koruyacağını yazmıştı; *”Bizim sollar niçin Bolşevik propagandası yapmakla suçlandıklarına şaşmamalıdır. Çünkü bu memlekette herkes biliyor ki kızıl enternasyonal bütün dünya komünistlerine ortak pazara karşı savaş emri vermiştir. İşçi partisi bildirisinde bu savaşmanın Atatürkçülük maskesi altında gözden kaçırılmak istenmesine de biraz güldük...”⁷¹*. Hatta *“mademki solcular ortak pazara karşı çıkıyorlar, ortak pazar mutlaka menfaatimizdir...”* yorumu dahi yapılmıştı.

Türkiye de Ankara Anlaşması bu düzeyde tartışılmaya devam ederken Fransa’da anlaşma haber fazla yankı yaratmamıştı. 13 Eylül tarihli Le Monde gazetesinde arka sayfada küçük bir sütunla, Ajans France Presse (AFP) den aktarılan haber yer almıştır. Haberde *“Türkiye ile ortak pazar arasında ortaklık anlaşmasının görkemli bir törenle*

⁶⁹ Akşam, 15 Eylül 1963.

⁷⁰ Şaban H. Çalış, a.g.e, s.101.

⁷¹ Dünya gazetesi, 27 Eylül 1963.

Ankara'da imzalandı. Özgür dünya da ve Avrupa'da geleneksel politikada yeni bir aşamanın inşası Brüksel'de ilan edilmiş ve altı çizilmiştir...’’⁷² ifadeleri yer almıştır.

Türkiye de olduğu gibi Fransa'da da Türkiye'nin AET ile yaptığı anlaşma hakkında kamuoyunun yeterince bilgilendirilmediği anlaşılmaktadır. Aradaki fark anlaşma Türkiye'de bilgisizce ve abartılı bir sevinçle kamu oyuna duyurulurken, Fransız kamu oyunun fazla dikkatini çekmeyecek tarzda, haber Le Monde gazetesinde arka sayfada verilmiştir. Bu durum anlaşmanın önemsenmediğinden değil, belli ki kamu oyunda oluşabilecek reaksiyona engel olmak istenmiştir. İlerleyen süreçte Fransa'nın Ankara anlaşması ve ek protokollerden karlı çıktığı görülmektedir. Fakat Fransa bunu zafer nidaları atarak kutlayacak acemilik yapmayacak birikime ve tecrübeye sahiptir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci genellikle 1963 Ankara anlaşması ile başladığı kabul edilir. Ancak Türkiye'de konuya tarihten gelen batılılaşma süreci olarak bakan değişik görüşler de vardır. Metin Aydoğan'a göre; “ *AB 1963 Ankara Anlaşması ile başlayan 40 yıllık süreç değildir, 1838 Balta limanı Türk - İngiliz Ticaret Anlaşması ile başlayan 165 yıllık bir süreçtir. Bu sürecin sonunda, tıpkı 2002 Kopenhag kriterlerinin benzeri olan 1839 İstanbul kriterlerini kabul eden Osmanlı Devleti, 1856 yılındaki ıslahat fermanı ile Avrupalı kabul edilmiş, o devrin AB'si sayılan Avrupa Devletleri Konseyine alınmıştır...’’⁷³. Bu sürecin sonunda Osmanlı Devletinin parçalandığını, paylaşım mücadelesinde Avrupa Devletleri Konseyine üye ülkelerinin yer aldığını, buna benzer şekilde, 1963 tarihinde Ankara anlaşması ile başlayan sürecin Türkiye'nin parçalanması ile sonuçlanacağını iddia eden görüşler de vardır.*

Asıl önemlisi Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika anlayışını en yakından bilen nesiller henüz hayatta iken, onun tam bağımsızlık ilkesini benimsemiş olanlar, sadece AET ile ilişkiler için değil, bütün dış politik angajmanlarda, Atatürkçü değerlendirmelerini etkili bir biçimde gösteremedikleri ve yapılan anlaşmalara yansıtamadıkları söylemek mümkündür.

⁷² *Le Monde*, 13 septembre 1963.

⁷³ Metin Aydoğan, *Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz?*, kum saati yayınları, İstanbul, 2002, s.20.

III- ANKARA ANLAŞMASINDAN SOĞUK SAVAŞIN SONUNA KADAR AB KAPSAMINDA YÜRÜTÜLEN GÖRÜŞMELERDE TÜRKİYE- FRANSA İLİŞKİLERİ

A-ANKARA ANLAŞMASI SONRASI İLİŞKİLER

12 Eylül 1963 günü Ankara’da ortaklık anlaşmasının imzalanmasından iki ay önce, 14-21 Temmuzda Başbakan Pompidou ve Dışişleri Bakanı Couve de Murville Ankara’ya üç günlük ziyarette bulunmuştu. Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile yaptıkları görüşmelerden sonra 16 Temmuzda, yayınlanan ortak bildiriye⁷⁴, uluslar arası durum üzerinde görüş birliği, NATO içinde savunma alanında dayanışma belirtildikten sonra, Türkiye’nin AET’ye ortak olması üzerine kalkınmasını gerçekleştirmek için yapacağı atılımda Fransa’nın yardımına güvenebileceğini, ticaret ilişkilerinin artmakta olduğu kültür ve teknik işbirliğinin daha ileri götürüleceği açıklanmıştır.

Görülüyor ki, Fransa savaşın etkilerinden atlatıp, Cezayir sorununu çözdükten sonra, ekonomisini güçlendirmek, Avrupa’daki konumunu daha da daha üst seviyeye çıkarmak ve dolayısıyla da, bölgesinin önemli ülkesi Türkiye ile de ticaretini artırmak istiyordu. 2. Dünya savaşı sonrasında 1960’a kadar dönemde Fransa’nın Türk dış ticaretindeki payı %4-5 dolayındaydı. Fransa altmışlı yıllara aktif bir dış politika anlayışı içinde girmiştir.

Türkiye’nin AET’ye ortaklık başvurusundan sonraki yıllarda Fransa ile yapılan dış ticaretin hacim artmış olmakla birlikte, ihracat-ithalat dengesinin Fransa’nın lehine, Türkiye’nin aleyhine yer değiştirmiştir. Bu durum Devlet İstatistik Enstitüsünü verilerinde açıkça görülmektedir:

⁷⁴ Dışişleri Bakanlığı, Ortak Bildiriler Bülteni, 1 Mayıs 1967.

Fransa'nın Türkiye'nin dış ticaretindeki payı (yüzde olarak)⁷⁵:

<u>Yıl</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat</u>
1961	6.9	3.6
1962	3.7	4.6
1963	4.4	5.0
1964	6.1	3.8
1965	4.3	3.7
1966	5.0	6.0
1967	5.5	4.0
1968	4.4	3.5
1969	5.2	3.3
1970	6.7	3.4
1971	7.2	6.4
1972	5.7	6.7
1973	5.5	6.4
1974	4.3	6.5
1975	4.4	5.9
1976	5.5	6.0
1977	5.4	5.7
1978	5.6	7.9
1979	6.1	6.4
1980	5.6	4.8

Bu gün olduğu gibi geçmişte de, Avrupa ile ortaklığın Türkiye'yi zenginleştireceğini ileri sürenlerin ve bunların yönlendirmesiyle beklenti içine giren Türk kamuoyunun yanıldığını istatistikler göstermektedir.

Bu çizelgeye bakarak Fransa'nın Türkiye'yi tam üye olarak AB'ye kabul etmezken kapıları tamamen kapatmamasının nedenlerinden birini görebiliriz. Türkiye'nin AB için beklentilerinin olmasından, diğer gelişmiş ülkeler gibi, Fransa da faydalanmaktadır. Türkiye AET'ye başvururken dış ticaretinin yaklaşık %10'u Fransa ile olduğu ve bunun yaklaşık %7'i ihracat, %3.5'i ithalat olduğu, 1980 yılına kadar %10'luk pay da değişiklik olmazken dış ticaretin Fransa'nın lehine dönmüştür.

⁷⁵ *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, c.I, iletişim yay., s.819.

B-FRANSA'NIN DE GAULLE DÖNEMİ AVRUPA POLİTİKASI

De Gaulle'ün Avrupa politikasının, bugün Fransa kamuoyunda AB ve Türkiye ile ilgili belirgin yansımaları vardır. Bu nedenle De Gaulle döneminin Avrupa ve Türkiye açısından incelenmesi faydalı olacaktır.

Özellikle Cezayir ayaklanmasına ve hükümet bunalımlarına çare bulamayan Fransa Cumhurbaşkanı Rene Coty tarafından, ordunun da ısrarı ile General De Gaulle'ü 29 Mayıs 1958 de Elysee sarayına davet ederek Başbakan atamasıyla Fransa'da yeni bir dönem başlamış oldu.

De Gaulle Fransa'ya ayak bağı olan Cezayir sorununu çözerek Avrupa işlerine önem vermek düşüncesiyle ilk adım olarak anayasayı değiştirip halk oyuna sundu. Kabul edilen anayasaya göre, 21 Aralık 1958 de devlet başkanı seçildi. İçerde oldukça yoğun eleştiriler almasına rağmen, dış politikada ulusalcı politika izliyordu. 1958 yılında yapılan bir referandumda büyük yetkilere sahip olan Başkan De Gaulle'e karşı siyasi partiler arasında Avrupa Birliği ve nükleer silah konularında eleştiriler yoğunlaşmıştır. General De Gaulle Cezayir sorununu halk oylamasıyla barışçı bir şekilde 4 Temmuz 1962 de çözdüğünde Avrupa konusunda daha rahat hareket etme imkanı buldu⁷⁶.

De Gaulle Fransa'nın dış politikasında, Avrupacı bir yaklaşımla ABD'ye ve NATO karşı bir politika başlattı. *“NATO şimdiye kadar tarihimizde binlercesini gördüğümüz alelade bir ittifaktır, işi bittiği zaman dağılabilir. Avrupa, ebedi olarak Amerika'nın yardımuna muhtaç değildir. Bu himaye lüzumu kadar devam etmelidir”*⁷⁷. Büyük Fransa'dan bahseden De Gaulle nükleer silaha sahip Fransa'nın söz sahibi olacağını savunuyordu. İngiltere'yi topluluk dışında bırakarak, özellikle Almanya ile daha da yakınlaşarak, Avrupa'da lider ülke durumuna gelmek istiyordu.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Avrupa Topluluğunun kuruluşundan beri lider ülke olma iddiası olan Fransa, Avrupa Birliği yolunda yapılan çabalarda, en etkili ülkelerden biri olmuştur. Nitekim AKÇT'nin gerek fikri planda gerekse uygulamaya

⁷⁶ İsmail Soysal, *“Türk- Fransız Siyasal İlişkileri”*, TTK.,Belleten'den ayrı basım, Ankara, 1984, s. 1012.

⁷⁷ M. Sadık Atak, *Harp sonrası dünya 1945-1966*, Ankara, 1966, s.116.

geçirilmesinde lider ülke olmuştur. Ancak De Gaulle'ün başkanlığı döneminden başlayarak Fransa, uluslar üstü Avrupa Birliği sürecinde tutumunu değiştirmiştir.

General de Gaulle; Avrupa Birliği konusunda, Birleşik Avrupa'nın kuruluşunda, her milletin kendi egemenlik haklarını muhafazaya devam etmesini savunuyordu. Avrupa Birliğine lider olmak için, İngiltere'nin birliğe dahil edilmesine karşı çıkıyordu. Bu birliği ABD'ye karşı bir üçüncü kuvvet olarak kullanmak gibi projeler peşinde koşan general De Gaulle, bu şekilde Amerikan hegemonyasından kurtulmak düşüncesindeydi. Nükleer silah konusunda da Fransa'nın bağımsız nükleer silaha sahip olmasında ısrar ediyordu. Avrupa Birliği fikrini ortaya atanlar ise seçimle kurulacak olan bir Avrupa parlamentosunun bütün egemenlik haklarına sahip olması ve bu birliğe katılan devletlerin savunma, dış politika ve mali alandaki bütün yetkilerin bir elden idare edilmesi taraftarıydılar. Birleşik Avrupa'nın ancak bu süratle büyük bir kuvvete sahip olabileceğini düşünüyorlardı.

Nükleer vurucu kuvvet meselesinde ise siyasi partiler, Fransa'nın bu muazzam yükü tek başına taşıyamayacağı düşüncesi ile karşı çıkıyorlar, bunun ancak NATO çerçevesi içinde olabileceğini savunuyorlardı. Başkan De Gaulle'ün Avrupa Birliğinin sıkı bir birlik şeklinde kurulması fikrine ısrarla karşı oluşu, Fransız parlamentosu ve kamuoyunda çeşitli tepkilere neden oluyordu.

Cumhurbaşkanı de Gaulle 28 Nisan 1965 günü devlet radyo ve televizyonundan Fransız milletine hitap ederek, “*Amerika ve Sovyetler birliğinin hükmü altında bulunmayan bir dünyada yeni bir düzen ve yeni bir denge yaratılması gerektiğini...*” söylemiş ve Fransa'nın da, kendi bağımsız milli politikasını, bir bütün olarak idame ettirmesi şartıyla, bu yeni düzen ve dengeyi sağlayabilecek vasıflarına sahip “*en iyi devlet*” olduğunu belirtmiştir⁷⁸.

Fransız hükümeti, 10 Mart 1966'da, NATO'ya muhtıra vererek, NATO'nun askeri kanadından çekileceğini bildirdi. Bu durum Türkiye'de basında ve resmi çevrelerde üzüntü yarattı. Ankara'da böyle bir ayrılmanın NATO dayanışmasını zayıflatacağı ve Varşova Paktı devletlerine umutlar vereceği kanısı vardı⁷⁹.

⁷⁸ M. Sadık Atak, a.g.e, s.122.

⁷⁹ İsmail Soysal, “*Türk- Fransız Siyasal İlişkileri*”, TTK.,Belleten'den ayrı basım, Ankara, 1984, s.1015.

Fransız halkına ve dünyaya hitap eden De Gaulle, “Yalta konferansından beri iki ortağın tekeli altına giren evrensel kuvvetler dengesinin Fransa’nın yeniden doğuşu ile tadili gerektiğini...” ifadeyle, “barış için yeni bir düzen ve yeni bir dengeye ihtiyaç vardır ve bunu da, benliğimizi muhafaza ederek, bizden başka hangi devlet sağlayabilir?” demiştir. Cumhurbaşkanı, Fransa’nın “üçüncü kuvvet” rolü hakkında şunları söylemiştir: “Fransa, Amerika ile dostluğuna bir zarar vermeden, doğuyu da içine alan bütün Avrupa’da, yeni bir alan bütün Avrupa’da yeni bir kuvvet dengesi sağlamaya çalışmaktadır. Bu gün tam bir Avrupalı gibi hareket ediyoruz ve bu şekilde kıtanın bir ucundan diğer ucuna kadar, halklar arasında anlayış ve işbirliğine dayanan bir denge kurmaya gayret edeceğiz. Almanya ile uzlaşmamızın amacı budur, Ren ve Alplerin iki tarafındaki ortak pazar komşularımıza yeni bir dayanışma teklifimizin amacı budur.” İş birliğinin koşulunu ise; “bizi en yakından ilgilendiren ve kuvvetiyle bizi ezemeyeceğinden emin olduğumuz memleketler...”⁸⁰,” olduğunu belirtmektedir.

De Gaulle Avrupa için Atlantikten Urallara uzanan bir sınır çizerken, federal bir Avrupa değil, konfederal bir “vatanlar Avrupası” (L’Europe des patries) fikrini savunmaktaydı⁸¹. Yani De Gaulle’ün Avrupa Birliği politikası ulusalcıdır.

Fransız halkı sonraki dönemlerde, Avrupa anayasasına “hayır” derken aynı anlayışı sergilemişlerdir. Hazırlanan AB anayasasında Fransızlar aleyhine hususların olması ve De Gaulle’ün İngiltere’yi kastederek söylediği “...kuvvetiyle Fransa’yı ezemeyeceğinden emin oldukları memleketler...” koşuluna uymayan Türkiye’nin üye olma olasılığı, tek sebebi olmamakla birlikte, Fransız halkının Avrupa anayasasını reddetmesinde önemli katkısı olmuştur.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın 1967 haziranında Fransa’ya, Fransız Cumhurbaşkanı General de Gaulle’ün de, buna karşılık, 1968 Ekiminde Türkiye’ye karşılıklı yapılan ziyaretler ilişkilerin geliştirilmesi için uygun koşullar içinde geçmişti. Türkiye Kıbrıs konusunda müttefiki Amerika’dan beklediği desteği görememenin hayal kırıklığı içinde idi. Üstelik başkan Johnson’un 5 Haziran 1964’ de başbakan İnönü’ye yazdığı mektup bir süre sonra basında çıkınca, kırgınlık kızgınlığa dönüşmüş, Türkiye’de anti Amerikancı düşünceler yaygınlaşmıştı. Başbakan İsmet İnönü bir

⁸⁰ M. Sadık Atak, a.g.e. , s. 123.

⁸¹ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa, 2001, s. 151.

kabine toplantısında, “*Dostlarımız ve düşmanlarımız bize karşı birleşmiştir...*”⁸² demişti. Bu durum, İsmet Paşa gibi tarihi bir şahsiyet için sürpriz olmaması gerekir.

Bu ortamda, Amerika’ya karşı bağımsız bir politika izleyen De Gaulle Fransa’nın Türk kamuoyundaki prestiji artmıştı. Fransa Avrupa’da güçlü bir konuma gelmişti. Hem ekonomik hem de askeri işbirliği olanakları çoktu. De Gaulle’ün Türkiye üzerindeki izlenimi, daha başbakan iken Türkiye büyükelçisi F. C. Erkin’e söylediği şu sözlerden belli olmuştu: “...*Ortadoğu’da ben Türkiye’ye öbür ülkelerden ayrı gözle bakıyorum. Çünkü bu bölgede gerçek anlamda tek devlet Türkiye’dir*”⁸³. 3 Temmuz 1965’de Cumhurbaşkanı olarak, yeni büyükelçi Namık Yonga’nın güven mektubunu sunduğu zaman da şunları söylemişti: “...*İki ülkenin ilişkileri yüzyıllardır dostça olmuştur. Bu gün Türkiye’nin dünyadaki rolü, barış ve uluslar arası denge için vazgeçilmez bir ögedir. İlişkilerimiz eskisinden daha güçlü biçimde gelişecektir...*”⁸⁴. De Gaulle idamlara verdiği tepkiyi unutmuş olmalı ki bu sözleri söylemişti. O tarihte De Gaulle’ün Türkiye’nin AET ile görüşmelere başlamasına engel olmasının gerçek sebebinin idamlar olmadığı, insani duygulardan kaynaklanmadığı geçen kısa zamanda anlaşılmıştır.

Fransa için, Türkiye’yi Amerika’nın etki alanından çıkarmanın düşüncesi için en uygun zamandı. De Gaulle, Paris’te 27 Haziran 1967’de Cevdet Sunay’a şöyle demişti: “*Cumhuriyetlerimizin çıkarı iki kampın (NATO-Varşova) kısır çekişmeleri yerine gerginliğin azalmasını, anlaşma ve kıtamızın tüm halkları arasındaki işbirliğini sağlamak için çabalarını birleştirmekte değil midir?*”⁸⁵. Fransa’nın özellikle de De Gaulle’ün ABD’nin hakimiyetine karşı mücadele sonuçsuz kaldığı ilerleyen süreçte görülmüştür.

⁸² Fahir Armaoğlu, “*20. Yüzyıl siyasi Tarihi*”, T.İş Bankası yay., Ankara, 1984, s. 821.

⁸³ İsmail Soysal, a.g.e. s.1015.

⁸⁴ İsmail Soysal, a.g.e., s. 1016.

⁸⁵ İsmail Soysal, a.g.e., s. 1016.

C- AET İLİŞKİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMİ: KATMA PROTOKOL

1970’li yıllar, Türkiye’nin iç ve dış sorunlarla uğraştığı yıllardı. Bu yıllar diğer batı Avrupa ülkeleri ile birlikte Fransa’nın hızla geliştiği yıllardı ve AET de birkaç yıl öncesinden daha farklı idi. AET üyelerinin aralarında gümrükleri kaldırması, ortak tarım politikası uygulanması büyük prestij kazandırdı. AET birkaç yıl önce ortak üye olarak kabul ettiği Türkiye’yi umursamaz görünüyordu. Zaten Türkiye ısrarlı da değildi. Zira Beş yıllık hazırlık dönemi geçiyordu ve bazı idari ve rutin faaliyetler dışında hiç bir hazırlık yapılmıyordu. İktidarda Adalet Partisi (AP) vardı. Başbakan Süleyman Demirel’di. CHP ana muhalefet partisi ve 15 milletvekili ile meclise girebilmiş olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) muhalefette idi.

Başbakan Demirel Mayıs 1967 de ilk dış gezisini Almanya ya yaptı. Oradan Brüksel’e geçerek, AET ortaklık konseyine katıldı. Üstelik Konseyin başkanlık sırası da Türkiye de olduğundan başkanlık etti. Demirel toplantının açılış konuşmasında Türkiye’nin batıdaki yerine dikkat çekti: *“Türkiye tarihsel, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerle topluluk yanında yer almıştır ve kendini Avrupa’nın bir parçası olarak görmektedir. Bu ortaklık, batılılaşma idealimizi ve onun içeriği olan giderek serbest piyasa düzenine geçme idealimizi gerçekleştirecektir. Kişiyeye öncelik veren ve özel girişime büyük önem bağlayan bu sistem, her ilkeyi refaha ve tam ekonomik gelişmeye götürecektir. Bu ölmez gerçektir. Ortaklığımızın şu 2,5 yıl gibi kısa sürede ulaştığı başarılar bize, amaçlarımızı gerçekleştireceğimiz konusunda büyük ümitler vermektedir. Bir yandan Türkiye’nin gayretleri, öte yandan da AET’nin dinamizmi, Türkiye ile topluluğun kendilerine seçmiş oldukları amaca götüren yolun aksamadan aşılacağı ümidini artırmaktadır...”*⁸⁶.

Bu aşırı iyimser konuşmalara ve Türk Dış işleri bakanlığının girişimlerine rağmen, Türkiye’nin ortaklıkta “geçiş dönemi” aşamasına geçme isteği kabul edilmedi. Üstelik Türkiye’nin tarım ürünleri ihracatında ortak üye olarak aldığı tavizler anlamını yitirmiş, Tunus, Fas gibi Fransa’ya yakın başka ülkelere daha fazla imkanlar

⁸⁶ Mehmet Ali Birand, *Türkiye’nin büyük Avrupa Kavgası*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s.147.

sağlanmıştı⁸⁷. Türkiye'nin bu isteği 5 Nisan 1968 de Lüksemburg'da toplanan ortaklık konseyinde dış işleri bakanı İhsan Sabri Çağlayan tarafından yinelenildi. Ancak AET Ülkeleri bakanlar konseyinin 6 aylık dönem başkanı ve Fransa dış işleri bakanı Couve de Murville “*Sayın bakan, topluluk, Avrupa komisyonunun bize getireceği öneri belli olmadan, herhangi bir deklarasyonda bulunmak veya söz vermek durumunda olamaz. Bu sorunlar ileride ele alınabilir. Hiç merak etmeyin, 1 Aralık 1968'den itibaren ikinci döneme geçiş konusunu ele alacağız...*”⁸⁸, cevabını verdi.

Bu arada hazırlık dönemi için öngörülen 5 yıllık süre geçmişti. 9 Aralık 1968 de toplanan konsey Türkiye'nin “geçiş dönemi”ne geçmesini görüştü. Ortaklık konseyinde bu defa Fransız dış işleri bakanı Debré bulunuyordu. De Gaulle'ün 25 Ekim 1968 tarihindeki Türkiye ziyaretinin etkisi görüldü. Avrupa Komisyonun raporu resmen açıklandı. “*...Tüm delegasyonlar, ekonomik durumun, Türk anlaşmasının hazırlık döneminin uzatılması gereğini gösterdiği, ancak politik ve psikolojik nedenlerle ikinci döneme geçilmesi görüşünü desteklemişlerdir...*”⁸⁹.

Nitekim 1969 yılında AT ile başlatılan geçiş dönemi müzakereleri sonuçlanmış, Kasım 1970'de Katma Protokol olarak isimlendirilen belge imzalanmıştı. İmzalandığından itibaren Türkiye'de Ankara Anlaşmasından çok daha fazla tartışmalar yaratan katma protokolün ilerleyen sürecin anlaşılabilmesi ve özellikle Türkiye'nin iç politikasına etkileri bakımından yakından incelenmesi yerinde olacaktır:

(Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasında ortaklık ilişkisi kurulmasına dair anlaşmaya katma protokol- 23 Kasım 1970)

(Başlangıç bölümü)

“*Bir yandan, Türkiye Cumhurbaşkanı, öte Yandan, Belçika Kralı, Federal Almanya Cumhurbaşkanı, Fransa Cumhurbaşkanı, İtalya Cumhurbaşkanı, Lüksemburg Büyük Dükü, Hollanda Kraliçesi, ve Avrupa Toplulukları Konseyi, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşmanın ortaklığın hazırlık döneminden sonra bir geçiş dönemi öngördüğünü göz önünde bulundurarak,*

⁸⁷ Birand, a.g.e., s.153.

⁸⁸ Birand, a.g.e., s.161.

⁸⁹ Birand, a.g.e., s.162.

Ortaklık anlaşması hedeflerine uygun olarak, hazırlık döneminin Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında genellikle ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine ve özellikle ticari alışverişlerin gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu kaydederek,

Hazırlık döneminden geçiş dönemine intikal için şartların bir araya geldiği kanısına vararak,

Söz konusu geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümlerini bir katma protokol ile tespit etmeye azmederek,

Geçiş dönemi süresince akit tarafların, karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden Türkiye ile topluluk arasında bir gümrük birliğinin gitgide yerleşmesini ve ortaklığın iyi işlenmesini sağlamak amacıyla, Türkiye'nin ekonomik politikalarının topluluğunkilere yaklaştırılmasını ve bunun için gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlayacaklarını göz önünde tutarak,

Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel'i, Federal Almanyadışişleri Bakanı Walter Scheel'i, Fransa Dışişleri Bakanı Maurice Schumann, İtalya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Mario Pardini'yi, Lüksemburg Büyük Dükü Dışişleri Bakanı Gaston Thorn'u, Hollanda Dışişleri Bakanı J.M.A.H. Luns', Avrupa Toplulukları Konseyi Avrupa Toplulukları Konseyi Dönem Başkanı Walter Scheel, Avrupa Toplulukları Komisyonu Başkanı Franco Maria Malfatti, ortaklık anlaşmasına eklenen aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır:

Madde - 1. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşmanın 4. Maddesinde belirtilen geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri, bu protokol ile tespit edilmiştir..."

(Malların serbest dolaşımı)

Madde - 2.

1. Bu kısmın 1. Bölümünün 1. Kesimi ile 11. Bölümü hükümleri:

A) Türkiye veya toplulukta serbest dolaşım durumunda bulunan üçüncü ülkeler çıkışlı maddelerden tamamen veya kısmen elde edilenler de dahil olmak üzere, Türkiye veya toplulukta üretilen mallara,

B) Türkiye ve toplulukta serbest dolaşım durumunda bulunan üçüncü ülkeler çıkışlı mallara, uygulanır.

2. Türkiye veya toplulukta ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergisi ve eş etkili vergi veya resimleri tahsil edilmiş ve bu vergi veya resimleri tam veya kısmi bir iadedden yararlanmamış olan üçüncü ülkeler çıkışlı mallar, Türkiye veya toplulukta serbest dolaşım durumunda sayılır.

3. Kaynağı veya çıkış nedeni ile özel bir gümrük rejiminden yararlanarak üçüncü ülkelere Türkiye veya topluluğa ithal edilmiş mallar, diğer akit tarafa tekrar ihraç edildiğinde serbest dolaşım durumunda sayılamaz. Bununla beraber, ortaklık konseyi, tespit edeceği şartlar içinde, bu kurala saptamalar getirebilir.

4. 1. ve 2. Fıkraların hükümleri bu protokolün imzası tarihinden itibaren Türkiye veya topluluktan ihraç edilen mallara uygulanır.

Madde - 3.

1. Bu kısmın 1. Bölümünün 1. Kesimi ile 11. Bölümü hükümleri, Türkiye veya toplulukta elde edilen ve imaline Türkiye veya toplulukta serbest dolaşım durumunda bulunmayan üçüncü ülkeler çıkışlı maddeler giren mallara da uygulanır. Bununla beraber, söz konusu malların bu hükümlerden yararlanabilmesi, imallerine giren, söz konusu malların bu hükümlerden yararlanabilmesi, imallerine giren üçüncü ülkeler maddeleri için ortak gümrük tarifesinde öngörülen vergi hadlerinin belli bir yüzdesine eşit bir fark giderici verginin ihracatçı devlette tahsiline bağlıdır. Ortaklık Konseyi'nin belirteceği her dönem için tespit edeceği bu oran, ithalatçı devlet tarafından bu mallara tanınan tarife indirimine bağlı olarak değişir. Ortaklık konseyi, üye devletler arasındaki alışverişlerde 1 Temmuz 1968 tarihinden önce bu konuda yürürlükte olan kuralları göz önünde tutarak, fark giderici verginin tahsil usullerini de tespit eder.

2. Bununla beraber, bu maddede belirtilen şartlar içinde elde edilmiş olan malların Türkiye ve topluluk tarafından ihracı sırasında, bu protokolle tespit edilmiş bulunan değişik gümrük indirimi sıra ve sürelerine göre diğer akit tarafa ithal edilen malların çoğunluğu için gümrük vergileri indirim oranı %20'yi aşmadıkça, fark giderici vergi alınmaz.

Madde - 4. Ortaklık konseyi, 2. Ve 3. Maddelerin uygulanması için gerekli idari işbirliği usullerini, üye devletler arasındaki mal alışverişleri konusunda toplulukça kararlaştırılan usulleri göz önünde tutarak, tespit eder.

Madde - 5.

1. Gerek gümrük vergileri, gerek miktar kısıtlamaları, gerekse ithalattaki bütün eş etkili tedbirlerin diğer herhangi bir ticaret politikası tedbirinin uygulanmasından meydana gelen uyarısızlıkların alışverişlerde yön değişmelerine yol açmak veya ülkesinde ekonomik güçlükler sebep olmak tehlikesini doğurduğu kanısına varan her akit taraf ortaklık konseyine başvurabilir ve konsey, gerektiğinde, bu uyarısızlıklardan doğabilecek zararları önleyecek nitelikte usulleri tavsiye eder.

2. Alışverişlerde yön değişmeleri veya ekonomik güçlükler ortaya çıktığında bunların ivedi bir eylemi gerektirdiği kanısına varan ilgili taraf gerekli korunma tedbirlerini kendisi alabilir, ve bunları ortaklık konseyine geciktirmeksizin bildirir; ortaklık konseyi ilgili tarafın bu tedbirleri değiştirmesi veya kaldırması gerekip gerekmediği hususunda karar verebilir.

3. Bu tedbirlerin seçiminde, ortaklığın işleyişini ve özellikle alışverişlerin normal gelişmesini en az bozacak olanlara öncelik verilmelidir.

Madde - 6. Geçiş dönemi süresinde akit taraflar, topluluk üyesi devletlerce daha önce yapılmış yaklaşımları da göz önünde tutarak, gümrüklerin ilgili kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerini, ortaklığın iyi işlemesinin gerektirdiği ölçüde, yaklaştırma yoluna giderler.

(Gümrük birliği)

Türkiye ve topluluk arasında gümrük vergilerinin kaldırılması

Madde - 7.

1. Akit taraflar, aralarında ithalat ve ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymakta ve bu protokolün yürürlüğe giriş tarihinde karşılıklı ticari ilişkilerinde uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri artırmaktan sakınırlar.

2. Bununla beraber, anlaşma sonuçlarının gerçekleşmesi için gerekli olduğunda, ortaklık konseyi akit tarafları ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymaya yetkili kılabilir.

Madde - 8. Türkiye ve topluluk arasında yürürlükte olan ithalat gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimler, bu protokolün 9 ila 11. Maddelerinde öngörülen şartlar içinde, gitgide kaldırılır.

Madde - 9. Topluluk, bu protokolün yürürlüğe girişinde, Türkiye çıkışı ithalata uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri kaldırır.

Madde - 10.

1. Her madde için Türkiye'nin yapacağı birbirini izleyecek indirimlerin uygulanacağı temel vergi, protokolün imzası tarihinde topluluğa karşı fiilen uygulanan vergidir.

2. Türkiye tarafından yapılacak indirimlerin sıra ve süreleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir: ilk indirim bu protokolün yürürlüğe girişinde uygulanır. İkinci ve üçüncü indirimler sırasıyla üç yıl ve beş yıl sonra yapılır. Dördüncü ve daha sonraki indirimler ise, son indirim geçiş döneminin sonunda gerçekleştirilecek şekilde, her yıl uygulanır.

3. Her indirim, her maddenin temel vergisi %10 azaltılarak yapılır.

Madde - 11. 10. Maddenin 2. Ve 3. Fıkraları hükümlerinden sapma olarak, Türkiye, 3 sayılı ekte yer alan maddeler için, topluluğa uyguladığı temel vergileri, yirmi iki yıllık bir dönemde, aşağıdaki sıra ve sürelerle, gitgide kaldırır: bu protokolün yürürlüğe girişinde her vergi üzerinden %5 indirim yapılır. %5 oranındaki diğer üç indirim sırasıyla üç, altı ve on yıl sonra uygulanır. %10 oranındaki diğer sekiz indirimin her biri, sırasıyla bu protokolün yürürlüğe girişinden on iki, on üç, on beş, on yedi, on sekiz, yirmi, yirmi bir ve yirmi iki yıl sonra yapılır.

Madde - 12.

1. Bu protokol yürürlüğe girdiği sırada Türkiye'de olmayan yeni bir işleme sanayiinin kurulup gelişmesini korumak veya mevcut bir işleme sanayiinin o sırada uygulanmakta olan Türk kalkınma planında öngörülen gelişmesini sağlamak amacıyla Türkiye, geçiş döneminin ilk sekiz yılında, aşağıdaki şartlarla, 3 sayılı ekte gerekli değişiklikleri yapabilir:

- bu değişikliklerin tümü, 1967 yılına ait topluluk çıkışlı toplam ithalat değerinin %10'unu aşmamalıdır,

- 3 sayılı ekte yer alan tüm maddelerin, yine 1967 yılı rakamlarına göre hesaplanan topluluk çıkışlı ithalat değeri artmamalıdır.

3 sayılı eke alınan maddelere, 11. Madde hükümlerine göre hesaplanmış olan vergiler derhal uygulanabilir; bu ekten çıkarılanlara 10. Madde hükümlerine göre hesaplanmış olan vergiler derhal uygulanır.

2. Türkiye, yukarıdaki hükümler uyarınca almayı tasarladığı tedbirleri Ortaklık Konseyi'ne bildirir.

3. Yukarıdaki 1. Fıkroda belirtilen amaçla ve 1967 yılında topluluk çıkışlı ithalatın %10'u ile sınırlı kalmak üzere, geçiş dönemi süresince ortaklık konseyi, Türkiye'yi 10. Madde hükmüne giren maddelerin ithalatında, kaldırılan gümrük vergilerini yeniden koymak, olanları artırmak veya yeni vergiler koymaya yetkili kılabilir.

Bu tarife tedbirleri, etkilediği tarife pozisyonlarının her birinde, topluluk çıkışlı ithalata uygulanan vergileri, ad valorem %2'nin üstünde bir orana çıkaramaz.

4. Ortaklık konseyi 1. Ve 3. Fıkralar hükümlerinin dışına çıkabilir.

Madde - 13.

1. 9 ila 11. Maddeler hükümlerine bağlı olmaksızın, akit taraflar - özellikle ekonomik kalkınmasını teşvik için gerekli bazı malların ithalatını kolaylaştırmak amacıyla birbirlerinden ithal ettikleri maddelere uygulanan vergilerin tahsili, karşı tarafa bildirmek suretiyle tamamen veya kısmen durdurabilirler.

2. Akit taraflar, genel ekonomik durumları ve ilgili sektörün durumu elverdiği takdirde, diğer tarafa karşı gümrük vergilerini 9 ila 11. Maddelerde öngörülenden daha hızlı bir sıra ve süre içinde indirmeye hazır olduklarını bildirirler. Ortaklık konseyi bu amaçla tavsiyelerde bulunur.

Madde - 14. Türkiye'nin ortaklık dışı bir ülkeye karşı, gümrük vergilerine eş etkili bir vergi veya resmi, 10. Ve 11. Maddelerde öngörülenden daha hızlı bir sıra ve süre ile kaldırma yoluna gitmesi halinde, aynı sıra ve süre, bu vergi veya resmin topluluğa karşı kaldırılması için de uygulanacaktır.

Madde - 15. 7. Maddenin 2. Fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, akit taraflar, bu protokolün yürürlüğe girişinden en geç dört yıl sonra, aralarındaki ihracat gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri kaldırır.

Madde - 16.

1. 7. Maddenin 1. Fıkrasıyla 8 ila 15. (dahil) maddeler hükümleri mali nitelikteki gümrük vergilerine de uygulanır.

2. Türkiye ve topluluk, bu protokolün yürürlüğe girişiyle birlikte, mali nitelikteki gümrük vergilerini ortaklık konseyine bildirirler.

3. Türkiye, bu mali nitelikteki gümrük vergileri yerine 44. Madde hükümlerine uygun bir iç vergi veya resim koymak hakkını saklı tutar.

4. Ortaklık konseyi, Türkiye'de mali nitelikteki bir gümrük vergisi yerine bir iç vergi veya resim konulmasının ciddi güçlükler yaratacağını tespit ettiği takdirde, en geç geçiş dönemi sonunda kaldırılmak şartıyla, Türkiye'ye bu vergiyi yürürlükte bırakmak yetkisini tanır. Yetki, bu protokolün yürürlüğe girişinden itibaren on iki ay içinde istenmelidir.

Türkiye, ortaklık konseyi tarafından bir karar verilinceye kadar, söz konusu vergileri geçici olarak yürürlükte bırakabilir.

(Ortak gümrük tarifesinin Türkiye tarafından kabulü)

Madde - 17. Türk gümrük tarifesinin ortak gümrük tarifesine uyumu, bu protokolün imzası tarihinde Türkiye'nin üçüncü ülkelere fiilen uyguladığı vergilerden hareket edilerek, geçiş dönemi içinde, aşağıdaki usullerle yapılır:

1. Yukarıda belirtilen tarihte Türkiye tarafından fiilen uygulanan vergi hadleri, ortak gümrük tarifesi hadlerine göre, fazla veya eksik olarak, %15'i aşan bir farklılık göstermeyen maddelere, 10. Maddede öngörülen ikinci indirimden bir yıl sonra, ortak gümrük tarifesi hadleri uygulanır.

2. Diğer hallerde Türkiye, 10. Maddede öngörülen ikinci indirimden bir yıl sonra, bu protokolün imzası tarihinde fiilen uyguladığı gümrük haddi ile ortak gümrük tarifesi haddi arasındaki farkı %20 oranında azaltan gümrük vergisi hadleri uygulanır.

3. Bu fark, 10. Maddede öngörülen beşinci ve yedinci gümrük vergisi indirimleri sırasında, yeniden %20 oranında azaltılır.

4. Ortak gümrük tarifesi, 10. Maddede öngörülen onuncu gümrük vergisi indirimi ile birlikte tam olarak uygulanır.

Madde - 18. 17. Madde hükmünden sapma olarak ve 3 sayılı ekte yer alan maddeler için Türkiye, yirmi iki yıllık bir süre içinde, aşağıdaki usullere göre, tarifесinin uyumu yoluna gider:

1. Bu protokolün imzası tarihinde Türkiye tarafından fiilen uygulanan vergi hadleri; ortak gümrük tarifesi hadlerine göre, fazla veya eksik olarak %15'i aşan bir farklılık göstermeyen maddelere, 11. Maddede öngörülen dördüncü vergi indirimi sırasında, ortak gümrük tarifesi hadleri uygulanır.

2. Diğer hallerde, Türkiye, 11. Maddede öngörülen dördüncü vergi indirimi sırasında, bu protokolün imzası tarihinde fiilen uyguladığı gümrük haddi ile ortak gümrük tarifesi haddi arasındaki farkı %20 oranında azaltan gümrük vergisi hadleri uygular.

3. Bu fark, 11. Maddede öngörülen yedinci ve dokuzuncu indirimler yapılırken, sırasıyla, %30 ve %20 oranında yeniden azaltılır.

4. Ortak gümrük tarifesi yirmi ikinci yılın sonunda tam olarak uygulanır.

Madde - 19.

1. 1967 yılı toplam ithalatının değer olarak %10'unu aşmayan bir kısım maddeler için, Türkiye, Ortaklık Konseyi'nde danışmadan sonra, 17. Ve 18. Maddeler uyarınca üçüncü ülkelere yapacağı gümrük vergisi indirimlerini, bu protokolün yürürlüğe girişini izleyen yirmi ikinci yılın sonuna kadar ertelemeye yetkilidir.

2. 1967 yılı toplam ithalatının değer olarak % 5 ini aşmayan bir kısım maddeler için Türkiye, ortaklık konseyinde danışmadan sonra, üçüncü ülkelere yirmi iki yıllık sürenin ötesinde de ortak gümrük tarifesi hadleri üstünde vergi uygulamaya yetkilidir.

3. Bununla beraber, yukarıdaki fıkralar hükümlerinin uygulanmasının ortaklık içinde malların serbest dolaşımına zarar vermemesi gerekir ve bu uygulama Türkiye'nin 5 inci madde hükümlerine başvurmasına yol açamaz.

4. Gümrük tarifесinin ortak gümrük tarifесine uyumunu hızlandırması halinde, Türkiye bu bölümde öngörülen uygulamalardan doğana eş bir tercihi topluluğa saklı tutar.

Ortaklık konseyinin ön müsaadesi olmadıkça, 3 sayılı ekte yer alan maddeler için geçiş döneminin sonundan önce bu hızlandırma yapılamaz.

5. 16. Maddenin 4 üncü fıkrasının 1 inci bendinde öngörülen yetki talebine konu olan veya 16. Maddenin 4 üncü fıkrasının 2. Bendi uyarınca geçici olarak yürürlükte bırakabileceği gümrük vergileri için Türkiye, 17. Ve 18. Maddeler hükümlerini uygulamakla yükümlü değildir. Yetki süresinin bitiminde Türkiye bu maddelerin uygulanmasıyla ulaşılmış olacak vergi hadlerine uygular.

Madde - 20.

1. Türkiye'nin ikili ticaret anlaşmalarının işlemesi, bu protokol hükümleri veya bu protokolün uygulanması yolunda alınan tedbirler dolayısıyla hissedilir şekilde aksarsa, Türkiye, söz konusu anlaşmalarla bağlı bulunduğu ülkeler çıkışlı bazı maddelerin ithalini kolaylaştırmak için, ortaklık konseyinin ön müsaadesi ile sıfır veya indirilmiş gümrük vergili tarife kontenjanları açmaya yetkilidir.

2. 1 inci fıkrada belirtilen tarife kontenjanlarının aşağıdaki şartlara uymaları halinde, bu müsaade verilmiş sayılır:

A) bu kontenjanların yıllık toplam değeri istatistik verilerin bulunduğu son üç yıl içinde Türkiye'nin üçüncü ülkeler çıkışlı ithalatında, 4 sayılı ekte belirtilen kaynaklarla gerçekleştirilen ithalat çıkarıldıktan sonra bulunacak ortalama değerinin %10'unu aşmamalıdır. %10 tutarındaki bu miktardan 4 sayılı ek çerçevesinde üçüncü ülkelerden gümrük vergilerinden muaf olarak yapılan ithalatın miktarı düşülür.

B) her madde için, tarife kontenjanları çerçevesinde öngörülen ithalat değeri, Türkiye'nin, istatistik verileri bulunan son üç yıl için üçüncü ülkeler çıkışlı ithalat değeri ortalamasının üçte birini geçmemelidir.

3. Türkiye, 2. Fıkra hükümlerine uygun olarak almayı düşündüğü tedbirleri Ortaklık Konseyi'ne bildirir.

Ortaklık konseyi, geçiş döneminin sonunda, 2. Fıkra hükümlerinin kaldırılmasının veya değiştirilmesinin gerekip gerekmediğine karar verebilir.

4. Bir tarife kontenjanı çerçevesinde uygulanan vergi, hiçbir halde, Türkiye tarafından topluluk çıkışlı ithalatta fiilen uygulanan vergiden düşük olamaz.

(Akit taraflar arasında miktar kısıtlamalarının kaldırılması)

Madde - 21. Aşağıdaki hükümler saklı kalmak üzere, akit taraflar arasında ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili bütün tedbirler yasaklanmıştır.

Madde - 22.

1. Akit taraflar, aralarında, ithalata yeni miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler koymaktan sakınırlar.

2. Bununla beraber, bu protokolün yürürlüğe girişinde, Türkiye yönünden bu yüküm, 1967 yılında topluluk çıkışlı özel ithalatının ancak %35'i için uygulanır. Bu protokolün yürürlüğe girişinden üç, sekiz, on üç ve on sekiz yıl sonra bu oran, sırasıyla %40, 45, 60 ve 80'e yükseltilir.

3. Son üç vadenin her birinden altı ay önce, ortaklık konseyi, liberasyon oranının yükseltilmesinin Türkiye'nin ekonomik kalkınması üzerinde yapacağı etkileri inceler ve gerektiğinde, Türk ekonomisinin hızlı kalkınmasını sağlamak için, vadenin, tespit edeceği bir süre kadar ertelenmesini kararlaştırır.

Bir karar alınmadığı takdirde, söz konusu vade bir yıl ertelenmiş olur. İnceleme işlemi, bu sürenin son bulmasından altı ay önce yeniden başlar. Ortaklık konseyi yine bir karar almadığı takdirde, bir yıllık ikinci bir erteleme daha yapılır.

Bu ikinci sürenin sonunda, Ortaklık Konseyi'nin aksine kararı olmadıkça, liberasyon oranı artırımı Türkiye tarafından uygulanır.

4. Türkiye'ye ithali libere edilen topluluk çıkışlı maddelerin listesi, bu protokolün imzası sırasında topluluğa bildirilir. Bu liste topluluğa konsolide edilir. 2. Fıkra da belirtilen vadelerin her birinde libere edilen maddelerin listeleri topluluğa bildirilir ve konsolide edilir.

5. Türkiye, libere olmakla beraber bu madde uyarınca konsolide edilmemiş bulunan maddeler ithalatına, kısıtlama koyduğu tarihten önceki son üç yıllık topluluk çıkışlı ithalat ortalamasının en az %75'ine eşit miktarda topluluk lehine kontenjanlar açmak şartıyla, yeniden miktar kısıtlamaları koyabilir. Bu kontenjanlara 25. Maddenin 4. Fıkrası hükümleri uygulanır.

6. Türkiye topluluğa, her halükârda üçüncü ülkelerden daha az elverişli bir işlem uygulamaz.

Madde - 23. Akit taraflar, 22. Maddenin 5. Fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, karşılıklı alışverişlerinde bu protokolün yürürlüğe giriş tarihinde mevcut ithalat miktar kısıtlamalarını ve eş etkili tedbirleri daha kısıtlayıcı hale getirmekten sakınırlar.

Madde - 24. Topluluk, bu protokolün yürürlüğe girişinde, Türkiye çıkışlı ithalata uyguladığı bütün miktar kısıtlamalarını kaldırır. Bu liberasyon Türkiye'ye konsolide edilir.

Madde - 25.

1. Türkiye, aşağıdaki fıkralarda belirtilen şartlar içinde, topluluk çıkışlı ithalata uyguladığı miktar kısıtlamalarını gitgide kaldırır.

2. Bu protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra, Türkiye'de libere olmayan her maddenin ithalatında topluluk lehine kontenjanlar açılır. Bu kontenjanlar, istatistik verileri bulunan son üç yılda gerçekleştirilen topluluk çıkışlı ithalattan:

A)Belirli yatırım projelerine bağlı özel yardım kaynaklarıyla,

B)Bedelsiz ithalat yoluyla,

C)Yabancı sermayeyi teşvik kanunu çerçevesinde,

gerçekleştirilen ithalat düşüldükten sonra bulunacak ortalamaya eşit bir miktarda tespit edilir.

3. Libere edilmemiş bir maddenin topluluk çıkışlı ithalatı, bu protokolün yürürlüğe girişinden sonraki ilk yılda o maddenin toplam ithalatının %7'sini bulmadığı takdirde, bu protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra, söz konusu toplam ithalatın %7'sine eşit bir kontenjan açılır.

4. Bu protokolün yürürlüğe girişinden üç yıl sonra, Türkiye, bu suretle tespit edilmiş bütün kontenjanları, bir yıl öncesine göre, toplam değer olarak en az %10 ve her madde ile ilgili kontenjanın değerinde de en az %5 oranında bir genişleme gerçekleştirilecek şekilde artırır. Bu değerler, her iki yılda bir, önceki döneme göre aynı oranlarda artırılır.

5. Bu protokolün yürürlüğe girişinin on üçüncü yılından başlayarak, iki yılda bir, her kontenjan, önceki döneme göre en az %20 oranında artırılır.

6. Bu protokolün yürürlüğe girişinden sonraki ilk yılda, libere edilmemiş bir madde için, Türkiye'de hiçbir ithalat gerçekleştirilmemiş ise, bir kontenjanın açılması ve genişletilmesi usulleri ortaklık konseyi tarafından tespit edilir.

7. Ortaklık konseyi, libere edilmemiş bir maddenin ithalatının, birbirini izleyen iki yıl içinde, açılmış olan kontenjanın hissedilir şekilde altında kaldığı kanısına varırsa, bu kontenjan, topluluğa açılacak kontenjanların toplam değeri hesaplanırken göz önüne alınmaz. Bu durumda Türkiye, topluluğa bu maddedeki kontenjan kısıtlamasını kaldırır.

8. Türkiye'de uygulanan bütün ithalat miktar kısıtlamalarının bu protokolün yürürlüğe girişinden en geç yirmi iki yıl sonra kaldırılması gereklidir.

Madde - 26.

1. Akit taraflar, aralarında uyguladıkları ithalat miktar kısıtlamalarına eş etkili bütün tedbirleri en geç yirmi iki yıllık bir dönem sonunda kaldırır. Ortaklık konseyi, topluluk içinde alınmış olan kararları da göz önünde bulundurarak, bu dönemde kademeli olarak yapılacak uyumlar hususunda tavsiyede bulunur.

2. Özellikle, Türkiye, topluluk çıkışlı malların ithalatında, ithalatçılar tarafından yatırılması gerekli teminatları, 10. Ve 11. Maddelerde öngörülen sıra ve sürelerle göre gitgide kaldırır.

Ayrıca, bu protokolün yürürlüğe girişiyle birlikte, topluluktan ithal edilen, Türk gümrük tarifesinin 87.06 pozisyonundaki topluluk çıkışlı motorlu kara nakil vasıtalarının aksam, parça ve teferruatında, bu malların gümrük değerinin %140'ını ve diğer topluluk çıkışlı mallarda da aynı değer %120'sini aşan ithalat teminatları bu oranlar seviyesine indirilir.

Madde - 27.

1. Akit taraflar arasında ihracat miktar kısıtlamaları ve bütün eş etkili tedbirler yasaklanmıştır.

Türkiye ve topluluk, en geç geçiş döneminin sonunda, aralarındaki ihracat miktar kısıtlamalarını ve bütün eş etkili tedbirleri kaldırır.

2. Yukarıdaki fıkra hükmünden sapma olarak, Türkiye ve topluluk, Ortaklık Konseyine danıştıktan sonra, ekonomilerinin bazı faaliyet dallarının gelişmesini teşvik veya temel maddelerde muhtemel bir kıtlığa karşı konulması için gerekli olduğu ölçüde, bu maddeler ihracatındaki mevcut kısıtlamaları muhafaza edebilir veya yeni kısıtlamalar koyabilirler.

Bu durumda, ilgili taraf, diğeri lehine, bir yandan istatistik verileri bulunan son üç yıllık ihracatın ortalamasını, öte yandan da gitgide gerçekleşecek gümrük birliği içinde alışverişlerin normal gelişmesini göz önünde bulundurarak bir kontenjan açar.

Madde - 28. Türkiye, genel ekonomik durumu ve ilgili sektörün durumu elverdiği takdirde, ithalat ve ihracat miktar kısıtlamalarını topluluğa karşı yukarıdaki maddelerde öngörülenden daha hızlı sıra ve sürelerde kaldırmaya hazır olduğunu beyan eder. Ortaklık konseyi bu konuda Türkiye'ye tavsiyelerde bulunur.

Madde - 29. 21 ila 27. (dahil) maddeler hükümleri, kamu ahlakı, kamu düzeni, kamu güvenliği, insan ve hayvanların hayat ve sağlıklarının veya bitkiler ile sanat, tarih veya arkeoloji değeri olan milli servetlerin veya ticari ve sınai mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı ithalat, ihracat veya transit yasaklamaları veya kısıtlamaları konulmasına engel teşkil etmez. Bununla beraber, bu yasaklama veya kısıtlamalar, ne bir keyfi ayırım aracı, ne de akit taraflar arasındaki ticarete örtülü bir kısıtlama niteliği taşımaktadır.

Madde - 30.

1. Akit taraflar ticari nitelik taşıyan milli tekellerini, tedarik ve sürüm şartları bakımından, Türkiye ve topluluk üyesi devletler uyrukluları arasındaki her türlü farklılığın yirmi iki yıllık bir süre sonunda kalkmasını sağlayacak şekilde, gitgide düzenlerler.

Bu madde hükümleri, Türkiye'nin veya bir üye devletin Türkiye ile topluluk arasındaki ihracat veya ithalatı dolaylı veya dolaysız, hukuken veya fiilen kontrol ettiği, yönettiği veya hissedilir şekilde etkilediği bütün kuruluşlara uygulanır. Bu hükümler, idaresi devredilmiş devlet tekellerine de uygulanır.

2. Akit taraflar, 1. Fıkrafta yer alan ilkelere aykırı veya aralarındaki gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ile ilgili maddelerin hükümlerinin kapsamını daraltan her türlü yeni tedbir almaktan sakınırlar.

3. Bu maddede belirtilen Türk tekellerinin uyumu ve Türkiye ile topluluk arasındaki alışveriş engellerinin azaltılmasıyla ilgili usul, sıra ve süreler, bu protokolün yürürlüğe girişinden en geç altı yıl sonra, ortaklık konseyi tarafından tespit edilir.

Yukarıdaki bentte öngörülen ortaklık konseyi kararına kadar, akit taraflar, diğer tarafta tekel konusu olan maddelere en çok kayırlan üçüncü ülkenin aynı mallarına uygulanana en azından eşit bir işlem uygularlar.

4. Akit tarafların yükümlülükleri, mevcut milletlerarası anlaşmalarla bağdaştığı ölçüde geçerlidir.

(Ortak tarım politikasının uygulama alanına konulması sonucu olarak topluluğa ithali özel düzene bağlı ürünler)

Madde - 31. Tarım ürünleri için iv. Bölümde belirtilen rejim, ortak tarım politikasının uygulama alanına konulması sonucu olarak topluluğa ithali özel bir düzene bağlı ürünlere uygulanır.

(Tarım)

Madde - 32. Bu protokolün hükümleri, 33 ila 35 inci maddelerde öngörülen aykırı hükümler saklı kalmak üzere, tarım ürünlerine uygulanır.

Madde - 33.

1. Yirmi iki yıllık dönem içinde, Türkiye, tarım ürünlerinin Türkiye ile topluluk arasında serbest dolaşımı için Türkiye'de uygulanması gerekli ortak tarım politikası tedbirlerini bu dönemin sonunda alabilmek amacıyla, kendi tarım politikasının uyumu yoluna gider.

2. 1. Fıkra da belirtilen sürede topluluk, tarım politikasının tespiti veya ilerideki gelişmesi sırasında Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutar. Türkiye, bu amaca yararlı bütün unsurları topluluğa bildirir.

3. Topluluk, ortak tarım politikasının tespiti veya gelişmesi ile ilgili komisyon tekliflerini, bu tekliflere ilişkin görüşleri ve alınan kararları Türkiye'ye bildirir.

4. Tarım alanında Türkiye tarafından topluluğa bildirilmesi gereken hususları ortaklık konseyi kararlaştırır.

5. 3. Fıkra da belirtilen komisyon teklifleri ve 1. Fıkra uyarınca Türkiye'nin tarım alanında almayı öngördüğü tedbirlerle ilgili olarak, ortaklık konseyi çerçevesinde, danışmalar yapılabilir.

Madde - 34.

1. Yirmi iki yıllık dönemin sonunda ortaklık konseyi, Türkiye'nin 33. Maddenin 1. Fıkrasında belirtilen ortak tarım politikası tedbirlerini aldığı tespit ettikten sonra, tarım ürünlerinin Türkiye ve topluluk arasında serbest dolaşımının gerçekleşmesi için gerekli hükümleri tespit eder.

2. 1. Fıkroda belirtilen hükümler, bu protokolde öngörülen kurallardan gerekli her türlü sapmayı kapsayabilir.

3. Ortaklık konseyi 1. Fıkroda belirtilen tarihi değiştirebilir.

Madde - 35.

1. 34. Maddede öngörülen hükümlerin tespit edilmesine kadar ve 7 ila 11, 15 ila 18. Maddeler, 19. Maddenin 1. ve 5. Fıkraları, 21 ila 27 ve 30. Maddeler hükümlerinden sapma olarak, Türkiye ve topluluk, birbirlerine, tarım ürünleri alışverişleri için, genişliği ve usulleri ortaklık konseyi tarafından tespit edilecek olan tercihli bir rejim tanırlar.

2. Bununla beraber, geçiş döneminin başından itibaren uygulanacak rejim 6 sayılı ekte tespit edilmiştir.

3. Bu protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra ve bundan sonra da iki yılda bir, ortaklık konseyi, iki taraftan birinin isteği üzerine tarım ürünlerine uygulanan tercihli rejimin sonuçlarını inceler.

Ortaklık konseyi, ortaklık anlaşmasının amaçlarının gitgide gerçekleşmesini sağlamak üzere, gerekli olabilecek iyileştirmeleri kararlaştırabilir.

4. 34. Maddenin 2. Fıkrası hükümleri bu madde için de geçerlidir.

(kişilerin ve hizmetlerin dolaşımı)

Madde - 36. Türkiye ile topluluk üyesi devletler arasında işçilerin serbest dolaşımı, ortaklık anlaşmasının 12. Maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde, anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonraki on ikinci yılın sonu ile yirmi ikinci yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir.

Ortaklık konseyi bu konuda gerekli usulleri kararlaştıracaktır.

Madde - 37. Her üye devlet, toplulukta çalışan Türk uyruklu işçilere, çalışma şartları ve ücret bakımından, topluluk üyesi diğer devletler uyruklu işçilere göre uyrukluktan ötürü herhangi bir farklı işleme yer vermeyen bir rejim tanır.

Madde - 38. Türkiye ile topluluk üyesi devletler arasında işçilerin serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleşmesine değin, ortaklık konseyi, Türk uyruklu işçilerin her üye devlette çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla, bu işçilerin serbestçe meslek ve yer değiştirmelerinden ortaya çıkan bütün sorunları ve özellikle çalışma ve oturma izinlerinin uzatılmasını inceleyebilir.

Bu amaçla, ortaklık konseyi üye devletlere tavsiyelerde bulunabilir.

Madde - 39.

1. Bu protokolün yürürlüğe girişinin birinci yılının bitiminden önce, ortaklık konseyi, sosyal güvenlik alanında, topluluk içinde yer değiştiren Türk uyruklu işçiler ve bunların toplulukta oturan aileleri yararına hükümler tespit eder.

2. Bu hükümler, tespit edilecek usullere göre, Türk uyruklu işçilere yaşlılık, ölüm ve sakatlık gelir ve aylıkları ile işçi ve topluluk içinde oturan ailesine sağlanan sağlık hizmetleri yönünden, çeşitli üye devletlerde geçen sigorta veya çalışma sürelerinin birleştirilmesine imkan verecektir. Bu hükümler, topluluk üyesi devletler için, Türkiye'de geçmiş süreleri göz önünde tutmak zorunluluğu yaratmaz.

3. Yukarıda belirtilen hükümler, işçinin ailesinin topluluk içinde oturmaması halinde, aile yardımlarının ödenmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır.

4. 2. Fıkranın uygulanması sonucu kararlaştırılan hükümler uyarınca hak kazanılan yaşlılık, ölüm ve sakatlık gelir ve aylıkları Türkiye'ye gönderilebilecektir.

5. Bu maddede belirtilen hükümler, Türkiye ile topluluk üyesi devletler arasındaki ikili anlaşmalardan doğan hak ve yükümleri, bunlar Türk uyruklular yararına daha elverişli bir rejim öngördükleri ölçüde değiştirmez.

Madde - 40. Ortaklık konseyi, topluluğu kuran antlaşmanın 50. Maddesinin üye devletlerce uygulama alanına konması sonucu alınan tedbirlerden esinlenerek, aralarında genç işçi değişimini kolaylaştırmak üzere, Türkiye ve diğer devletlere tavsiyelerde bulunabilir.

(Yerleşme hakkı, hizmetler ve ulaştırma)

Madde - 41.

1. Akit taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar.

2. Ortaklık konseyi, ortaklık anlaşmasının 13. Ve 14. Maddelerinde yer alan ilkelere uygun olarak, akit tarafların yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimindeki kısıtlamaları aralarında gitgide kaldırmalarında uygulanacak sıra, süre ve usulleri tespit eder.

Ortaklık konseyi, söz konusu sıra, süre ve usulleri, çeşitli faaliyet dalları için bu alanlarda topluluğun daha önce koyduğu hükümleri ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanlardaki özel durumunu göz önüne alarak, tespit eder. Üretim ve alışverişlerin gelişmesine özellikle katkıda bulunan faaliyetlere öncelik verilir.

Madde - 42.

1. Ortaklık konseyi, özellikle Türkiye'nin coğrafi durumunu da göz önünde bulundurarak, tespit edeceği usullere göre, topluluğu kuran antlaşmanın ulaştırma ile ilgili hükümlerini Türkiye'ye teşmil eder. Ortaklık konseyi, bu hükümlerin demiryolu, karayolu ve su yolu ulaştırmalarına uygulanması amacıyla topluluk tarafından alınmış olan kararları Türkiye'ye, aynı şartlar içinde, teşmil edebilir.

2. Topluluğu kuran antlaşmanın 84. Maddesinin 2. Fıkrası uyarınca topluluk, deniz ve hava ulaştırmasına ilişkin hükümler tespit ettiği takdirde, ortaklık konseyi, Türk deniz ve hava ulaştırması için hangi ölçüde ve hangi usule göre hükümler tespit edilebileceğini kararlaştırır.

(Ekonomi politikalarının yaklaştırılması)

Madde - 43.

1. Ortaklık konseyi, bu protokolün yürürlüğe girişinden sonra altı yıllık bir süre içinde, topluluğu kuran antlaşmanın 85, 86, 90 ve 92. Maddelerinde belirtilen ilkelerin uygulama şartlarını ve usullerini tespit eder.

2. Geçiş döneminde Türkiye, topluluğu kuran antlaşmanın 92. Maddesinin 3 (a) fıkrasında öngörülen durumda sayılabilir. Bu bakımdan Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının kolaylaştırılmasına yönelik yardımlar, alışveriş şartlarını akit tarafların ortak çıkarına aykırı düşecek ölçüde değiştirmedikçe, ortaklığın iyi işlemesi ile bağdaşır kabul edilir.

Geçiş döneminin sonunda, ortaklık konseyi, Türkiye'nin o tarihteki ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak, yukarıdaki bentte öngörülen hükmün uygulanma süresinin uzatılmasının gerekip gerekmeyeceğini kararlaştırır.

Madde - 44.

1. Hiçbir akit taraf, diğer tarafın mallarına, benzeri milli mallara dolaylı veya dolaysız şekilde uyguladıklarından, hangi nitelikte olursa olsun, dolaylı veya dolaysız daha yüksek bir iç vergi uygulayamaz.

Hiçbir akit taraf, diğer tarafın mallarına, başka üretimleri dolaylı olarak koruyacak nitelikte bir iç vergi uygulayamaz.

Akit taraflar, imza tarihinde mevcut olan ve yukarıdaki kurallara aykırı bulunan hükümleri en geç bu protokolün yürürlüğe girişinden sonraki üçüncü yılın başında kaldırırılar.

2. Türkiye ile topluluk arasındaki mal alışverişlerinde, ihraç edilen mallar, dolaylı veya dolaysız olarak bu mallara uygulanan vergilerden daha yüksek bir iç vergi iadesinden yararlanamaz.

3. Muamele vergisi kademeli toplu vergi sistemine göre olmuyorsa, ithal mallarına uygulanan iç vergiler veya ihraç mallarına tanınan iadeler için yukarıdaki fıkralarda yer alan ilkelere dokunmamak şartıyla, mallar veya mal grupları itibariyle ortalama hadler tespit olunabilir.

4. Ortaklık konseyi, topluluğun bu maddede belirtilen alandaki tecrübesini göz önünde bulundurarak, yukarıdaki hükümlerin uygulanmasını gözetir.

Madde - 45. Muamele vergileri, tüketim vergileri ve diğer dolaylı vergiler dışındaki vergilendirmelerde, Türkiye ile topluluk arasındaki mal alışverişlerinde, muafiyet tanınması ve ihracatta vergi iadesi yapılması ile ithalatta fark giderici vergi veya resimler konulması, ancak alınması tasarlanan bu tedbirlerin, Ortaklık Konseyi'nce, sınırlı bir süre için, önceden onaylanmış olmasına bağlıdır.

Madde - 46. Akit taraflar, Ortaklık Konseyi'nin 43. Maddenin 1. Fıkrasında belirtilen şart ve usulleri tespit eden bir karar almamış olmasından ve bu kararların veya 44. Ve 45. Maddelerde öngörülen hükümlerin uygulanmamasından doğacak güçlükleri gidermek için gerekli gördükleri korunma tedbirlerini alabilirler.

Madde - 47.

1. Yirmi iki yıllık bir dönem içinde ortaklık konseyi, akit taraflardan birinin istemi üzerine, Türkiye ile topluluk arasındaki ilişkilerde dumping uygulamaları bulunduğunu tespit ederse, dumpinge sebep olanlara bu uygulamaya son vermeleri amacıyla tavsiyelerde bulunur.

2. Zarar gören taraf:

A) Ortaklık Konseyi'nin, 1. Fıkra uyarınca, istemin yapıldığı tarihten başlayarak üç aylık bir süre içinde hiçbir karar almaması,

B) 1. Fıkroda öngörülen tavsiyelerin yapılmasına rağmen dumping uygulamalarının devam etmesi,

Hallerinde, ortaklık konseyine haber verdikten sonra, uygun gördüğü korunma tedbirlerini alabilir.

Ayrıca, zarar gören tarafın çıkarı derhal bir eylemi gerektiriyorsa, bu taraf, çıkarını korumak amacıyla, ortaklık konseyine haber verdikten sonra, dumpinge karşı konulacak vergiler de dahil olmak üzere, koruyucu nitelikte geçici tedbirler alabilir. Bu tedbirlerin uygulama süresi, istemin yapıldığı veya zarar gören tarafın yukarıdaki bendin (b) hükmü uyarınca korunma tedbirlerini aldığı tarihten başlayarak üç ayı geçemez.

3. 2. Fıkranın 1. Bendinin (a) hükmü veya 2. Bendinde belirtilen hallerde korunma tedbirleri alındığı takdirde, ortaklık konseyi, 1. Fıkroda öngörülen tavsiyeler yapıluncaya kadar bu korunma tedbirlerinin geriye bırakılmasını her an kararlaştırabilir.

2. Fıkranın 1. Bendinin (b) hükmünde belirtilen halde korunma tedbirleri alındığı takdirde, ortaklık konseyi, bu korunma tedbirlerinin kaldırılmasını veya değiştirilmesini tavsiye edebilir.

4. Akit taraflardan biri kaynaklı veya o akit taraf ülkesinde serbest dolaşım durumunda bulunan ve diğer akit tarafa ihraç edilen mallar, birinci akit taraf ülkesine tekrar ithal edildiğinde, hiçbir gümrük vergisi, miktar kısıtlaması veya eş etkili tedbir uygulanmaksızın kabul olunur.

Ortaklık konseyi, bu fıkra hükümlerinin uygulanması amacıyla, bu alanda topluluğun edindiği tecrübeden esinlenerek, her türlü yararlı tavsiyelerde bulunabilir.

Madde - 48. Bu protokol hükümlerinin kapsamına girmemekle beraber ortaklığın işlemlerini doğrudan doğruya etkileyen veya bu hükümler kapsamına girdiği halde bunlarla ilgili herhangi bir özel usul öngörülmemiş olan alanlarda ortaklık konseyi, akit taraflardan her birine, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerinin yaklaştırılmasına yönelik tedbirler almalarını tavsiye edebilir.

(Ekonomi politikası)

Madde - 49. Ortaklık anlaşmasının 17. Maddesinde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, akit taraflar, ekonomi politikalarını koordine etmek için, ortaklık konseyinde, düzenli olarak danışmada bulunurlar.

Ortaklık konseyi, gerektiğinde, duruma uygun tedbirler tavsiye eder.

Madde - 50.

1. Akit taraflar, genellikle ekonomik durumları ve özellikle ödemeler dengelerinin durumu elverdiği ölçüde, ödemelerini, ortaklık anlaşmasının 19. Maddesinde öngörülenden daha fazla serbestleştirme yoluna gitmeye hazır olduklarını bildirirler.

2. Mal ve hizmet alışverişleri ile sermaye hareketleri sadece bunlara ait ödemelerin kısıtlanmasıyla sınırlandırıldığı ölçüde; bu kısıtlamaların gitgide kaldırılması amacıyla, miktar kısıtlamalarının kaldırılmasına hizmet edimi ve sermaye hareketleriyle ilgili hükümler kıyas yoluyla uygulanır.

3. Akit taraflar, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşmanın 111 sayılı ekinde yer alan görünmeyen işlemlere ilişkin transferlere uygulamakta buldukları rejimi, ortaklık konseyinin ön müsaadesi olmadıkça, daha kısıtlayıcı bir hale getirmemeyi üstlenirler.

4. Ortaklık anlaşmasının 19. Maddesi ile bu maddede belirtilen ödemelerin ve transferlerin gerçekleştirilmesini sağlamak için alınacak tedbirler konusunda akit taraflar, gerektiğinde, birbirlerine danışırlar.

Madde - 51. Ortaklık anlaşmasının 20. Maddesinde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla, Türkiye, bu protokolün yürürlüğe girişiyle birlikte, topluluktan gelen ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek özel sermayeye tanıdığı rejimi iyileştirmek için çaba gösterir.

Madde - 52. Akit taraflar, aralarındaki sermaye hareketlerine ve bu hareketlere ilişkin cari ödemelere zarar verecek yeni kısıtlamalar koymamaya ve mevcut rejimi daha kısıtlayıcı hale getirmemeye çaba gösterirler.

Akit taraflar, sermaye işlem ve sermaye transferlerinin yapılmasında veya yürütülmesinde uygulanan izin ve kontrol işlemlerini mümkün olan ölçüde basitleştirirler ve gerektiğinde, bu basitleştirme için birbirlerine danışırlar.

(Ticaret politikası)

Madde - 53.

1. Akit taraflar, geçiş dönemi süresince, ticaret politikalarının, özellikle topluluğu kuran antlaşmanın 113. Maddesinin 1. Fıkrasında belirtilen alanlarda, üçüncü ülkelere karşı koordinasyonunu sağlamak için, Ortaklık Konseyi'ne danışmada bulunurlar.

Bu amaçla her akit taraf, diğerinin istemi üzerine, akdettiği tarife veya ticari hükümleri kapsayan anlaşmalarla dış alışverişler rejiminde yaptığı değişiklikler hakkında yararlı bütün bilgileri verir.

Bu anlaşmaların veya değişikliklerin ortaklığın işleyişi üzerinde doğrudan doğruya ve özel bir etkisi olması halinde, akit tarafların çıkarlarını gözetmek amacıyla, Ortaklık Konseyi'nde duruma uygun danışmalar yapılacaktır.

2. Geçiş döneminin sonunda, akit taraflar, eş biçimde ilkeler üzerine kurulmuş bir ticaret politikasına erişmek amacıyla, Ortaklık Konseyi'nde, ticaret politikalarının koordinasyonunu güçlendirirler.

Madde - 54.

1. Topluluk, ortaklığın işleyişi üzerinde doğrudan doğruya ve özel bir etkisi olan bir ortaklık anlaşması veya bir tercihli anlaşma akdettiği takdirde, Türkiye ile topluluk arasındaki ortaklık anlaşmasında belirtilen karşılıklı çıkarların toplulukça dikkate alınmasını sağlamak üzere, Ortaklık Konseyi'nde duruma uygun danışmalar yapılacaktır.

2. Ortaklık içinde malların dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılması için gerekli olduğu takdirde, Türkiye, topluluğa bir ortaklık anlaşması veya bir tercihli

anlaşma ile bağılı ülkelerle olan alışverişlerinin ortaya çıkarabileceğı pratik meselelerin çözümünü kolaylaştırmak amacıyla yararlı bütün tedbirleri almak için çaba gösterir.

Bu tedbirlerin alınmamış olması halinde, ortaklığın iyi işlemlerini sağlamak için ortaklık konseyi gerekli hükümleri tespit edebilir.

Madde - 55. "Kalkınma için bölgesel işbirliğinin (RCD)" uygulanması konusunda Ortaklık Konseyi'nde danışmalar yapılacaktır.

Ortaklık konseyi, icabında gerekli hükümleri kararlaştırabilir. Bu hükümler ortaklığın iyi işlemlerini engellememelidir.

Madde - 56. Bir üçüncü devletin topluluğa katılması halinde, Türkiye ve topluluğun Ortaklık Anlaşmasında belirtilen karşılıklı çıkarlarının dikkate alınmasını sağlamak amacıyla, Ortaklık Konseyi'nde duruma uygun danışmalar yapılacaktır.

(Genel ve son hükümler)

Madde - 57. Akit taraflar, kamu idareleri veya teşebbüsleri ile kendilerine özel veya münhasır haklar tanınmış olan özel teşebbüsler tarafından girişilecek satın almalara katılma şartlarını, birbirlerinin ülkelerinde yerleşmiş Türk ve üye devletler uyrukluları arasında fark gözetilen bütün işlemleri yirmi iki yıllık bir sürenin sonunda kaldırarak şekilde gitgide düzenlerler.

Ortaklık konseyi bu düzenlemenin sıra, süre ve usullerinin bu alanda toplulukta kabul edilmiş çözüm yollarından esinlenerek tespit eder.

Madde - 58. Bu protokolün kapsamına giren alanlarda;

- Türkiye tarafından, topluluğa uygulanan rejim, üye devletler ile bunların uyrukları veya ortaklıkları arasında hiçbir farklı işleme meydan veremez;

- topluluk tarafından, Türkiye'ye uygulanan rejim, Türk uyrukluları veya Türk ortaklıkları arasında hiçbir farklı işleme meydan veremez.

Madde - 59. Bu protokolün kapsamına giren alanlarda, Türkiye üye devletlerin, topluluğu kuran anlaşma uyarınca birbirlerine tanıdıklarından daha elverişli bir işleminden yararlanamaz.

Madde - 60.

1. Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik

durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli korunma tedbirlerini alabilir.

Bu tedbirler ve bunların uygulama usulleri Ortaklık Konseyi'ne geciktirmeksizin bildirilir.

2. Topluluğun, bir veya birkaç üye devletin bir ekonomik faaliyet sektörünü; bir veya birkaç üye devletin dış mali istikrarını tehlikeye düşüren ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya topluluğun bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse; topluluk, gerekli korunma tedbirlerini alabilir veya ilgili üye devlet veya devletleri bu tedbirleri almakla yetkili kılabilir.

Bu tedbirler ve bunların uygulama usulleri Ortaklık Konseyi'ne geciktirmeksizin bildirilir.

3. 1. Ve 2. Fıkralar hükümlerinin uygulanmasında, ortaklığın işleyişini en az aksatacak tedbirlerin öncelikle seçilmesi gereklidir. Bu tedbirler, ortaya çıkan güçlüklerin giderilmesi için gerekli ölçüyü hiçbir şekilde aşmamalıdır.

4. 1. Ve 2. Fıkraların uygulanması sonucu alınan tedbirler üzerinde ortaklık konseyinde danışmalar yapılabilir.

Madde - 61. Geçiş döneminin süresi, bu protokolün özel hükümleri saklı kalmak üzere, on iki yıldır.

Madde - 62. Bu protokol ve ekleri, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşmanın ayrılmaz parçalarıdır...”

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasında ortaklık ilişkisi kurulmasına dair anlaşmaya katıldığı için katma protokol olarak adlandırılan protokol 23 Kasım 1970 tarihinde imzalandığında Türkiye Ankara anlaşmasının yapıldığı 1963 yılından farklı olarak daha politize olmuştu. İktidardaki Demirel hükümeti katma protokolü meclise onaylatacak durumda değildi. Hükümetin kendisi hariç en sağ kesimden en sola hemen hemen hiç bir siyasi grup katma protokolü desteklemiyordu. Sanayiciler ve işadamları ise ilgisiz bir tavır sergiliyorlardı. Sadece Eskişehir Sanayi Odası, Katma Protokolle ilgili olarak meclis üyelerine hitaben, katma protokole karşı düşüncelerin yer aldığı bildiri yayınlamıştı. Bildiride şunlar yazılıdır;

“Sayın parlamenterler,

AET’ye “geçiş Dönemi”ne girişimizi düzenleyen 23 Kasım Katma protokolüne ilişkin müzakerelerin başlayacağı şu günlerde Türk Parlamentosu, Lozan’dan bu yana en önemli tarihi kararın eşiğine gelmiş bulunmaktadır.

Türk halkının ve toplumun yeryüzünde onurlu, kalkınmış ve bağımsız olarak yaşama özlemleriyle, 23 Kasım Katma Protokolü arasında derin ilişkiler vardır ve mevcut protokol ile “geçiş dönemi”ne erken geçiş bu özlemleri yeşermeden öldürebilecek bir mekanizmadır...”⁹⁰.

Katma protokolü destekleyen İstanbul sanayi odası başkanı ise verdiği demeçte anlaşmayı överek şu açıklamayı yapmıştı;

“ Türkiye’nin AET’ye katılması, ekonomik ve sosyal tarihimizde en önemli olaylardan biridir. Yapılan anlaşma, Türkiye için başarılı olmuştur. Şimdi en büyük yük, Türk sanayicisinin omuzlarındadır. Bir taraftan işletmeler rekabet gücüne hazırlanırken, bir taraftan da sanayicilerimiz ihraç için ortaklarımızın piyasalarına koşmalıdırlar...” demişti. Muhalefetteki CHP genel sekreter yardımcısı Üstünel “ Bu anlaşma Türkiye’yi, dışarıya devamlı el açan ülke durumuna sokacaktır...”⁹¹.

Katma Protokole göre, sanayi mamullerinde topluluk kendi iç pazarına uyguladığı hükümleri Türkiye’ye de uygulayacaktı. Fakat Türkiye’nin en rahat ihraç edebileceği tekstil ve petrol ürünlerini bundan istisna tutmuş, bazı kotalar koymakla yetinmişti. Öte yandan Türkiye, 12 ve 22 yıllık iki ana bölümde tüm gümrük tarifelerini kaldıracaktı. Diğer bir deyişle 22 yılın sonunda gümrük birliğine geçilecekti⁹².

Türkiye’de 12 Mart 1971’de silahlı kuvvetlerin müdahalesi üzerine Demirel hükümeti çekilmiş ve 26 Mart’ta Nihat Erim Başkanlığında karma bir hükümet kurulmuştu.

12 Mart Askeri müdahalesinin dış politikaya etkisi, AET kapsamında büyük bir olasılıkla meclisten geçmeyecek olan katma protokol, karşı çıkanların sindirilmesi ile

⁹⁰ Mehmet A. Köymen, *Ortak Pazar Gerçeği ve Türkiye’nin Sanayileşme Sorunu*, Yar yay., İstanbul, 1974, s. 96.

⁹¹ Mehmet Ali Birand, *Türkiye’nin büyük Avrupa Kavgası*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s.203.

⁹² Şaban H.Çalış, *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri*, Nobel yay., Ankara, 2001, s. 157.

mecliste 151 evet, 65 hayır 7 geçersiz, 218 katılmayan, senatoda ise 107 evet, 25 hayır, 2 geçersiz ve 48 katılmayan şeklindeki oylamalarla onaylandı⁹³.

D- TÜRK- FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE GERGİN DÖNEM (1973-1984)

Türkiye’de bu gelişmeler olup biterken, iki yıl önce Fransa’da da De Gaulle çekilmesiyle yerine seçilen George Pompidou De Gaulle’ün Türkiye politikasını devam ettirmeye çalışıyordu. Ancak Türk-Fransız ilişkilerinde yeni bir döneme girileceği anlaşılıyordu.

Fransa dışişlerinde devlet bakanı Jean de Lipkowski 15-20 Eylül 1971’de Türkiye’ye gelmişti. Türkiye dışişleri bakanı Osman Olcay ile yapılan görüşmelerde, Ortadoğu’daki son gelişmeler, Avrupa güvenliği ve silahsızlanma, doğu Akdeniz’de güvenlik, Kıbrıs konuları ele alınmıştı.

Orta doğuda Haziran 1967 savaşı sonrası BM. Güvenlik konseyinin 242 sayılı kararı çerçevesinde bir görüş birliği vardı. Avrupa Güvenliği ve silahsızlanma özellikle orta Avrupa da dengeli kuvvet indirimi konusunda, 1969’dan beri devam yumuşama havası içinde, doğu-batı devletleri arasında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği konferansı hazırlıklarının başladığı sırada Türkiye ile Fransa arasında fazla görüş ayrılığı yoktu. Doğu Akdeniz’in güvenlik ve istikrarı konusunda, Lipskowski’nin Ankara’da 17 Eylülde yaptığı basın toplantısında şunları söylemişti: “...*Ortadoğu bunalımı nedeniyle Akdeniz doğu ve batının bir çatışma alanı olmamalıdır. Rusların ve Amerikalıların Akdeniz’deki varlıklarını kabul etmek zorundayız. Ancak, Fransa’nın görüşüne göre, Akdeniz ülkeleri ulusal varlık ve bağımsızlıklarını ortaya koyarak, doğu-batı çatışmasını ve bölgede soğuk savaşı önlemelidir. Süper devletlerin etkisinde kalmaksızın karşılıklı temaslarla, özellikle bu bölgede bir istikrar kalesi olan Türkiye ile yapacağımız temaslarla, çatışmalar önenebilir...*”⁹⁴.

Bu açıklama Fransa da De Gaulle anlayışının devam ettiğini göstermektedir. Fransa’nın bu yaklaşımı NATO’ya üye ve Amerika ile çok yakın ilişkide bulunan

⁹³ Şaban H. Çalış, a.g.e., s.161

⁹⁴ İsmail Soysal, a.g.e., s. 1018.

Türkiye için kolayca uygulayabileceği bir politika değildir. Türkiye o tarihlerde içinde bulunduğu ekonomik, politik ve askeri şartlar gereği, tercihlerini ABD yönünde kullanmayı tercih ettiği gözlenmektedir. Türkiye başlangıcından itibaren AB ile ABD arasında ikilem yaşamıştır. Bir yandan AB ye girmeye çabalarken diğer yandan ABD ile sıkı ilişkileri sürdürmüştür. Fransa ise bundan her zaman rahatsız olmuştur.

19-22 Ocak 1972 de Başbakan Nihat Erim, yeni dışişleri bakanı Haluk Bayülken ile birlikte Fransa'ya yaptığı ziyarette, Cumhurbaşkanı Pompidou “...Asya ile Avrupa'nın birleştiği yerde bulunan Türkiye, Avrupa'ya bağlılığı ve bu kıtanın örgütlenmesine ve yaşama çabalarına katılmayı seçtiğine göre, her iki ülkede Avrupalıdır...”⁹⁵ demişti. Başbakan Chaban-Delmas yaptığı açıklamada “...De Gaulle'ün geliştirmeye çalıştığı Türk-Fransız işbirliğini bizler daha ileri götüreceğiz, dünya, Avrupa ve Akdeniz barışı için el ele olmak zorundayız...” demişti.

Ortak bildiriye, yapılan görüşmelerde AET açısından Avrupa'da durumun, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı hazırlıklarının, Akdeniz ve Ortadoğu'daki son gelişmelerin ele alındığı Akdeniz'de barış ve güvenliğin sürdürülmesi için kıyı ülkelerin dayanışmasına gerek olduğu , Kıbrıs konusunda Erim'in Türk görüşünü anlattığı, Fransız tarafının da toplumlararası görüşmeler yoluyla bu soruna bir çözüm bulunmasını ümit ettiği, Türkiye ile Fransa arasında ticari, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gelişmekte olan ilişkilerin daha da ileri götürülmesi kararlaştırıldığı, Fransa'daki Türk işçilerinin sosyal haklarının sağlanacağı, kültür ilişkilerinin, özellikle Türkiye'de Fransız dilinin daha da geliştirileceği belirtilmişti⁹⁶.

Bu tarihlerde özellikle Fransa tarafından Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi çabaları göze çarpmakta ve somut adımlar atılmaya başlandığı görülmektedir. Ancak çok değil yaklaşık bir yıl sonra her şeyi ters yüz edecek faaliyetler yine Fransa'dan kaynaklanacaktır.

1. İlişkilerde Ermeni Gölgesi

Fransa tarafından Türkiye ile yakınlaşma özellikle Akdeniz'de ve Orta doğuda işbirliği yapma arayışlarının ardından, Ermenilerin Türkiye aleyhinde faaliyetleri ve

⁹⁵ A.g.e., s. 1019.

⁹⁶ A.g.e., s. 1019.

Fransız hükümetinin buna göz yumması ilişkilerin gidişini tersine çevirmiştir. Fransa'nın bu politik zikzaklarının nedeni konusunda genel kabul; Fransa'nın iç politikası ile ilgilidir. Her dönem seçimler yaklaştığında Fransa'da yaşayan ermenilerin oylarını almak isteyen partilerin, onlara şirin görünme çabaları görülmüştür. Zaten Fransa'da ve Avrupa'nın genelinde Türkiye karşıtlığı siyasetçiler adına her zaman prim yapmıştır.

İlişkilerde sarsıntı Fransa'daki Ermenilerce 11 Şubat 1973'de Marsilya'da Türkiye başkonsolosluğuna 100 metre uzaklıkta bir anıt açma töreni düzenlenmişti. Böyle bir anıtın dikileceği ve törene Marsilya belediye başkanı, muhalefetteki sosyalist partisi ileri gelenlerinden milletvekili Gaston Defferre'den başka, hükümet adına, gençlik ve spor bakanı Joseph Comiti'nin katılacağı daha önceden bilindiğinden Türkiye büyükelçiliğince engellenmeye çalışılmış, sonuç alınamamış, tören yapılmıştı. Bunun üzerine dışişleri bakanlığı durumu protesto etmiş ve büyükelçi geri çekilmişti. Fransız hükümetinin ilgisizliği nedeniyle iki ay sonra 4 Nisan da Paris'te Türk Hava Yolları bürosuna bir saldırı olmuş, ayrıca başkonsolosluğumuza göz yaşartıcı bombalar atılmıştı. Yeni büyükelçi İsmail Erez de göreve başlamasından bir yıl sonra, 24 Ekim 1975 günün, Paris'te Ermeniler tarafından öldürülmüş, Fransız makamları inandırıcı bir soruşturma yapmaksızın, olay kapatılmıştır.

İlişkilerdeki sarsıntının giderek artması 27 Haziran 1974'de Discard d'Estaing'in Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki ilk yıllara rastlamaktadır.

Bu dönemde Fransa ile Türkiye'nin ilişkileri gerilerken Fransa'nın Yunanistan ile ilişkileri artmıştı⁹⁷.

2. Kıbrıs Barış hareketinin Türkiye- Fransa ilişkilere etkisi

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 Sampson hükümet darbesi üzerine Türkiye'nin Kıbrıs'a Barış hareketi düzenlemesine Fransa'nın tutumu hem doğrudan doğruya hemde o sırada Dönem başkanlığı sırası kendisinde bulunan AET adına, ateşkes sağlanıp bir an önce bir anayasal düzene dönülmesi için Türkiye'ye girişimde bulunmuştu. Dış işleri bakanı Sauvagnargues Kıbrıs bunalımı nedeniyle AET'nin ilk politik alanda topluca ve etkin biçimde harekete geçtiği inancında idi. 13 Şubat 1975'de

⁹⁷ Le Monde, 26 Juillet 1974.

Kıbrıs Türk federe Devletinin ilanı ve 22 Eylül 1975’de Kıbrıs Türk kurucu Meclisinin, Başkan Rauf Denktaş’a, gerektiğinde tek yanlı olarak, bağımsızlık ilan etme yetkisini tanınması da Fransa’nın tepkisini artırmıştı. Cumhurbaşkanı Giscard d’Estaing, 1975 Eylülünde Yunanistan’a yaptığı ziyarette, “...oldu bittilerle bir hakkın kazanılamayacağı...⁹⁸” açıklamıştı. Fransız basınında yapılan sert yorumlar ile Rum, Yunan ve Ermeniler Fransız kamuoyunu Türkiye için olumsuz yönde etkilemiştir.

Amerika’nın Türkiye’ye uyguladığı silah ambargosundan dokuz ay sonra, Türk hükümeti satın almayı düşündüğü silah listesinin Paris’e bildirmesiyle işin rengi değişmiş, Fransa dışişleri bakanı hemen Türkiye’ye gelerek, başbakan Demirel, dışişleri bakanı Çağlayan ile görüşmeyi müteakip “Türkiye’nin savunma gereksinimleri üzerinde olumlu sonuçlara varıldı. Yunanistan’ın güvenliği Türkiye’ninki ile çatışmaz, Kıbrıs konusunda herhangi bir ön koşul ileri sürmedik...” demişti⁹⁹. Fransa’nın tutumundaki bu ani değişim, Fransa’nın ekonomik çıkarlarının Türkiye ile ilgili dış politikasında ne kadar etken bir faktör olduğunu göstermektedir.

Soğuk savaşın en sıcak günlerinin yaşandığı dönemde ne Türkiye ne de ABD birbirinden vazgeçemiyorlar, ABD’nin ambargoyu kaldırması ile hemen savunma tesisleri anlaşması yapılarak, yeniden ABD silahlarına dönmüş ve Fransa’dan silah alımından vazgeçilmişti. Böylece Fransa-Türkiye ilişkilerini geliştirme çabası daha sonuçsuz kalmıştı.

AET, Kıbrıs barış hareketinden sonra Türkiye’ye ambargo uygulamamış, eleştirmekle yetinmişti.

BM genel kurulunun taraflar üzerine baskı uygulanması isteyen güvenlik konseyini bu doğrultuda hareket etmeye çağıran kararlarına ABD ve AET ülkelerinin verdiği oylar 1975-1983 arasında çekimser ağırlıklı olmasına karşın Fransa ağırlıklı olarak kararı desteklemiştir¹⁰⁰:

⁹⁸ İsmail Soysal, a.g.e., s. 1022.

⁹⁹ İsmail Soysal, a.g.e., s. 1023.

¹⁰⁰ Mehmet Uğur, *AB ve Türkiye*, Everes yay., İstanbul, 2000, s.217.

(E = Evet, H = Hayır, Ç = Çekimser)

Ülke	1975	1976	1977	1978	1979	1983
ABD	Ç	Ç	Ç	H	Ç	H
BELÇİKA	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
DANİMARKA	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
ALMANYA	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
İTALYA	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
LÜKSEMBURG	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
HOLLANDA	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
İNGİLTERE	E	Ç	Ç	Ç	Ç	H
İRLANDA	E	Ç	E	Ç	E	E
FRANSA	E	E	E	Ç	Ç	E

1979 yılında Fransa'nın Kıbrıs konusunda AET'nin diğer üyelerinin genel tutumuna yaklaştığı görülmektedir. Nisan ayında AET-Türkiye ortaklık komseyinin Ankara'da yaptığı toplantıya katılan Fransa dışişleri bakanı Bernard Raymond , Başbakan Bülent Ecevit'i Paris'e gelerek Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing ile görüşmeye davet etmişti. Ancak son anda Fransa tarafından inandırıcı bir gerekçe gösterilmeden ertelendi. Fransa hükümeti olayı “*accident de parcours*” (yol kazası) sayarak özür dilemişti. Öte yandan Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren davet edilmiş¹⁰¹ , Haziran 1980 Fransa'ya bir ziyarette bulunmuştur.

Yunanistan 12 Haziran 1975 tarihinde AET'na tam üyelik müracaatında bulunmuştu. Türkiye'nin bu tarihte üyelik sürecinde tarihi bir fırsatı kaçırdığı geniş bir kesim tarafından dile getirilmiştir. Bunu destekleyen açıklama AET'de uzun yıllar yöneticilik yapmış İstanbul doğumlu Emile Noel'in Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada da görülmektedir; “*Yunanistan tam üyelik başvurusu yaptığında Türkiye de tam üyelik başvurusunu masanın üzerine koymalıydı. Bunu Erbakan'la koalisyon içinde olan Ecevit yapmadı...Türkiye'ye Avrupa yolunu tıkamış oldular...Tam üyelik talebinde bulunmuş olsalardı, Yunanistan'la yapılan tüm müzakerelerde Türkiye faktörü göz önünde bulundurulacaktı. Oysa Türkiye tam aksini yaptı ve tam üyelikle ilgilenmediğini*

¹⁰¹ İsmail Soysal, a.g.e., s.1024.

belirtti...”¹⁰². Türkiye'nin siyasi dinamikleri ve şartlar buna elvermemiş olabilir, ancak en azından diplomatik düzeyde pazarlık imkanını kaybettiği kesindir.

Fransa'nın Yunanistan'ın üyeliğine verdiği destek dikkate alındığında Türkiye'nin müzakerelerde pazarlık payı oldukça zayıftı. Nitekim Yunanistan 1 Ocak 1981'de Türkiye'de askeri yönetim iş başındayken tam üye oldu.

3. 12 Eylül'ün ilişkilere etkisi

Genel olarak “askeri darbe” AET ülkeleri için itici gelse de, açıktan ifade etmeseler de Batı Avrupa ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılanmışlardı. 1980 den sonraki gelişmeler bu memnuniyeti doğrulamaktadır. ilişkiler geçici bir süre için dondurulmuş, kısa bir süre sonra da eskisinden daha ileri duruma gelmiştir.

Türkiye'de ordunun yönetime el koymasından sonra, 15 Eylül 1980'de, AET dışişleri bakanları konseyi, askeri yönetime zaman kredisi tanınarak Türkiye ile işbirliğini sürdüreceğini açıklamıştır. Memnun olan sadece AET üyeleri değildir. Askeri yönetim işbaşındayken Yunanistan'ın NATO'ya geri dönüşü için veto kaldırıldı, Yunanistan NATO askeri kanadına katıldı. 1 Ocak 1981 de Yunanistan Avrupa Birliğine tam üye oldu. Yunanistan bu dönemden en karlı çıkan ülkedir.

12 Eylül 1980'de Türkiye'de silahlı kuvvetlerin yönetime el koyması Fransız hükümetince anlayışla karşılanmıştı. Basındaki eleştiriler de ölçülü idi. Türkiye de başka çare kalmadığı kanısı genellikle paylaşılıyordu. Fransa büyükelçisi Caimajou 12 Eylülle ilgili raporunda; “...*Buraya geldiğimden beri bundan daha güzel bir haber almadım...*”¹⁰³ diye yazmıştı.

1981 Mayısında Fransa'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin sosyalistlerin lideri François Mitterrand'ın kazanması ve arkasından da parlamento seçimlerini gene sosyalistlerin kazanması, hiç bir zaman istikrarlı olmayan Türkiye-Fransa ilişkilerinin daha da kötüleşmesine yol açmıştır.

Avrupa konseyi çerçevesinde yeni Fransız hükümetinin Türkiye karşısındaki tutumu başlangıçta anlayışlı iken, askeri yönetimce siyasi partilerin kapatılması, Ecevit'in tutuklanması, DİSK davası gibi olgular üzerine, katılmıştı. Avrupa

¹⁰² Milliyet, 14 Aralık 1995.

¹⁰³ Birand, a.g.e., s.297.

konseyinin danışma meclisinde ise Fransız komünistlerin ve sosyalistlerin eleştirileri çok sivri oluyordu. Mitterrand döneminde ermenilere yaptığı gibi Fransa’da yaşayan Türkiye kürtlere de hamilik yapmıştı. Ermenilerin ise Fransa Merkezli saldırıları devam etmiş, bu terör saldırıları Fransız hükümeti ve yargısı tarafından savsaklanmıştı¹⁰⁴.

AET kapsamında Türkiye Fransa ilişkileri bir yana yetmişli yıllardan başlayarak ilişkiler hep kopma noktasına gelmiştir. Özellikle ermeni terörü (ASALA) ve ermeni soykırım iddiaları ilişkilere damgasını vurmuştur. Buna doksanlı yıllarda PKK Terörü de eklenmiştir.

¹⁰⁴ İsmail Soysal, a.g.e., s.1030.

IV- TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİK BAŞVURUSU, SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞEN DÜNYA VE SON DÖNEM İLİŞKİLERİN DURUMU (1987-2004)

A- TAM ÜYELİK BAŞVURUSU

Dünyada hızlı bir değişim başlamışken AB-Türkiye ilişkileri geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde yoğunluk kazanmıştır. Bütün bu gelişmelere karşın Fransa-Türkiye ilişkileri değişmeyenler arasındadır diyebiliriz. Türkiye’ye karşı tutumların Fransa kamu oyunun bu kadar rahat sergilenmesi, yine soğuk savaşın sona ermesiyle açıklanabilir. Sadece Türkiye’nin Fransa’nın iç politikasında çok daha fazla tartışılmaya başlandığı bir dönemdir. Bunun nedeni soğuk savaşın sona ermesiyle Türkiye’nin durumu güvenlik kaygılarından uzak daha rahat tartışılır hale gelmesi açıklanabileceği gibi, bununla birlikte, Türkiye’nin 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyeliği müracaatıyla başlayıp, 17 Aralık 2004 Türkiye’ye müzakere tarihi verilmesi süreciyle ilgilidir.

Kasım 1985 toplantısında Avrupa parlamentosu, Türkiye- AET karma parlamento komitesinin askıda tutulması kararını uzatırken, AET Komisyonunda Fransız eski dış işleri bakanı Claude Cheyson Türk muhatabına hitaben şunları söylemişti; “ *Türkiye gerçekten demokrasiye geçmeden bir şey yapamayız. Belki küçük bazı göstermelik adımlar atarız, ancak asıl canlanma 1988’den sonra düşünülmelidir. Hele tam üyelik başvurusuna filan kalkışmayın, zira sizin gibi büyük bir ülke, 12 Avrupa’nın içinde değildir. Siz Ortadoğu ülkesisiniz ve orada daha da büyük olursunuz...*”¹⁰⁵. Fransa’nın 1960’dan beri tek istikrarlı tavrı; Türkiye’yi Ortadoğu ülkesi olarak görmesidir.

Topluluğun tavrı bu kadar net olduğu halde dönemin başbakanı Turgut Özal, ani sayılabilecek kararlar 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik müracaatı yaptı. Beklendiği gibi bu müracaat Avrupa topluluğunda sıkıntı yaratmıştı. Esasen yanıt açtı, müracaat

¹⁰⁵ Mehmet Ali Birand, *Türkiye’nin Büyük Avrupa Kavgası*, Doğan yay., 2005, İstanbul, s. 318.

reddedilecekti. Ama buna diplomatik bir üslup ve Türkiye'ye kendilerinden tamamen koparmayacak bir cevap aranmıştı.

Başvuruya İngiltere Almanya dahil olumsuz bir tavır takınırlarken, sadece Fransa'dan olumlu işaret gelmiştir. AT komisyonunun Türkiye sorumlusu Fransa'nın eski dışişleri bakanı Claude Cheyson, Ermeni terörünün en üst düzeye ulaştığı dönemlerde, Ermenileri koruması nedeniyle Türk düşmanı olarak bilinen bir kişiydi. Üstelik, *“Türkiye'nin üyeliği ne zaman mümkün olacağı sorusunun bir cevabı olmadığını çünkü Türkiye'nin farklı kültürel yapısı yüzünden böyle bir şey için hazır olmadığını/olamayacağını...”*¹⁰⁶ belirtmişti. Aynı Claude Cheyson, Türkiye'nin başvurusunu canlandıran kişi oluvermişti. Bu Fransız politikacının bir planı vardı ve kendi ifade ettiği şekli ile amacı *“Türkiye ile AT arasındaki ilişkileri canlandırmak ve yıllardır işlemeyen organları hareketlendirip, elverişli bir ortam oluşturmak”* olarak belirtip ilk adımını *“Türkiye'nin topluluktaki görüntüsü çok kötü. Yunanistan'la ilişkileri rayına oturtmamız gerekir...”* diyerek atmıştır.

Türkiye “1964 kararnamesi olarak bilinen, eskiden Türkiye'de oturan Yunan vatandaşlarının mal, para ve mülklerinin dışarı çıkarılmasını kısıtlayan yasayı iptal edecek, buna karşılık Yunanistan, Türkiye'nin AT ile uyum anlaşmasını tanıyacaktı”. Türkiye kararnameyi iptal etti¹⁰⁷.

Böylece Türkiye Avrupa Topluluğuna üye olabilmek için o güne kadar anlaşmalarda ve protokollerde olmayan tavizler vermeye başlamıştır. Karşılığında ise zaten varolan anlaşmanın Yunanistan tarafından tanınması gibi sembolik bir onay almıştır.

Bu adımla Fransa, Avrupa Birliği ülkeleri ve Yunanistan görmüştü ki; Türkiye'de olmazlar, AB için olabilmektedir. Fransız diplomatın gerçek amacı; Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile birlikte ilişkileri canlı tutarak Türkiye'den ödünler sağlamak olduğu görülmüştür. Çok geçmeden Kıbrıs ve Ege sorunları da bu kapsamda pazarlık konusu olacaktır ve kürt sorunu, ermeni sorunu derken isteklerin sonu gelmeyecektir.

¹⁰⁶ Hürriyet, 28 Mayıs 1988.

¹⁰⁷ Birand, a.g.e., s.346.

Bu arada da Türkiye'nin ekonomik verileri toplanıyor, Türkiye'ye verilecek cevap hazırlanıyordu. Claude Cheson'nun “Üyelik kolay değil...”¹⁰⁸ açıklamaları geliyordu. Özal Başbakanlığındaki Türk hükümeti Avrupa ile ilişkilerin artmasından memnun olmuş, “uyumlu” tutumuna karşılık önemli ihaleleri Fransa'ya verilmiştir. Örneğin ilk Türk uydusu “Turksat” bunlardan biridir.

Seksenli yılların sonlarına doğru Fransa'nın Türkiye üzerinde aktif siyaseti devam ediyordu. 1988'de Türkiye'yi ziyaret eden Fransa'nın eski başbakanı Raymond Barre Başbakan Turgut Özal'a ilginç bir öneride bulunmuştu; “*Tam üyelik başvurunuzda bu aşamada topluluk olumlu yanıt veremez. Gerçekçi olun ve anlaşmalarımızın zaten içinde bulunan gümrük birliğini işletin. Gümrük birliğinin tamamlanmış bir ülkeyi kimse dışarıda bırakamaz. Tam üyelik kaçınılmazdır. Üstelik Gümrük birliğini yunanlılar da veto edemez. Çünkü bu anlaşmamızın bir parçasıdır ve anlaşmada (Katma protokol) zaten tüm üye ülkelerin meclislerinden geçmiştir...*”¹⁰⁹.

Fransa “eski” politikacılarını kullanarak, Türkiye'ye yol gösterici rolünü oynuyordu. Böylece kendisini bağlayıcı sözler vermemiş oluyordu. Üstelik bir şey verdiği de yoktu, 1973'de yürürlüğe giren katma protokole 22 yılın sonunda gümrük birliğinin hedeflendiği zaten yazılmıştı. Fransa eski başbakanı aracılığı ile tarihte defalarca tekrar ettiği gibi bu “olumlu” tutumunun ardında, hem kendi menfaatleri vardı, hem de Yunan ve Rum yalısı tutumunu devam ettiriyordu. Kendisi Türkiye'den ihaleleri alırken, Türkiye'nin tanımadığı Kıbrıs Rum kesiminin AB'ye tam üyeliğine itirazını engellemişti. Nitekim 1995'de başbakan Tansu Çiller ve yardımcısı Murat Karayalçın kendilerinin zafer kazanmış sınırlarken, Kıbrıs Rum kesiminin tam üyeliğinin yolunu açmış, Yunanistan'a ise, Türkiye'nin gümrük birliğinden doğabilecek kayıplarını karşılayabilmesi için 750 milyon Ecu'lük denge kredisi verilmişti. Bu tür dengesizlikler tarih boyunca her dönem görülmekle birlikte, hiç olmazsa diplomatik bir üslupla ve kapalı olmasına gayret edilmiştir. Ancak Soğuk savaşın sonunda bütün dengeler bozulmasıyla birlikte, dengesizlikler artık açıkça yapılmaktadır.

Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna gecikmeli yanıt At komisyonununun 18 Aralık 1989 tarihli raporu ile gelmişti. Yayınlanan resmi raporda; topluluk

¹⁰⁸ Birand, a.g.e., s.347.

¹⁰⁹ Birand, a.g.e., s.36.

standartlarının çok uzağında görünen Türkiye, politik açıdan da kötü durumda görülmüştü. Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve hukuksal sisteminde demokrasi adına yapması gereken pek çok eksiği ve yanlışı olduğu vurgulanmıştı. Ayrıca kendi üyesi olan Yunanistan'la anlaşmazlıklar ve Kıbrıs konusunda bir siyasi çözüm bulunamaması gibi konulara da özellikle dikkat çekilmişti. Bütün bunların yanın da diplomatik bir dille komisyon, Türkiye ile Topluluk arasında ilişkilerin güçlendirilmesinin arzu edildiği, topluluğa üyelik açısından da "ehil" olduğu, Türkiye'ye siyasal ve ekonomik yapısının modernleştirilmesi için yardımcı olunması gerektiği belirtilmişti¹¹⁰.

Komisyonun basına yansıyan çalışma notunda ise net bir tavır vardır. Buna göre; "*Türkiye'nin tam üyeliği, ne şimdi, ne de görülebilir bir gelecekte Avrupa'nın menfaatine olmayacaktır...*"¹¹¹. Bu net tavrın dayandığı faktörler şöyle sıralanmıştı;

-Türkiye AT'na kurumsal, siyasal ve ekonomik açılardan büyük yük getirecektir.

-Avrupa'nın hem iç pazarı, hem de siyasal birliği oluşturmaya yönelik çabalarına, bu üyelik, tamamen engel olmasa bile işleri büyük oranda güçleştirecektir.

-Topluluğun kara alma mekanizmasını karmaşık hale getirecek ve karar alma sürecini ciddi biçimde yavaşlatacaktır.

-Türkiye ihmal edilemeyecek oranda geniş bir araziye ve büyük bir nüfusa, bu nüfus da büyük bir artış oranına sahiptir.

-Din, tarih, kültür, siyasal, kültürel ve idari gelenek farklılıkları pek çok alanda topluluğu tıkayacaktır.

Son ikisi, öncekileri büyüten asıl faktörlerdir. Çünkü Türkiye mevcut nüfus dikkate alındığında dahi Avrupa'nın en yüksek nüfusa sahip ülkelerinden biri olarak, AT kurumlarının yapısına göre, yüksek bir oy oranına sahip olacaktır¹¹². Bu kadar önemli olan iki faktöre dikkat edilirse, bunlar milletin tanımında yer alan unsurlardır. "*...Hala Türk siyasal hayatını belirleyen geleneksel milliyetçi tavırlarıyla, atılacak her adımda düşünecekleri tek şey ulusal çıkarları savunmak olacaktır...*"¹¹³. Avrupa'nın büyük korkusu budur. Türkiye'nin beklenen bu tavır, Fransa'nın sürekli yaptığından

¹¹⁰ Şaban H.Çalış, *Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri*, Nobel yay., Ankara, 2001, s. 239.

¹¹¹ A.g.e., s. 238.

¹¹² Elif Uçkun Dağdeviren, *Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliğinin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri yönüyle değerlendirilmesi*, İKV yay., İstanbul, 1998, s.177.

¹¹³ Çalış, a.g.e., s. 235.

farklı bir şey değildir. AB, Fransa'nın, her dönem gösterdiği ulusal tavrı ve "ulus devlet" niteliğini Türkiye'de görmek istememektedir.

Siyasal anlamda küreselleşmenin en önemli etkisi, bağımsız nitelikli ulus devletlerin güvenliklerinin tehdit edilmesidir¹¹⁴.

B- SOĞUK SAVAŞIN SONU, AB SÜRECİNDE TÜRKİYE -FRANSIZ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

2. Dünya savaşından sonra Avrupa da birlik çabalarının nedenlerinden birinin Sovyetler birliğinin ve rejiminin Avrupa'ya yayılma riski olduğunu, bunu engellemek için, Avrupa'da bir denge unsuru olarak bir ekonomik güç ve birlik yaratılması gerekliliği olduğunu ve bunların ABD tarafından teşvik edildiği önceki bölümlerde belirtilmişti.

Sovyetler birliği dağılınca, en azından ABD için, Avrupa Birliğinin var oluş nedenlerinden birisinin ortadan kalktığı düşünülebilir. Sovyetler birliğinin dağılması aynı zamanda AB'nin de galibiyeti anlamına gelmektedir. Ancak Avrupa için tehdit sayılan güç ortadan kalkınca birleştirici unsurlardan birisi zayıfladığı, yerine yeni bir tehdit olmadığı durumda zaman geçtikçe çözümler görülebileceği söylenebilir.

Aynı bakış açısıyla Türkiye'nin NATO'da ve Avrupa teşkilatlarında yer almasının batı ülkeleri için önemi kalmamıştır. Ancak ABD'nin AB'nin geleceği için neler planladığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, ABD'nin yeni dünya düzeninde (Büyük Ortadoğu Projesi gibi) Türkiye'ye yeni roller tasarladığı son dönemde görülmektedir.

Soğuk savaşın sona ermesi AB'nin de genişleme hızını artırmıştır. Berlin duvarının yıkılmasıyla doğu ve batı Almanya'nın birleşmesi AB'nin profilini de hızla değiştirmeye başlamıştır.

9 Kasım 1989'de Berlin duvarı yıkıldı. Doğu Almanya ve Batı Almanya ile birleşme kararı almasıyla AT kendi içine yöneldi. 1991 ise dünyada çok şeyin değiştiği

¹¹⁴ Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*, 6. basım, Remzi Kitapevi, 2002, s.23-29.

bir yıld. Maastricht zirvesinin ardından AT değişmiş, Avrupa Birliği (AB) olmuştu. AB ile Türkiye'nin ilişkileri her iki tarafın gündeminde de yoktu.

Doğu bloku çökmüş, Sovyet egemenliğinden kopan Doğu Avrupa ülkeleri hızla batı Avrupa'ya yöneliyorlar. Avrupa'da doğu batı kavramı kalkıyordu. Sovyetlerden kopan orta Asya Türk cumhuriyetleri ise ne yapacaklarını bilemez durumdaydılar. Fakat çok geçmeden ABD onlara öğretecektir.

Irak Kuveyt'i işgal etmiş, I. Körfez savaşı çıkmıştı. Dünya'nın artık tek kutupluydu ve o da ABD idi. Gündem de Türk ABD ilişkileri vardı. Cumhurbaşkanı Özal'ın Irak'ta ABD'nin yanında hatta onunla beraber hareket etme eğilimleri görülmüştür.

Türkiye'de özellikle 1991 körfez savaşından sonra PKK terörü hızla tırmanışa geçmişti. Türk kamuoyunda, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterande'in eşi bayan Mitterande'in PKK kamplarını ziyaret ederek, verdiği sıcak mesajlar nedeniyle Fransa'ya karşı bir infial olmuştu. Halbuki, Almanya, İtalya ve Yunanistan'ın askeri yardım da dahil olmak üzere verdikleri destek dikkate alındığında Fransa en geride kalır. Kaldı ki, Fransa NATO'nun askeri kanadında yoktur. Bu ülkeler Avrupa Birliğine üye ülkeler aynı zamanda Türkiye'ye NATO içinde müttefik ülkelerdir. Bu konu ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte, Fransa'nın tarih boyunca Kürtlerden çok Ermenilere yakın durduğu tespitini yapabiliriz. Fransızların Ermenilere bu yakınlığının nedeni geçmişte, onları katolikleştirerek hamileri olmak istemeleri, günümüzde ise yaygın ermeni propogandasıdır.

1993 yılına gelindiğinde hiçbir şey eskisi gibi değildi. Ancak değişim durmamış yeni başlamıştı. Yeni dönemde AB hızlı bir genişleme sürecine girerken, Türkiye'ye sadece gümrük birliğine dahil olabileceği ifade edilmişti.

Son 15 yılın hızlı değişimleri, İkinci dünya savaşından sonra kurulan, soğuk savaşla devam eden ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bozulan hassas dengenin yeniden kurulması, istikrarın sağlanması ve yeni dünya düzeninin tesis edilmesi çalışmalarının sonucudur. Doğal olarak Dünyanın güç merkezleri de, kurulacak yeni dünya düzeninde paylarını alma çabası olacaktır. Bu çabada en hızlı ve en aktif tutum ABD'den gelmektedir. Fransa ise bu değişim dönemini AB'nin genişleme sürecinde

oynadığı rolle yetinmek durumunda kalmıştır. Hatta bu rolün Türkiye ile sınırlı olduğunu da söylemek mümkündür.

Fransa gerek dünyada gerekse Avrupa’da gittikçe kaybolan ağırlığını Türkiye’ye karşı tutumuyla varlığını hissettirmeye çalışmaktadır. Türkiye’nin AB’ye üyeliğine karşı söylemlerin, hem Fransa kamuoyunda, hem de AB içinde pirim yaptığı dikkate alındığında, Fransız siyasetçilerin tutumları anlaşılır hale gelmektedir. Bu sayede Türkiye’den koparılan tavizlerde artı değer olarak hanelerine yazılmaktadır.

Fransızlar çağ değiştirmiş, ancak daima istemelerine rağmen hiçbir zaman değiştirdikleri kendi çağlarının lider devleti olamamışlardır. Fransa’nın ABD’ye rağmen bunu gerçekleştirmesinin zor olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun bilincinde olan Fransızlar, iki dünya savaşının yaşandığı kıtanın külleri arasından doğan ve artık ortak hareket eden bir Avrupa entegrasyonu ile süper güç olmak istemiştir. AB’yi kendi çocukları gibi görmüş ve onun her türlü ‘eğitimi’ üstlenmiş, hatta İngiltere gibi bir ülkeyi dahi iki kez geri çevirmiştir.

Fransızlar; birliğin her fırsatta tam bağımsızlığını savunmuşlar ve dışarıdan müdahalelere en yetkili ağızlarından en sert cevabı vermeyi ihmal etmemişlerdir. “*ABD, yakın müttefiklerinin Pan-Avrupa bloğuna girmesini destekliyor...*” açıklamaları, Haziran 2004 sonunda İstanbul’da yapılan NATO zirvesinde ABD başkanı George W. Bush, AB’yi Türkiye’ye üyelik müzakerelerinin başlaması için bir tarih vermesi gerektiğini söylemesine Fransız cumhurbaşkanı Jacques Chirac, ABD’nin AB’nin iç meselelerine karışmaktan sakınması gerektiği cevabını vermekle bu rahatsızlığını bir defa daha göstermiştir¹¹⁵.

Fransa ve Türkiye’nin ilişkilerini belirleyen sadece bu iki devletin bağımsız kararları da değildir. Soğuk savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği’nin, soğuk savaş sonrası tek kutuplu dünyada ABD’nin, ilişkilere önemli etkisi vardır.

Soğuk savaş dönemi boyunca büyük ekonomik külfetlere rağmen Avrupa’nın güvenliğini önemli oranda ABD sağlamıştır. Hem bu ekonomik yükü hafifletmek isteyen hem de Avrupa’nın güvenliği üzerindeki etkisini korumak isteyen ABD için, Türkiye’nin Birliğe üyeliği önemli bir husustur. NATO içindeki ikinci büyük orduya sahip bir Türkiye, Avrupa güvenliği konusunda ABD’ye büyük katkı sağlamaktadır.

¹¹⁵ Defensenews, 13 Eylül 2004.

Türkiye AB'ye üye olduğu takdirde, ABD, AB savunma sistemi üzerindeki nüfuzu artarak devam edecektir.

Bazı çevrelerce bir komplo teorisi gibi görülse de, AB içinde Türkiye'nin ABD'nin "truva atı" olacağı düşüncesi, her fırsatta Birliğin tam bağımsızlığını savunan Fransa açısından dikkate alınması gereken bir husustur. Fransa'nın kaygılarını daha iyi anlayabilmek için ABD'nin Türkiye'ye verdiği desteğin nedenlerini sorgulamamız yerinde olacaktır.

ABD'nin Türkiye'nin AB'ye girmesi için verdiği destek; kayıtsız şartsız, mutlak ve karşılıksız değildir. Zaten ABD'nin müttefiki olan Türkiye'nin AB'ye girmesi ABD'ye pratik bir fayda sağlamayacaktır. Sadece Türkiye'nin batı bloğunda kalması sağlanmış olacaktır. Halbuki sürecin uzaması Fransa'nın olduğu gibi ABD'nin de yararınadır. Türkiye'nin AB'ye girme beklentisi içinde olması, buna yönelik desteklenme ihtiyacının olması ve bu ihtiyacın devam etmesi, ekonomik, siyasi, askeri başta olmak üzere her alanda istedikleri tavizi kolayca alabilmek için ellerinde koz olarak kalacaktır.

ABD ile birlikte Almanya'nın, başlangıçtan itibaren Türkiye'nin üyeliğine nispeten sınırlı da olsa destek vermesi, Fransa'yı her zaman rahatsız etmiştir. Almanya'nın Türkiye'ye verdiği destek, soğuk savaş yıllarının Sovyetler birliği tehlikesine karşı Türkiye'nin çok önemli bir savunma kanadı olması ve Almanya'nın Fransa'ya göre ABD'ye ve Türkiye'ye daha fazla ihtiyacı olmasıyla yakından ilgilidir. Yoksa bu destek ne geçmişte ne de bugün kalıcı ve içten bir destek değildir. Fransa'nın Sovyet tehlikesinden daha uzak konumda olması nedeniyle, Türkiye ile ilgili konularda eli daha rahat olmuştur.

Bununla beraber önemli müttefik Türkiye ile AB'yi güneydoğudan ve bir diğer müttefik İngiltere ile de batıdan çevirmiş olan ABD, AB'nin kendisine rakip olabilecek şekilde genişlemesini, Ortadoğu ve Asya ile yakın ilişki kurmasını engelleyebilecektir. Ancak bu da pek güçlü bir fikir değildir. Türkiye kendisine atfedilen "medeniyetleri buluşturan köprü" sıfatını korumak istemektedir. Zaten Türkiye batı dünyası ile ilişkilerini sürdürürken aynı zamanda hem komşularıyla, hem de Asya'da Türk devletleriyle ilişkilerini geliştirmek yönünde adımlar atmaktadır.

“Türkiye’nin AB’ye üyeliği farklı kültürlerin uzlaşabileceğini Dünyaya gösterilmesi” tezini güçlendirecektir. Bu misyonu bir anlamda üstlenmiş olan Türkiye, İslam Konferansı Örgütü’nün sekreterliğini alarak bu ülkelerle de ilişkisini devam ettirdiğini göstermiştir. Bunun yanı sıra son zamanlarda Suriye ve İran ile olan yakın ilişkiler kurma isteği de ortadadır. Türkiye’nin bölgesinde bu çok yönlü ilişkileri, ABD’nin “Büyük Ortadoğu Projesinde” Türkiye’yi ılımlı İslam modeli olarak kullanma planına uygun ilişkilerdir. Ancak Türk Kamuoyunun büyük kısmı Türkiye’nin laik devlet yapısını erozyona uğratacağı kaygısıyla bu modele ihtiyatla yaklaşmaktadır...

11 Eylül saldırılarından sonra bir dizi harekâta girişen ABD’nin sadece teröristlere karşı hareket olmadığını artık herkes görmektedir. Ortadoğu’da yeniden büyük çaplı bir yapılanmaya gidileceği açıktır. En azından ABD’nin planlandığı kadarıyla, maksat ister İsrail’in güvenliği, ister enerji kaynaklarının ele geçirilmesi, isterse tek süper güç konumun pekiştirilmesi olsun, sebep ne olursa olsun, ABD’nin uzun süre daha bu coğrafyadan ayrılması, bölgeye ilgisiz kalması beklenmemektedir. Bu kaos ortamında tarihsel birikimi, köklü devlet yapısıyla Ortadoğu’da yeniden birleştirici güç olabilecek konumda olan, nüfusunun çoğunluğu Müslüman ve aynı zamanda laik tek devlet Türkiye’dir. Tam da bu noktada Türkiye’nin batıdan kopması ABD’nin olduğu kadar AB’nin de isteyeceği bir şey değildir. Böylesine büyük bir devletle tüm bağların koparılmasını hiçbir Avrupalı lider isteyemez. Nitekim Fransız kamuoyunun ve muhalefetin büyük bir kısmı, hatta Jacques Chrac’ın partisi Halk için birlik partisi (UMP), Türkiye’nin AB’ne tam üyeliğini açıkça reddetmelerine rağmen, Fransız Cumhurbaşkanı siyasi risk olarak Türkiye’nin dışlanmaması gerektiğini her fırsatta dile getirmektedir. Türkiye’nin tarihi profili, jeopolitik önemi, güçlü ordusu, genç nüfus potansiyeli ile kendi haline bırakılacak herhangi bir ülke olmadığı yönetim sorumluluğu olan liderler tarafından görülmektedir.

Fakat Türkiye’nin her durumda ABD’nin safında olacağını iddia etmek güçtür. Irak’a asker göndermeye ilişkin teskerenin Türkiye Büyük millet meclisinden geçmemesi Türkiye’nin kayıtsız şartsız ABD’nin bütün isteklerinin yerine getirmeyebileceğini göstermiştir.

Dış politikada enerjisini büyük ölçüde AB’ye girmek için harcayan Türkiye, AB’ye tam üye olduğu takdirde, ABD’den en az diğer üye ülkeler kadar bağımsız

olarak, AB'den yana tavır alacağını söylemek mümkündür. Esasen Türk halkı, ABD gibi büyük bir devletle yakın ilişkide olmaktan ve ona mecbur olmaktan hoşnut değildir. Özellikle ABD'nin orta doğu politikasından rahatsızdır. Açıkça ifade edilmese de Türkiye'nin, AB'yi ABD'nin isteklerini dengelemek için de kullanmak istediği tespiti yapılabilir. Ancak AB'nin, özellikle Ortadoğu ve Kafkaslardaki son gelişmeler dikkate alındığında, ABD politikalarını dengeleyecek bir güç olmadığını görülmüş, gelecekte alternatif bir siyasi güç olup olamadığı tartışmalıdır.

B- GÜMRÜK BİRLİĞİ

Türkiye'nin AET'ye ortaklık başvurusundan itibaren inişli çıkışlı bir seyir izleyen Türkiye ile Fransa ilişkileri, seksenli yılların ortalarından itibaren yakalanan ivme, Jacques Chirac'ın 1995 Mayıs ayında Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle hız kazanmıştır. Fransa, bu çerçevede, 1995'te Gümrük Birliği kararının alınmasında ve 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin aday ülke statüsünün resmen tanınmasında önemli ve işlevsel bir rol üstlenmiştir. Fakat Fransa başından itibaren Türkiye'nin gümrük birliği ile yetinmesini istemiştir.

Fransa'nın Türkiye politikası, " Türkiye AB'nin içinde olmamalı, karşısında da olmamalı, birliği bağlı ve bağımlı olmalıdır." Fransa'nın gelmiş geçmiş bütün hükümetleri, liderleri ve politikacıları bunu her zaman ifade etmişlerdir. Gümrük birliği (GB) görüşmelerinde, diğer ülkeler insan haklarını bahane ederek isteksiz davranırken, Fransa'nın etkili isimlerinde dönemin dışişleri bakanı Alain Juppe; " *Türkiye'ye kapıların tamamen kapatılması AB için önemli bir politik ve stratejik hata olur...*"¹¹⁶ diyerek, Türkiye ile gümrük birliğini desteklemiştir. Esasen bu günden bakıldığında, AB'nin isteksiz tavrının diplomatik bir manevra olduğu, Türkiye'den Kıbrıs başta olmak üzere tavizler koparmak olduğu, GB'nin, AB'nin menfaatine işlediği, geçen zaman içinde görülmüştür.

AB'nin Türkiye ile gümrük birliğinden önceki beş yılın dış ticareti, Fransa yayınlarının verilerine göre şöyledir¹¹⁷:

¹¹⁶ Le soir, 30 December 1994.

¹¹⁷ Le Point, 14 octobre, 2004.

(Milyar-ECU)

	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>
İthalat	5,9	6,2	6,5	6,5	7,5
İhracat	7,7	8,2	8,2	11,7	12,5
Açık	1,8	2	1,7	5,2	5

Gümrük Birliğinden sonra Ankara Ticaret Odası yayınlarına göre Türkiye'nin AB ile dış ticaret rakamları ise şöyledir¹¹⁸:

(Milyar- Dolar)

	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>
İhracat	11,5	12,2	13,5	14,3	14,4
İthalat	23,1	24,8	24,1	21,4	26,4
Açık	11,6	12,6	10,6	7,1	12,1

Bu tablodan da görüldüğü gibi giderek artan bir ticaret açığı nisan 1994 kararları olarak bilinen ekonomik krize yol açmış, Gümrük birliği anlaşmasından beş yıl sonra da Cumhuriyet tarihinde görülmemiş büyüklükte ekonomik kriz yaşanmıştır.

13 Aralık 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu genel kurulunda, 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı; 343 kabul, 149 red, 36 çekimsiz oyla kabul edildi. Buna göre Türkiye, AB entegrasyonunda 22 yıl süren “geçiş dönemi” 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren “son dönem”e, sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan GB'ne girmiştir¹¹⁹.

Aynı gün yapılan diğer oylama ile “koşullar ve beklentiler kararı”; 395 evet, 19 hayır, 113 çekimsiz oyla kabul edilmiştir. Buna göre de Türkiye'de fikir özgürlüğü, insan hakları alanında düzenlemeler yapması koşulları getirilmiş, “*Kürt sorununda*

¹¹⁸ Ankara Ticaret Odası, *AB mi, Türkiye'nin Birliği mi?*, Ankara, 2002, s.43.

¹¹⁹ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Vipaş yay., Bursa, 2001, s.429.

tarafıar arasında bir siyasi çözüm aranması”¹²⁰ çağırısı yapılmıştır. GB tamamen ekonomik alanlarla ilgili olmasına rağmen, AB tarafından maksatlı olarak siyasi bir anlaşmaya döndürülmüştür.

Halen AB’ne tam üye olmayan ve AB ile gümrük birliğinde olan tek ülke Türkiye’dir. Buna Fransız yazarlar da zaman zaman dikkat çekmektedir¹²¹.

AB, Türkiye ile olan özel ilişki düzeyinde ideal çözüme 6 Mart Gümrük Birliği belgesi ile ulaşmıştır. Daha fazla taahhüt altına girmesi, ekonomik çıkarlarına uygun değildir. Üstelik Gümrük birliğinden doğacak yazarları karşılamak üzere verilecek yardımları ve ekonomik taahhütlerini, Yunanistan’ın vetosu nedeniyle yerine getirmemiştir.

D- SON DÖNEM İLİŞKİLER

1-Lüksemburg ve Helsinki Zirvesi

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla doğu blokuna dahil Avrupa ülkelerinin boşta kalmalarıyla birlikte, AB hızlı bir genişleme sürecine girmiştir¹²².

Avrupa Birliği’nin genişleme ve bütünleşmeyi aynı zamanda gerçekleştirme eğilimi, üye devletler arasında farklı değerlendirmelere yol açmaktadır. Üye devletlerden bazıları bütünleşmeyi, bazıları ise genişlemeyi savunmaktadır. Üye devletlerin tutumları farklı siyasi ve ekonomik sebeplere dayanmaktadır. İngiltere, Almanya ve Fransa için siyasi sebepler ön plânda iken, Yunanistan, İspanya, İrlanda ve Portekiz için ekonomik kaygılar belirleyici olmaktadır.¹²³

Bütünleşme ve genişleme ikileminde en belirgin rolü Almanya ve Fransa üslenmişken son dönemde İngiltere de ağırlığını koymuştur. Almanya, genişlemeden yana tutumuyla, Doğu Avrupa devletlerinin AB’ye tam üyeliklerini desteklemektedir. Almanya’nın bu desteğinin nedeni; Avrupa Birliğinin doğuya doğru genişlemesi ile Avrupa’nın sınır ülkesi olmaktan kurtulacak merkez ülke durumuna getirecektir. Yıllarca doğu bloğuna komşuluk etmenin sıkıntısını yaşayan Almanya AB’nin

¹²⁰ Birand, a.g.e., s. 371.

¹²¹ Le Point 14 Octobre 2004.

¹²² AB’nin Genişleme süreci haritası için bakınız; Ek-1.

¹²³ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 7. baskı, Beta Basım yay., İstanbul, 2003. s. 41-42

genişlemesini doğuya ve kuzeye yönelterek Almanya'yı merkez ülke durumuna getirmek istemektedir.

İngiltere, Doğu Avrupa devletlerinin Avrupa Birliği'ne tam üye olmalarını savunmuştur. İngiltere, Doğu Avrupa Ülkelerinin tam üyelikleri sonucunda gerçekleşecek olan bir genişlemenin, Avrupa Birliği'nin daha sıkı bir entegrasyona dönüşmesini engelleyeceğini düşünmektedir. İngiltere, yeni bir genişlemenin ortak politikalara uyumu zorlaştıracağını ve bu sebeple Avrupa Birliği'nin daha esnek bir yapıya dönüşeceğini düşünmektedir. İngiltere'nin genişleme yanlısı olan tutumu, Avrupa Birliği'ni konfederal bir yapıya dönüştürmek arzusundan kaynaklanmaktadır.

Fransa ise, başından itibaren Avrupa'da daha sıkı bir entegrasyon olmasını istemiş, İngiltere'nin entegrasyonu sulandırmasına engel olmaya çalışmıştır. Almanya ve İngiltere'nin bu tutumundan rahatsız olmakta ve doğu Avrupa ülkelerinin tam üyelikleri ile birlikte, birlik içindeki güç dengesinin Almanya ve İngiltere lehine çevrileceğinden ve kendi etkinliğinin azalacağından endişe duymaktadır.

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg zirvesi ortak bildirisinde; *“Konsey, AB'ye katılma isteği olan, AB'nin değerleri ile iç ve dış hedeflerini paylaşan Avrupa devletleri ile AB üye devletlerini bir araya getirecek bir Avrupa konferansı gerçekleştirmeye karar vermiştir...Kopenhag kriterlerine saygı, üyelik müzakerelerine başlamak için şarttır...Avrupa Konseyi 1998 baharından itibaren başlamak üzere Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile birliği girme koşulları görüşüleceği, bu görüşmelere eş zamanlı olarak Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile görüşme hazırlıkları hızlandırılacaktır...”*¹²⁴.

Türkiye 11 aday ülke arasında sayılmamıştı. Sadece “ehil” ülke olduğu teyit edilmiş, Türkiye'den Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi, Kıbrıs'ta siyasi çözüme ulaşması, azınlık ve azınlık haklarına saygı gösterilmesi, Yunanistan'la sorunların adalet divanı ile çözümlenmesi gibi beklentiler sıralanmıştır. Bu bildiri Türkiye'de DSP, MHP

ilişkilerini kesmek de dahil olmak üzere ilişkileri yeniden gözden geçirmeye karar verdi¹²⁵.

Mesut Yılmaz gazetecilere yaptığı açıklamada; “...*Türkiye 11 aday ülkenin içine kabul edilmedikçe tutumunu değiştirmeyecektir...*”¹²⁶. Türk Hükümeti, Helsinki zirvesine kadar, AB’ni görmezlikten gelmeye başladı. Sadece üye ülkelerle birebir ilişkileri sürdürdü. Türkiye’nin tepkisi de aynı oranda AB üyesi ülke başkentlerinde şok yaratmıştır.

10 Aralık 1999 Helsinki zirvesi, Ankara ile yaşanan, mektuplaşma, yoğun telefon diplomasisi ve Fransa cumhurbaşkanı Jacques Chirac’ın gayretleri ile Türkiye’ye adaylık statüsü verilmesiyle sonuçlandı¹²⁷.

Helsinki kararlarının açıklanmasıyla, tıpkı 1963 Ankara anlaşması sonrası yaşandığı gibi, özellikle medyada abartılı bir coşku yaşandı. “*Avrupadayız!*”¹²⁸, “*Asrın buluşması: Düğümden düğüne...*”¹²⁹, “*Hayırlı olsun artık Avrupalıyız!*”¹³⁰, manşetleri yüksek tirajlı gazetelerde yer aldı.

Avrupa Birliği’ne üye devletlerin halklarının, birliğin genişleme politikasıyla ilgili düşüncelerinde ülkeden ülkeye değişen farklılıklar görülmektedir. Bunun yanında, genel olarak birliğin genişleme politikasına yıldan yıla artan bir destek gözlenmektedir. Ama bu destek artışı ufak boyutta olmaktadır. Birliğin resmi araştırma kuruluşu Eurobarometer’in yaptığı ankete göre, birlik vatandaşlarının %50’sinin biraz fazlası, 2002 yılı itibariyle genişlemeye olumlu bakmaktadır. Bu oran 2000 yılında %50’nin altındaydı. Ayrıca, birlik vatandaşları tarafından her devletin üyeliği için verilen desteğe bakıldığında, Türkiye %30 ile listenin sonunda yer almaktadır. Malta ve Macaristan ise sırasıyla %48 ve %47’lik destek oranlarıyla en önde yer almaktadır¹³¹.

AB’nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını kararlaştırdığı Brüksel zirvesi sonuç bildirisinde, Fransa’nın girişimiyle eklenen bir maddede, “*Kopenhag kriterleri değerlendirilerek, aday ülkenin tam üyeliğin sorumluluklarını*

¹²⁵ Rıdvan Karluk, *Helsinki Zirvesi sonrasında, Türkiye AB üyeliğine ne kadar yakın*, jeoekonomi, İstanbul, 2000, s.24.

¹²⁶ *Sabah*, 18 Aralık 1997.

¹²⁷ Bozkurt, a.g.e., s. 432.

¹²⁸ *Radikal*, 11 Aralık 1999.

¹²⁹ *Milliyet*, 11 Aralık 1999.

¹³⁰ *Sabah*, 11 Aralık 1999.

¹³¹ www.europa.eu.int.com/enlargement/.

almaya hazır olmaması halinde, ilgili ülkenin en güçlü yollarla Avrupa yapısına kenetlenmesi gerektiği” ifade edildi.

Fransa Türkiye'nin birliğe katılımından sonra kendilerine doğru gerçekleşecek işçi gücünden korkmaktadır. Bu endişenin giderilmesine yönelik olarak, diğer aday ülkeler için, işçilere yeni iş imkânlarının sağlanmasına kadar 7 yıllık bir geçiş süreci öngörülmüş, 2002 yılı sonunda müzakerelerin sonuçlandırılması öngörülen aday devletlerle bu konuda uzlaşmaya varılmış ve AB üyesi devletlerin bu endişesinin önüne geçilmiştir. Ancak Türkiye için, iş gücünün serbest dolaşımı kalıcı olarak kısıtlanması oldukça haksız bir çifte standart olarak ortadadır. Üstelik, Portekiz ve İspanya'nın Birliğe üyeliğinden sonra yapılan araştırmalarda, beklentilerin tersine Fransa'daki İspanyol ve Portekizli işçilerin azaldığının ortaya çıkması da göstermektedir ki, AB ülkelerine kitlesel göç olasılığı, en azından tam üyelik müzakerelerinin sonuna kadar zayıflayacaktır. olduğunu göstermektedir. Yıllardır dışarıya göç veren İrlanda'da, üyelikten sonra artan refah sayesinde bu göç tersine çevrilmiştir¹³².

Fransa, Türkiye ile müzakerelerin tam üyelikle sonuçlanmaması halinde, imtiyazlı ortaklık da dahil olmak üzere diğer seçeneklerin dışlanmamasına yönelik bir ifadenin belgede yer almasını ısrarla talep etmişti.

2-Fransa'nın (sözde) Ermeni Soykırımı Yasasına Tepki

Fransa ile 1998 yılında imzalanan ve Türk-Fransız ortaklığını stratejik bir çerçeveye oturarak, iki ülke ilişkilerine siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda yeni bir ivme kazandırmayı amaçlayan “Türkiye-Fransa 2000 Eylem Planı” başlıklı belge ile bu belgeye pratikte işlerlik kazandırılması için geliştirilen "Uygulama Eki" 1998 yılında imzalanmıştır¹³³.

İlişkilerdeki bu gelişmeler 1968 ile 1972 arasında geliştirilmek istenen ilişkiler ve sonrası büyük benzerlik göstermektedir. Geçen bölümde bahsedildiği gibi ilişkileri iyi bir noktaya çabaları artmışken yine Fransa'dan Türkiye aleyhine özellikle ermeniler kullanılarak faaliyetler gündeme gelmiştir. 1998 de ki gelişmelerde sözde ermeni soykırımı yasınının kabulü ile kesilmiştir. Zamanlama dikkat çekicidir. Gerek Fransa

¹³² Erhan Erçin, *Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye*, İKV Yayınları, İstanbul, 2002, s.117.

¹³³ www.belgenet.com.tr

gerekse Türkiye tarafından ne zaman ilişkileri geliştirme yolunda ciddi adımlar atılsa, Fransa'da Türkiye aleyhine bir faaliyet gündeme getirilmektedir. Bu genellikle Ermenilerle ilgili Türkiye'nin hassas olduğu konular olmaktadır.

Fransa senatosunun (Sözde) ermeni soy kırımı yasaının kabul edilmesi üzerine Türkiye kamuoyunda ve resmi çevrelerde tepkilere yol açmıştır.

Dışişleri Bakanlığı'nın açıklaması şöyledir:

“Fransız Senatosu 7 Kasım 2000 tarihli oturumunda sözde Ermeni soykırımı konusunda tarihi gerçeklere tamamen ters düşen bir kanun teklifini kabul etmiştir. Son derece talihsiz ve yanlış bir adım oluşturan bu kararı kınıyor ve reddediyoruz. Kanun teklifi daha sonra Fransız Meclisi'nde ele alınacaktır.

Bu karar, tarihi gerçeklerin insafsızca çarpıtılması ve bütün bir ulusun dayanaksız iddialarla karalanması anlamına gelmektedir. Türk Ulusu, tarihinin hiçbir döneminde soykırım gibi bir insanlık suçu işlememiştir. Bu bakımdan, vicdanımız son derece rahattır. Türkler, Anadolu'da Ermenilerle tarih boyunca birlikte yaşamıştır, yaşamaktadır. Ancak, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu bölgelerindeki bazı Ermeni unsurlar, dış güçlerin oyununa gelmiş ve kendi ülkelerine karşı düşmanla işbirliğine girişmek suretiyle ihanet etmişlerdir. Bununla da yetinmeyip, çok sayıda insanı katletmişlerdir. Bunun üzerine doğudaki Ermenilerin savaş bölgesinden başka yerlere nakledilmeleri zorunluluğu doğmuştur. Bu sırada ağır savaş şartları yanında iklim koşulları, salgın hastalık, kötü beslenme gibi etkenler tüm yöre halkına zarar vermiştir. Ancak, Ermenilerin büyük kısmı yeni yerleşim bölgelerine salimen ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle, Ermenilere yönelik ne bir soykırım, ne de soykırım emri vardır. Bunun aksine yönelik iddialar maksatludur ve temelden yoksundur.

Ancak, ne var ki, Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan, Ermeni diasporalarını kışkırtarak, çeşitli ülkelerdeki yasama organlarında Türkiye aleyhinde kararlar çıkartılmasını sağlamaya yönelmiştir. Koçaryan yönetiminin geniş maddi imkanlara sahip diaspora Ermenileri ile işbirliği halinde ülkemiz aleyhine yürüttüğü bu politika, Kafkasya'da özlenen barış ve istikrarın sağlanmasına hizmet etmediği gibi, Ermenistan'ın bölgedeki yalnızlığını güçlendirmekte, esasen büyük sıkıntılar içinde bulunan Ermenistan halkına zarar vermektedir.

Öte yandan, kökleri 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman ile Birinci François arasında imzalanan anlaşmaya kadar uzanan Türk-Fransız dostluğu da böylece dar ve bencil siyasi hesaplara alet edilmiş olmaktadır. Devlet adamlığı ve parlamenterlik sorumluluk, sağduyu ve gerçekçilik gerektirir. Başka ülkelerin tarih ve kültürleri konusunda karar almak, başka ulusları yargılamaya kalkmak milletvekillerinin ve senatörlerin görevi de değildir. Ancak ne yazık ki, bazı dost ülkelerin Parlamentolarının buna aykırı davranabildiği görülmektedir. Nitekim son olarak, Türkiye'nin en yakın dostluk ilişkileri içinde olduğu Fransa'nın Senatosu'ndan böyle bir kararın çıkmış olması Türk Ulusu'nu haklı olarak derinden yaralamıştır, incitmiştir.

Ayrıca, Ermeni terörüne Fransa'da ve diğer ülkelerde şehit verdiğimiz diplomatlarımızın ve vatandaşlarımızın aziz anısı Türk kamuoyunun hafızasında tüm canlılığını korurken, bazı Fransız politikacıları kendi küçük oy ve siyasi çıkar hesapları uğruna aldıkları bu kararlar büyük bir vebal ve sorumluluk altına girmişlerdir.

Fransız Senatosu'nun bu tutumunun Türk-Fransız ilişkilerine şimdiden zarar verdiği kuşkusuzdur. Bu aşamada Fransa'dan beklentimiz, Avrupa Parlamentosu ve ABD Temsilciler Meclisi örneklerinde olduğu gibi, Fransız Senatosu'nun bu hatasının, Millet Meclisi tarafından yinelenmeyerek, ilişkilerimize verilmiş olan zararın derinleşmesine yol açmamasıdır”¹³⁴.

Bu açıklamalar Fransa üzerinde etkili olmamış 18 Ocak 2001 de Fransız meclisinde de kabul edilmişti.

Milli Güvenlik Kurulunun (MGK), 22 Ocak 2001 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlığında olağan toplantısında Fransa'nın bu tutumu gündeme gelmiş, toplantıdan sonra MGK Genel Sekreterliği'nce yayınlanan basın bildiride şu ifadeler yer almıştı:

“...Fransa Millet Meclisi tarafından sözde Ermeni soykırımı, konusunda kabul edilen yasa esefle karşılanmış, bu yasanın Türkiye-Fransa ilişkilerine ciddi zararlar vereceği, ayrıca bölgedeki istikrar ve güvenliği de olumsuz yönde etkileyeceği değerlendirilmişti...”¹³⁵.

¹³⁴ www.disisleribakanligi.gov.tr

¹³⁵ www.netnaber.com.tr

Türk milletine hakaret edilmişti. MGK, “esefle” karşılaşmış, Dışişleri Bakanlığı “tarih değerlendirmesi” yapmış, hükümet üzülmüştü. Fakat çok geçmeden Türkiye’nin AB üyelik süreci, ilişkilerin yeniden canlandırılması gerekli kıldı. Fransa ile ilişkilerin artırılması daha da hızlandı.

3- Son Dönemde Ekonomik ilişkiler

Türkiye’nin Fransa ile dış ticaret verileri incelendiğinde, daima Türkiye’nin aleyhine bir durum karşımıza çıkmaktadır. Dış ticaret açığındaki artışların zamanlamasına bakıldığında, Türkiye, Fransa ile yaşadığı politik krizleri, ticaretini artırarak çözmeye çalıştığı gözlenmektedir.

2002 yılının ikinci yarısından itibaren iki ülke arasındaki teknik işbirliği faaliyetlerinin ve karşılıklı ziyaretlerin yeniden hız kazanmasının sonucu olarak, 15-16 Mayıs 2003 tarihlerinde “2003-2006 Yılları İçin Türk-Fransız Kültür, Eğitim, Bilim, Teknik, Görsel, İşitsel, Üniversitelerarası ve Kurumlar arası İşbirliği Programı” Mayıs 2003’te Paris’te, “Türkiye-Fransa 2000 Eylem Planı Güncelleştirilmiş Uygulama Eki” ise Mart 2004’te Ankara’da imzalandı¹³⁶.

Türkiye-Fransa Ticari ve Ekonomik İlişkilerin son dönemdeki durumu özet olarak şöyledir¹³⁷ :

Dış ticaret hacmi (Milyon \$)

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat</u>	<u>Açık</u>	<u>Hacim</u>
2002	2.108	3.007	-899	5.115
2003	2.818	4.158	-1.340	6.976
2003/8	1.743	2.417	-674	4.160
2004/8	2.354	4.195	-1.841	6.549

2004 yılının ilk dört aylık döneminde Türkiye’nin Fransa’ya ihracatı geçen yılın aynı dönemine göre % 42.8 artarken, Fransa’dan ithalatı aynı dönem için % 89’luk bir yükseliş kaydetmiştir. Aynı dönemde Fransa’ya ihracatımızın toplam ihracatımız içindeki payı % 6.4, Fransa’dan gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalatımız içindeki

¹³⁶ www.trtnet .com.tr.

¹³⁷ www.belgenet.com.tr

payı ise % 10'dur. Diğer taraftan Fransa, Türkiye'nin ithalatında dördüncü, ihracatında ise en büyük beşinci ortağı konumundadır.

Türkiye'nin Fransa'ya ihracatında, hazır giyim ve tekstil, otomobil, traktör, bisiklet ve aksesuarları, buzdolabı, renkli televizyon aksamı, tekstil, kabuksuz fındık ve sert kabuklu yemişler ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

Türkiye'nin Fransa'ya ithalatında ise, makine ve motorlar, otomobil, traktör ve diğer motorlu vasıtalar, çeşitli elektrikli alet ve teçhizat ile plastik maddeler yer almaktadır.

1980 – 2002 arasında Türkiye'ye girmesine izin verilen Fransız sermayesinin (5.665 milyar USD) ülkemizde izin verilen toplam yabancı sermaye (34 milyar USD) içindeki payı % 17'dir. Fransa Türkiye'ye en çok yatırım yapan ülkelerin başında gelmektedir. 1987-2003 Haziran döneminde Türkiye'de şubesi bulunan Fransız şirket sayısı 8'den 277'ye yükselmiştir. Fransız yatırımları otomobil, elektronik, çimento, eczacılık ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Renault Megane Break modelinin üretildiği Bursa'daki fabrika dünya çapında bir üretim merkezidir. Ayrıca, elektronik alanında, Schneider grubu, iç piyasanın yanı sıra ihracata yönelik de çalışmakta, TotalFina % 8'lik bir piyasa payına sahip bulunmakta, hizmetler sektöründe ise Carrefour birinci, hayat sigortası şirketi AXA altıncı sırada yer almaktadır. 2003'ün ilk altı aylık döneminde 29 Fransız şirketine toplam 93 milyon 743 bin Dolar tutarında yabancı sermaye izni verilmiştir.

Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Fransa, Türkiye ile ticaretten daha karlı olan ülkedir. Elbette ki bu pazarı kaybetmemek için, Türkiye'nin Fransa'dan siyasi destek beklentilerinin devam etmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Atatürk ekonomik bağımsızlığın önemini şöyle ifade etmiştir; *“Bu millet, ekonomik bağımsızlığını elde ederse o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve ilerlemeye başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olmayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın bir türlü rıza göstermedikleri budur...”*¹³⁸. 1923 yılında söylenen bu sözler bağımsızlığın ekonomi

¹³⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, c. II, Ankara, 1997, s. 114

boyutunun Türkiye için önemini vurgularken, Türkiye ekonomisinin güçlü olmasını kimlerin ve neden istemeyeceklerini ifade etmiştir.

3- 17 Aralık zirvesi sürecinde Fransa'nın tutumu

Dünyada hızlı bir değişim sürerken, AB-Türkiye ilişkileri geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde yoğunluk kazanmıştır. Bütün bu hızlı gelişmelere karşın Fransa-Türkiye ilişkileri değişmeyenler arasındadır diyebiliriz.

Fransa kamuoyunda Türkiye hakkında yoğun tartışmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Sadece Fransa'nın siyasi çevrelerinden Türkiye ile ilgili daha sert ve açıkça karşı tutumlar sergilenmesidir. Türkiye'ye karşı tutumların Fransa kamu oyunun bu kadar rahat sergilenmesi, yine soğuk savaşın sona ermesiyle açıklanabilir. Sadece Türkiye'nin Fransa'nın iç politikasında çok daha fazla tartışılmaya başlandığı bir dönemdir. Bunun nedeni soğuk savaşın sona ermesiyle Türkiye'nin durumu, Fransa'da Avrupa'nın güvenliği kaygılarından uzak daha rahat tartışılır hale gelmesi açıklanabileceği gibi, bununla birlikte, 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi süreciyle ilgilidir. Avrupa'da Türkiye'nin üyeliğinin sıkça konuşulması, Fransa kamu oyunda "tehlike" olarak algılanmıştır.

Avrupa Komisyonu, 6 Ekim 2004'de yayınladığı ve Türkiye ile müzakere sürecine ilişkin öneriler sunduğu İlerleme Raporu'nda, Türkiye ile müzakerelere başlanmasını tavsiye etti.

17 Aralık 2004 tarihinde yapılan zirve toplantısı Türkiye'nin AB sürecinde kırılma noktalarından birisidir. Avrupa Birliği (AB) açısından bakacak olursak AB, kendisini gerçek anlamda tanımlama, Türkiye'yi nasıl gördüğü ve nasıl görmek istediği, bundan sonra çizeceği rota konusunda bir dönüm noktasıdır. Çünkü Türkiye'nin üyeliği bir başka ülkenin üyeliği ile eşdeğer tutulamaz. Bu gerçeğin farkında olan Birlik üyeleri raporun sunulmasından itibaren hem iç siyasi çevrelerde hem de diğer üye ülke temsilcileriyle konuyu masaya yatırmışlardır. En sert tartışmaların yapıldığı ülke hiç şüphesiz Fransa'dır.

Guardian gazetesinin bugünkü haber başlıklarından biri: "Fransa'daki anket Türkiye aleyhtarlığının derinliğini ortaya koydu"¹³⁹. Bu başlığın altında, Fransızların en çok dile getirdiği neden olarak: "Ankara'nın üyeliği kabul edilirse, büyük bir göç dalgasından korkuluyor" ifadesi yer almaktadır.

Fransız gazetesi Le Figaro'nun yaptırdığı ve Guardian'ın da sayfalarına taşıdığı anket sonuçlarına göre Fransız kamuoyunun yüzde 36'sı Türkiye'nin yakın gelecekte üyeliğine olumlu yaklaşırken, yüzde 56 gibi çok daha büyük bir kısmı, 'hayır' vermiştir.

Guardian'a göre, Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi olasılığı, yalnız Fransa'da değil, daha birçok Avrupa ülkesinde kamuoyunu rahatsız eden bir konudur. Fransa anketinde en çok, göçten duyulan korku öne çıkarken, Türkiye'nin üyeliğini istemeyenlerin yüzde 25'i, Müslüman bir ülke oluşunu ilk sırada dile getirilmektedir.

Ankete cevap verenlerin neredeyse yüzde 30'u, kültürel ve tarihi nedenlerden dolayı, Türkiye'nin asla kabul edilmemesini savunuyor. Guardian, 'ancak' diye eklemiştir: "*Kamuoyunun değişebileceğine işaret eden bir veri de var: Ankete katılanların yüzde 63, şayet Türkiye gerekli siyasi ve ekonomik dönüşümden geçerse, Türkiye'yi Avrupa Birliği'nde hayal edebileceklerini söylüyor...*" ifadesi yer almaktadır.

Guardian'a göre 17 Aralık yaklaşırken Türkiye'ye üyelik için müzakere tarihi veriverilip verilmemesi tartışmalarının yol açtığı bölünmüşlük, Fransa'nın siyaset kulislerinde yoğun olarak yaşanmış, Cumhurbaşkanı Chirac'ın Ankara'ya destek veren tutumuna karşın, lideri olduğu iktidar partisinden yükselen seslerin genelde bu çizgide olmadığını belirtmektedir. Örneğin, Fransa'nın hem Dışişleri Bakanı hem de Maliye Bakanı, Türkiye'nin üyeliğinin halkoylamasına sunulması gerektiğini açıklamışlardır.

Guardian, şayet konu referanduma götürülürse, üye sayısı daha yeni 25'e çıkmış Avrupa Birliği'nde kaybettikleri siyasi nüfuzdan kaygılanan Fransızların, 70 milyonluk bir Türkiye'ye kapıların açılmasını istemelerini zor olacağını belirtmektedir.

Fransa'da Türkiye'ye üyelik için müzakere tarihi veriverilip verilmemesi tartışmalarında özellikle Türkiye aleyhtarı açıklamalar yoğun bir şekilde yaşanırken, Türkiye'nin Fransa ile yaptığı airbus anlaşmasının zamanlaması dikkat çekicidir.

Yakın zamanda Türkiye'nin Fransa ile yaptığı airbus alımı anlaşması bu durumun sadece ticaret boyutu için net ve açık bir örnektir. 17 Aralık 2004 AB liderler

¹³⁹ Guardian, 29 September 2004.

toplantısında Türkiye'ye üyelik müzakerelerinin başlaması için gün verilip verilmeyeceği tartışmaları yoğun biçimde yaşanırken, Fransa cumhurbaşkanı Jacques Chirac ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın katıldığı törenle airbus uçaklarının alımına ilişkin ön anlaşma imzalandı. Bunun üzerine Jacques Chirac Türkiye'nin AB için önemini vurguladı. Bu gibi konuların uluslararası ortamda nasıl yakından ve dikkatli izlendiği Boeing'in uluslar arası ilişkilerden sorumlu başkan yardımcısı Thomas R. Pickering, anlaşmanın hemen ardından; “ *AB'nin genişleme sürecinde airbus'a satış avantajı verilmesinden kaygı duyduklarını...*” söylemesinden anlaşılmaktadır¹⁴⁰.

Jacques Chirac anlaşma imzalanırken söylediği sözler söylenmemiş gibi, Fransa'da, Türkiye'nin AB üyeliğini kesinlikle imkansızlaştıracak bir anayasa değişikliği yapıldı. Fransız parlamentosu, Türkiye'nin üyeliği için Fransız halkının referanduma gitmesi kararını 34 hayır oyuna karşılık 450 oyla kabul etti¹⁴¹. Fransız parlamentosu tarafından referandum kararı kabul edildikten sonra içinde cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından onaylanmıştır.

Fransa'nın aldığı bu karar, AB'nin 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye'ye tam üyelik adaylığını vermesinden sonraki süreçte yaşanan en büyük olumsuzluk olarak nitelendirilebilir.

Buna göre, 2007 yılından sonra herhangi bir yeni adayın AB'ye kabulü için Fransa'da referanduma gidilerek halkın onayı aranacaktır. Kararda, tam üyelik müzakerelerine 1 Temmuz 2004 tarihinden önce başlayan ülkeler için referandum yapılmayacağı belirtiliyor. Yani, müzakerelere daha önce başlayacak olan Hırvatistan, referandumun dışına çıkartılıyor. Çok açık olarak görüldüğü gibi, değişikliğin bu hükmü, doğrudan Türkiye'yi hedef almaktadır. Helsinki kararına aykırı kararın düşündürücü pek çok yönü var. En başta, 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye'nin tam üyeliğinin diğer aday ülkelere uygulanan objektif ölçütler üzerinden gerçekleştirileceği yolundaki karara uyulmamıştır.

Bundan önceki uygulamalarda, örneğin birliğe en son dahil olan 10 adayın katılımında hiçbir ülkede referanduma gidilmemişti. Türkiye'nin katılımına ilişkin anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için AB ülkelerinin parlamentolarında oylama

¹⁴⁰ *Milliyet*, 22 Temmuz 2004.

¹⁴¹ *Le Monde*, 3 Fevrier 2005.

yapılırken, yalnızca Fransa’da parlamentoya ek olarak halkın çoğunluğunun da ‘evet’ demesi şartı aranacaktır.

Fransa böylelikle kendisini diğer AB ülkelerine kıyasla daha farklı bir konuma, ayrıcalıklı statüye çekmektedir. Ayrıca, bu karar, Türkiye’yi dışlamak isteyen başka AB ülkelerine de etkilemesi kaçınılmaz olacaktır.

Fransa, Türkiye’nin tam üyeliğinin son aşaması olarak referandum kararı alması, üstelik bunu da anayasa değişikliği ile yapması, kendi dış politikalarını bağlayıcı niteliktedir. Çünkü hükümetlerin parlamentolarda sahip oldukları çoğunluğa dayanarak meclis kararlarını etkileyebilmeleri, kamuoyunu hazırlamaktan çok daha kolaydır. Fransız hükümeti gelecekte siyasi ve stratejik değerlendirmeler sonucu Türkiye’nin tam üyeliğini desteklese dahi, kendi kamuoyunu ikna etmekte zorlanabilir. Şubat 2005 başında CSA halk anketine göre; Fransızların % 28’i Türkiye’nin AB üyeliğinden yana, fikir beyan etmeyenler %15, direk karşı çıkanların oranı ise %57dir¹⁴².

Fransa’nın referandum kararı; gelecekte, ekonomik, politik, stratejik değerlendirmelerle, belki de elde olmayan (ABD ve diğer üyelerin baskısı gibi) nedenlerle Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin gerçekleşme olasılığına karşı sigorta olarak değerlendirilebilir.

Türkiye’nin Avrupa birliğine tam üyeliğini neredeyse imkansız kılan bu karar, Adalet ve kalkınma Partisi (AKP) hükümeti ve çoğu basın yayın organlarınınca, en iyimser bir bakışla, Avrupa birliğine umut bağlayanları hayal kırıklığına uğratmamak çabasıyla olsa gerek, üzerinde fazla durulmamış, Fransa’nın kendi kamuoyuna yönelik bir karar olarak nitelendirilmiştir. Halbuki Fransa bu kararı ile Türkiye’ye “*AB’ne giremezsiniz, imtiyazlı ortaklığı düşünelim*” mesajı vermiştir.

Fransa Dışişleri Bakanı Michel Barnier, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği önünde 15-20 yıllık uzun bir süreç bulunduğunu öne sürerek, Türkiye’nin üyelik için sözde Ermeni soykırımını tanıması gerektiğini açıkladı:

“Türkiye’nin AB üyeliği bugünün ve 29 Mayıs’ın konusu değil. Bu fikir elbette mevcut. Eğer 15-20 yıl içinde, henüz başlamamış olan zorlu müzakereler sonuçlanırsa, Türkiye’den başka beklentilerimiz de var. Ermeni soykırımını da tanımasını bekliyoruz.

¹⁴² *Nouvel Observateur*, le 10 February 2005.

Ondan sonra da Fransız Anayasası bir referandum öngörüyor...” diyerek Fransız kamuoyuna “merak etmeyin” mesajı vermiştir¹⁴³.

2004 yılında, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği, Birliğin genişleme sürecine ve AB Anayasası'na da bağlı olarak, Fransız kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılırken, “*Büyük Türk ve Venise Cumhuriyeti*” kitabının yazarı Sylvie Goulard “*...Türkiye'nin nüfusu 100 milyon olacak, Türkiye'nin AB'ye girmesi, fli bir porselen mağazasına sokmaya benzemektedir...*”¹⁴⁴ uyarısını yapmakta, Cumhurbaşkanı Chirac ile Dışişleri Bakanı Barnier ise, Fransa'nın Türkiye'nin üyeliği konusundaki tutumunda bir değişiklik olmadığı ve müzakerelere başlanmasının Komisyon'un raporuna bağlı bulunduğu yönünde açıklamalar yapmışlardı¹⁴⁵. Halbuki Fransa'nın tutumu günlük bile değiştiği özellikle 17 Aralık sürecinde görülmüştür.

Avrupa Birliği (AB) açısından bakıldığında, 17 Aralık zirvesi, AB'nin, kendisini gerçek anlamda tanımlama, Türkiye'yi nasıl gördüğü ve nasıl görmek istediği, bundan sonra çizeceği rota konusunda bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Çünkü Türkiye'nin üyeliği bir başka ülkenin üyeliği ile eşdeğer tutulamaz. Bu gerçeğin farkında olan AB üyeleri raporun sunulmasından itibaren hem iç siyasi çevrelerde hem de diğer üye ülke temsilcileriyle konuyu masaya yatırmışlardır. En sert tartışmaların yapıldığı ülke hiç şüphesiz Fransa'dır. Fransa'da kamu oyu, muhalefet hatta iktidarda olan UMP yöneticileri, Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesine karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışlar, Fransa'ya Türkiye ile uçak ihalesi yapmasını sağlamıştır. Türkiye, Fransa'yı yanına çekmek için genellikle bu yolu seçmiştir. Fransa'da Türkiye'nin bu zaafının farkında olarak, maksatlı politik zikzaklarına devam etmektedir

¹⁴³ *Milliyet*, 10 Mayıs 2005.

¹⁴⁴ *Le Point*, 07 Octobre 2004.

¹⁴⁵ *Le Point*, 15 Septemre 2004.

SONUÇ

Önceki bölümlerde, AB sürecinde Türkiye-Fransa ilişkilerini, bu süreç boyunca Dünyada, Avrupa'da ve Türkiye'de yaşanan kırılma notalarını esas alarak, ortaya koymaya çalıştım. Ulaştığım sonuçları, AB sürecinde Türkiye-Fransa ilişkilerine etki eden faktörleri; Tarihi, Kültürel, Dini, ekonomik, siyasi ve askeri faktörler başlıkları altında şöyle toplayabiliriz:

Tarihi Faktörler

Türk-Fransız ilişkileri uzun bir tarih süreci içerisinde incelendiğinde görülmektedir ki, Fransa zayıf olduğu dönemde olsun, kuvvetli olduğu dönemde olsun Türklere sadık bir dost ve güvenilir bir müttefik olmamıştır. Uluslararası ilişkilerde haçlı zihniyetini korumuş ve Hıristiyan Avrupa'nın, müslüman Türkleri Avrupa'dan atma mücadelesinde Osmanlı İmparatorluğunun dostu gibi gözükmekle, aslında Osmanlı devletinden özellikle katoliklerin hamiliğine soyunarak hıristiyanlar adına imtiyazlar koparmış, özellikle ermenileri merkezi yönetime karşı kışkırtmışlardır. Son dönemlerde Fransa Ermenilere destekleri devam ederken, Türkiye'deki ayrılıkçı terör örgütleri ve yandaşlarına kucak açtığı görülmektedir.

Fransa'nın ortaçağ Fransası olmadığı, günümüzde demokrasinin beşiği olduğu tespiti ile, tarihi geçmişi görmezden gelen yaklaşımlar Türkiye'de savunulmaktadır. Günümüz demokrasilerinde kamuoyunun sistemli olarak yönlendirilebileceği gerçektir. Bu anlamda istendiği takdirde, toplumlara tarih bile unutturulabilmektedir. Ancak Fransa'da tarih boyunca oluşmuş Türk imajını ve Türkiye karşıtlığını, yönlendirmelerle değiştirebilecek irade şimdilik yoktur.

Kültürel Faktörler

Avrupa coğrafyasının sınırlarını yine Avrupalılar çizmiştir. Bunu yaparken ne coğrafi ne bilimsel ne de siyasi kriterlerle hareket etmedikleri açıktır. Avrupa coğrafyasını belirleyen unsurlar din ve kültür bağlarıdır.

AB üyesi ülkelerin tamamı Hıristiyan kültür dünyasına mensuptur. Kendi içlerinde oluşturdukları ortak bir değerler sisteminin gelişmesine yardımcı olan bir Avrupa tarihi mevcuttur. Bütün bunlar, yeni Avrupa siyasi kimliğinin inşasında rol oynayan kültürel önkoşullardır.

Fransızlar açısından Türkler sadece farklı bir kültür olmakla kalmaz, Türkler, tarihsel perspektiften bakıldığında, Avrupalı kimliğinin oluşmasına neden olan “öteki” olmuşlardır. Avrupalı, “ne olmadığını”, yani Türk olmadığını söyleyerek “ne olduğunu”; yani, Avrupalı olduğunu bulmuştur¹⁴⁶.

Fransızların Türkiye algılamasını etkileyen belki de en önemli faktör kültürdür.

Dini Faktörler

Tarihsel açıdan Avrupa kimliği din faktörü üzerine inşa edilmiştir. Her ne kadar reform ve rönösans hareketleriyle dinin toplumsal hayatta etkinliği azalsa da, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında laik ve daha çok seküler bir anlayış mevcutken Türkiye söz konusu olduğunda din faktörü ön plana çıkarılabilmektedir.

Avrupa'nın kültürel kimliği konusunda Türkiye açısından en çok tartışılan faktör dindir. Hıristiyanlık, tarihsel olarak Avrupa kimliğinin önemli bir unsurudur. Ortaçağ Avrupa'sı sadece halkı ile değil, siyasal olarak da hıristiyan bir Avrupa'dır. Avrupa'nın, hıristiyan bayrağı altında, haçlı seferleri vasıtasıyla birleşmesinde islama karşı duruşun etkisi olmuştur.

Yakın zamanda Fransız başbakan Jean-Pierre Raffarin'nin, Avrupa'nın, İslam nehrinin laiklik yatağında akmasını isteyip istemediğini sorgulaması da, kaygıların içeriden yansımasıdır.

Dinin, kendisini laik bir ülke olarak tanımlayan özellikle Fransa açısından belirleyici faktör olup olmadığı tartışma konusudur. En azından Fransa resmi söylemleri Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde dinin önemli bir etken olmadığı doğrultudadır. Buna

¹⁴⁶ Ümit Özdağ, *AB'nin jeopolitik incelemesi*, ASAM Avrupa Araştırmalar dizisi, Ankara, 2003, s. 3.

rağmen büyük çoğunluğu katolik olan Fransız halkının, Türkiye bütün koşulları yerine getirdikten sonra, tam üye olabilmesi için yapılacak referandumda din faktörünü, dikkate alıp olmayacağı büyük soru işaretidir.

Ekonomik Faktörler

AB sürecinde Fransa'nın Türkiye'ye bakışını sadece Türklerin Fransa'daki olumsuz imajı ile, dini ve kültürel farklılıklarla açıklamak yanlış olmasa bile eksik olacaktır. Ekonomik çıkarlar, dünya hakimiyeti çabasında olan devletlerin ve ideolojilerin kendi aralarındaki pazar kapma rekabeti ve Türkiye ile ekonomik ilişkileri belirleyici faktördür. Özellikle Fransa, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde ortaya çıkan siyasi tikanlıkları, kendi ekonomik çıkarları lehinde kullanmış ve kullanmaktadır. Fransa, Türkiye'yi ortak bir üyeden çok kaybedilmemesi gereken bir pazar olarak görmektedir.

Fransa, Türkiye ile dış politikasını ekonomik çıkarları doğrultusunda şekillendirmekte, Türkiye'den sağlayacağı ekonomik kazançlara endeksli olarak, kısa süreli politik zikzaklar yaptığı görülmektedir.

Fransa tarafından 1960'lı yıllarda ikinci plana itilen kültürel ve dini faktörler doksanlı yıllarda ön plana çıkmıştır. Ekonomik faktörler ise üyeliği ileri tarihlere bırakmak için etkili bir faktör olarak her zaman geçerliliğini korumuştur. Türkiye'nin AB sürecinin devam ediyor olmasının Fransa'ya ekonomik getirisinin olması, Fransa'nın Türkiye politikasının, "konunun sürüncemede bırakılması" olarak oluşmasının nedenidir.

Siyasi Faktörler

Şüphesiz bu dış politika değerlendirmelerinin haricinde konunun bir de iç politika bağlamında incelenmesi gerekmektedir. Tarih boyunca bilinç altlarına negatif bir Türk imajı yerleşmiş olan Fransa'da, zaten Türk karşıtı olmak başlı başına siyasi pirim yapan bir olgudur. Bunun üzerine Türkiye ile hesaplaşma peşinde olan çevrelerinde propagandaları eklendiğinde Fransa'dan, Türkiye ile ilgili olumlu yaklaşımlar beklemek gerçekçi olmayacaktır.

İktidarı devralmak ya da iktidarını sürdürmek isteyen politik çevreler, iç dinamikleri de hesaba katmak durumundadırlar. Bu çerçevede Avrupa'da "Rum lobisi" ve "Ermeni lobisi" hiç şüphesiz karar alıcılar üzerinde belirleyici etki yaratmaktadır. Bu etki, Fransa'daki 500 000 ermeninin oy ağırlığının verdiği siyasi etkenin doğrudan sonucudur.

İdeolojik Faktörler

Türk düşmanlığı hemen hemen bütün Avrupa'da olduğu gibi belki daha da fazla Fransa'da iç politikada prim yapmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan ve bunu en agresif biçimde dile getiren parti ve siyasetçiler yükselişe geçmekte hatta seçim kazanmaktadır. Milliyetçilik, doğduğu yer olan Fransa'da yeniden gelişmektedir. Esasen Fransa'da, iktidarda sağ siyasette olsa, sosyalistlerde olsa fark etmemiştir. Her ikisi de farklı nedenlerle Türkiye'ye karşı tutum sergilemişler, sergilemektedirler.

Coğrafi Faktörler

Türkiye'nin fiziki olarak Avrupa sınırları içinde olup olmadığı tartışmaları bir yana, Türkiye'nin dini ve kültürel farklılıkları nedeniyle Avrupalı olmadığı sonucuna varılabilir. Zaten gerek Fransa'nın gerekse diğer AB ülkelerinin Türkiye'yi Avrupalı saymamalarının en temel gerekçesinin dini ve kültürel farklılıklar olduğu açıktır.

Avrupa sadece coğrafi bir kıtanın adı değil, daha çok tarih, din ve kültür birliğinin adıdır. Fransa'ya göre de Türkiye bunlardan hiç birine ait olmadığı gibi, Avrupa'da da değildir. Jacques Chirac'ın yerine cumhurbaşkanlığına seçilmesine kesin gözüyle bakılan UMP başkanı Nicolas Sarkozy "*Eğer Türkiye Avrupa'da olsaydı, bunu bilirdik...*"¹⁴⁷ diyerek Türkiye'yi Avrupa'da olmadığını söylemektedir. Fransa bilinç altında Türkiye'yi Ortadoğu ülkesi, resmi söylemlerinde ise Doğu Akdeniz ülkesi olarak görmektedir.

Demografik faktörler

Türkiye ile ilgili Avrupa'da yapılan "büyük, müslüman ve fakir ülke" tanımlaması, Fransa kamuoyunda korku yaratmaktadır. Fransa'da yaklaşık 6 milyon

¹⁴⁷ *Le Point*, Decembre 2004.

Müslüman yaşamaktadır. İstatistikler bu rakamın yakın gelecekte çok daha fazla olacağını göstermektedir. Fransız sosyolog Oliver Roy'a göre 2053 yılında Fransa'da Müslümanların oranı yaklaşık yüzde 50 olacaktır. Bu oran abartılı gibi görünse de, bu yüzyılın sonuna kadar Fransa'daki Müslüman nüfusun hiç de azımsanmayacak sayılara ulaşacağı beklenmektedir. Bunların büyük çoğunluğunun kuzey Afrika kökenli Müslümanlardır. Aslında bu konu Avrupa'nın genelinde de son yıllarda tartışma konusu olmaktadır. Hatta dışarıdan dahi Avrupa'ya konu hakkında uyarılar gelmektedir. Mesela Bernard Lewis Avrupa'yı uyararak bu kıtanın en geç yüzyıl içinde 'İslamlaşacağını' iddia etmiştir¹⁴⁸.

Konunun bir başka boyutu da Fransa'nın Avrupa'da liderlik arzusu devam ederken, AB kurumlarının üye ülkelerin nüfusuna göre teşekkül ediyor olması Fransa için endişe kaynağıdır. Fransa zaten liderliği, AB'nin en büyük ve en güçlü ülkeleri olan Almanya ve İngiltere ile paylaşmakta ve rekabet halindedir. Mevcut nüfus büyüklüğü ile hiç de sıradan bir üye olmayacağı açıkça belli olan Türkiye'nin de bu paylaşımına girebilecek olması, Fransa'nın arzuladığı bir durum değildir. Türkiye'nin 70 milyonu aşan nüfusu giderek artarken, Fransa'nın nüfusu 60 milyon kadardır ve hızla yaşlanmaktadır. Buna karşın Türkiye genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla birlikte, AB'nin resmi kurumlarında en az Fransa kadar oy hakkı edecek olması Fransa'nın kabullenemeyeceği bir durumdur. Ayrıca Fransa yaşanabilecek göç hareketi ile Türklerin sosyal hayatta da baskın bir kültür olmasından çekinmektedir. “ *Büyük Türk ve Venise Cumhuriyeti*” kitabının yazarı Sylvie Goulard “ ...Türkiye'nin nüfusu 100 milyon olacak, Türkiye'nin AB'ye girmesi, fildişi bir porselen mağazasına sokmaya benzemektedir...”¹⁴⁹ Fransa kamuoyu bu en temel kaygıdan hareketle, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına karşı gelmektedir.

Jeopolitik Faktörler

Soğuk savaşın sona ermesi AB'nin de genişleme hızını artırmıştır. Berlin duvarının yıkılmasıyla doğu ve batı Almanya'nın birleşmesi ve doğu Avrupa ülkeleri AB'nin profilini de hızla değiştirmeye başlamıştır.

¹⁴⁸ *Die welt*, 28 July 2004

¹⁴⁹ *Le Point*, 07 Octobre 2004.

Fransa ve Türkiye'nin ilişkilerini belirleyen sadece bu iki devletin bağımsız kararları da değildir. Soğuk savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliğinin, soğuk savaş sonrası ise tek kutuplu dünyada ABD'nin, ilişkilere önemli etkisi vardır.

Son 15 yılın hızlı değişimleri, İkinci dünya savaşından sonra kurulan, soğuk savaşla devam eden ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bozulan hassas dengenin yeniden kurulması, istikrarın sağlanması ve yeni dünya düzeninin tesis edilmesi çalışmalarının sonucudur. Doğal olarak Dünyanın güç merkezleri de, kurulacak yeni dünya düzeninde paylarını alma çabası olacaktır. Bu çabada en hızlı ve en aktif tutum ABD'den gelmektedir.

Fransızlar çağ değiştirmiş, ancak daima istemelerine rağmen hiçbir zaman değiştirdikleri kendi çağlarının lider devleti olamamışlardır. Fransa'nın ABD'ye rağmen bunu gerçekleştirmesinin zor olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun bilincinde olan Fransızlar, iki dünya savaşının yaşandığı kıtanın külleri arasından doğan ve artık ortak hareket eden bir Avrupa entegrasyonu ile süper güç olmak istemiştir.

Fransa gerek dünyada gerekse Avrupa'da gittikçe kaybolan ağırlığını Türkiye'ye karşı tutumuyla varlığını hissettirmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karşı söylemlerin, hem Fransa kamuoyunda hem de AB içinde pirim yaptığı dikkate alındığında Fransız siyasetçilerin tutumları anlaşılır hale gelmektedir. Bu sayede Türkiye'den koparılan tavizlerde artı değer olarak hanelerine yazılmaktadır.

Fransa ise bu değişim dönemini AB'nin genişleme sürecinde oynadığı rolle yetinmek durumunda kalmaktadır. Hatta bu rolün Türkiye ile sınırlı olduğunu da söylemek mümkündür.

Fransa için günlük siyaset açısından Türkiye karşı tutumu, Fransa ve Avrupa kamuoyunda pirim yaparken, diğer yandan, dünyanın yeni jeopolitik ve jeostratejik algılamalarında Türkiye'nin önemi artarak devam etmektedir. Bu nedenle Fransa, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik beklentisini tamamen yok etmek istememektedir.

Askeri Faktörler

Avrupa'nın güvenliği her dönem önemli bir faktör olmuştur. Fransa hararetle bağımsız Avrupa fikrini savunsa da, bunun ABD ve NATO'nun güvenlik şemsiyesi olmadan nasıl yapılacağı konusunda çözüm üretememektedir.

Türkiye'nin bölgesinde önemli ve güçlü bir ordusunun varlığı, Avrupa Birliğine tam üye olma çabasının en güçlü argümanıdır. Yine bu noktada Fransa, Türkiye'nin askeri gücünü önemsemekle birlikte, ABD'ye oldukça bağımlı olmasını sorun olarak görmektedir.

Fransa, AB'nin ABD'den bağımsız, askeri bir güce sahip olmasını istemektedir. Ancak bu yöndeki çabalar sonuçsuz kalmaktadır. Yakın tarihte, Avrupa'nın göbeğinde eski Yugoslavya topraklarında yaşanan olaylar, ABD'de olmadan, AB'nin güvenlik sorunlarını çözemeyeceğini göstermiştir.

Soğuk savaşın yaşandığı yıllarda, Türkiye batı bloğunun ileri karakolu iken Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte, Türkiye'nin Batı Avrupa entegrasyonuna katılmasının politik ve güvenlik gerekçeleri kalkmış gibi gözükse de, Avrupa ile ortadoğu arasında bir tampon bölge olarak, Avrupa'nın Güvenliği için önemlidir.

Türkiye'nin Askeri potansiyeli yıllardır bağımsız savunma politikasının uğraşını veren Fransa ve AB için de önemli avantajlar sağlayabilir. Fransa'nın kabullenemediği husus, Türkiye'nin askeri potansiyelinin NATO kanalıyla ABD'ye bağımlı olmasıdır.

Sonuç olarak; yukarıda sıralanan bütün bu faktörler ışığında, Fransa iki şeyi kesinlikle istememektedir. Bunlardan birincisi; Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olması, ikincisi; Türkiye'nin Avrupa Birliğinin kontrolünden tamamen çıkmasıdır. AB sürecinde Fransa'nın Türkiye politikasının temel hedefi; Her iki seçeneğin de gerçekleşmesini engellemek, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik beklentisinin devam etmesini sağlamaktır.

Avrupa'da genel kabul gören bu politikayı; Türkiye'nin insan haklarına saygılı hukuk devleti olmasını, demokratikleşmesini, hayatın her alanında Avrupa standartlarına ulaşmasını, halkının refah düzeyinin yükselmesini sağlayacak ve Avrupa ile bütünleşmesini daha kolaylaştıracak bir süreç olarak görmek mümkündür. Bu iyimser yaklaşım yıllardan beri Türkiye'de siyaset ve medya çevrelerinde dile getirilmiş, Türk halkında sosyal ve ekonomik beklentiler yaratılmıştır. Yaratılan bu beklentilerin sonucu olarak da Türkiye'nin AB'ye üye olması, Türk halkının çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. Bu iyimser bakışın doğru bir yaklaşım olması ve

gerçekleşmesi elbette ki Türkiye'nin yararına olacaktır. Ancak, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinin Fransa özelinde incelendiği bu çalışmanın sonucunda görülmüştür ki; Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik hedefi, Türkiye Cumhuriyeti ile, hem içerden hem de dışardan, sorunu olanlar tarafından hesaplaşma fırsatı olarak kullanılmaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliğine “Uygar devletlerle” bir arada olmak için girmek istemektedir. Eğer “uygar” saydığımız devletlerin Türkiye üzerinde başka planları varsa; Türkiye'nin göstermesi gereken tavrı, Mustafa Kemal Atatürk, 16.3.1920 tarihinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Hey'et-i Temsiliyesi adına “Serv”e ve Wilson prensiplerine karşı yayınladığı deklarasyonla göstermiştir:

“İstanbul’da İngiliz, Fransız, İtalyan siyasi temsilcilerine, Amerikan siyasi temsilcisine, bütün tarafsız devletler dışişleri bakanlıklarına, Fransa, İngiltere, İtalya millet meclislerine verilmek üzere Antalya’da İtalya temsilciliğine;

Biz, Haklarımızı ve bağımsızlığımızı savunmak için giriştiğimiz mücadelenin kutsallığına ve hiç bir kuvvetin bir milleti yaşama hakkından mahrum edemeyeceğine inanıyoruz. Tarihin bu güne kadar kaydetmediği bir suikast olan ve wilson prensiplerine dayanan bir ateşkes anlaşmasına, milleti savunma imkanlarından yoksun bırakmış olmasından doğan bir hileye de dayanmış olması bakımından, ilgili milletlerin şeref ve haysiyetleriyle de bağdaşmayan bu hareketin ne demek olduğunu takdirini, resmi Avrupa ve Amerika’nın değil, bilim, kültür ve medeniyet Avrupa ve Amerika’sının vicdanına bırakmakla yetinir ve bu olaydan doğacak büyük tarihi sorunluluğa, son olarak bir kez daha dünyanın dikkatini çekeriz. Davamızın haklılık ve kutsallığı, bu güç zamanlarda, tanrıdan sonra en büyük yardımcımızdır... ”¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *nutuk*, başbakanlık basımevi, Ankara, 1984, c.I, s. 285.

EKLER

EK-1

AB'NİN GENİŞLEME HARİTASI¹⁵¹

¹⁵¹ www.hurriyetim.com.tr

EK-2

ATATÜRK'ÜN MUHTRASI

“Ankara, 3 ocak 1922

İçişleri bakanlığı'na

29.12.1921 gün ve 10319/2423 sayılı yazınız yanıtıdır.

Anadolu'da öksüzler yurdu ve örnek çiftlikler vb hayır kurumları açma ve kurma konusunda amerika yakınoğu görevlileri adına yapılan başvuruya karşı vereceğimiz yanıtın konusu ve ilkeleri,ilişik muhtırada genişçe açıklanmıştır, efendim.

Muhtıra

Ankara büyük millet meclisi hükümeti, ülkenin bayındırlaşmasına, öksüzlerin rahatlamasına, genel sağlık ve ekonomimizin düzeltilmesine yönelik girişim ve çalışmaları teşekkürle kabul eder.

Ancak, bu konuda gerek uzak, gerek pek yakın geçmişte,bize oldukça ağıra patlayan deneyimlere dayanarak bir takım kaygılarımızı açıklama gereği vardır.

Şimdiye değin ülkemizde ekonomik amaçlarla, politik ve bilimsel çalışmalar yapan kurumlar ve yabancılar özellikle aşığıdaki amaçları izlemişlerdir:

Ülkemizdeki çalışmalarından korkunç bir kazanç sağlamak. Bizim için en zararlı olanı bunlardır.

Bir bölgede elde edecekleri ekonomik yetkiye (imtiyaza) dayanarak o bölgenin sahibi olmaya çalışmak.bu gibilerin ülkemizde bir daha çalışmalarına kesinlikle izin verilmemesi kararlaştırılmıştır. Böyle yapmakla yalnız kendimize değil, bütün insanlığa olabildiğince büyük hizmet ettiğimize inanıyoruz. Dolayısıyla genel savaşı (birinci dünya savaşı)'nı çıkaranlar, bu gibi amaçları izleyen paralı gruplar ve onlara alet olan politikacılarıdır.

Ekonomik amaçla, bilim ve insanlık (yararı) görüntüsü ile yurdumuza gelip, ilerde istila (işgal) hazırlamak için, etnik toplulukları gerek hükümete, gerek birbirlerine karşı kışkırtmak. Bu gibiler hem genel savaşın hem ülkemizdeki korkunç cinayetlerin düzenleyicileridir.

Yurdumuzda, yalnız bilim ve insanlık amaçları ile çalışmakla birlikte, ruhlarında bulunan hıristiyanlık duygusu nedeniyle, hemen hıristiyan azınlıklarla ilişki kurmak ve ister kasıtlı, ister kasıtsız olarak, aralarında azınlıklarında yaşamakta olduğu müslüman topluluklardan ayrılma isteğini propaganda etmek.

Bu gibilerin gerek müslümanlara, gerek iyiliğine çalıştıkları (nı ileri sürdükleri) hıristiyan azınlıklara, aralarında yaşamakta oldukları islam çoğunluğuna (karşı) baskı yapılmasını aşılama, ne denli insanlık dışı bir biçimde çalıştıkları ve bu yüzden meydana gelen cinayetlerden sorumlu oldukları ortadadır.

Hükümetlerimiz bu gibilerin de özgürce çalışmalarına izin verdiğinde müslüman ve müslüman olmayan bütün uyruklarına karşı pek ağır bir sorumluluk yükü altına girmiş bulunacaktır.

Buna izin vermek, çocukları yaşayacakları çevreye düşman ya da hiç olmazsa yabancı olarak yetiştirmek ve (çocukları) yaşayacakları çevre ile çatışmak zorunda bırakmaktır. Bu ise, gerek o çocukların, gerek içerisinde yaşayacakları halkın yıkımını hazırlamaktır.

Bunu yasaklamak hükümetin görevidir.

Bundan dolayıdır ki, amerikalılarca örnek çiftlik vb kurumlar kurup, buralarda kendi uyruğumuzdan olan binlerce çocuğun türk hükümetine ve ulusuna karşı sevgisiz ve uyumsuz duygularla yetişmelerine izin veremeyiz”¹⁵².

¹⁵² T.C. Kültür Bakanlığı Atatürk Dizisi, Ankara, 1995. Bu günkü Türkçe ile aktaran; Mustafa Yıldırım, *Sivil Örimceğin Ağında*, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2004, s. 564.

EK-3

KANUNİ'NİN ŞARKEN'E MEKTUBU

Roma Cermen İmparatoru V. Şarl'ın (Şarken) Avrupa'da üstün bir duruma geçmesi üzerine, Fransa kralı I.Fransuva onunla savaşmış fakat yenilerek esir düşmüştü (1525). Fransa kralının annesi ve bir süre sonra kendisi, Kanuni'ye mektup yazarak ve elçi göndererek yardım istediler.

Kanuni Sultan Süleyman cevaben;

“Ben ki Akdenizin Karadenizin ve rumelinin ve anadolunun ve karamanın ve rumun ve zülkadiriye vilayetlerinin ve diyaribekirin ve kürtdistanın ve azarbeycanın ve acemin ve halepin ve mısırın ve mekke ve medinenin ve kudüsün ve bütün arap dünyasının ve yemenin ve ecdadımın fethedikleri daha birçok diyarın sultanı ve padişahı beyazıt han oğlu sultan selim han oğlu sultan süleyman hanım.

Sen ki fransa vilayetinin kralı Françeskusun.

Dergahı selatin penahuma yarar adamın frankipan ile mektup gönderip ve bazı ağız haberi dahi ismarlayıp memleketinize düşman müstevli olup halen hapiste olduğunuzu ilan edip halasınız hususunda bu canipten inayet ve medet istina eylemişsiniz...tamam malum oldu. İmdi padişahlar sınımak (yenilmek ve hapis yatmak) ayıp değildir. Gölünüzü hoş tutup azürde hatır olmayasız...Daima def-i düşman ve feth-i memalik için...gece gündüz atımız eğlenmiş ve kılıcımız kuşatılmıştır. Hak sübhanehu ve taala hayırlar müyesser eyleyip meşiyet ve iradati neye mütealik olmuş ise vücuda gele...”¹⁵³.

¹⁵³ Hammer c.VI, s.1396, Aktaran: Süleyman Kocabaş, *Türkler ve Fransızlar*, Vatan Yay., İstanbul 1990, s.28.

KAYNAKÇA

A- GAZETELER

Akşam
Cumhuriyet
Die welt
Dünya gazetesi
Guardion
Günaydın
Hürriyet
La Libre Belgique
Le Monde
Le soir
Milliyet
Nouvel Observateur
Tercüman
Zafer

B- DERGİLER

Defensenews
Doğu-Batı Düşünce Dergisi, (Avrupa Özel Sayısı).
Dışişleri Bakanlığı, Ortak Bildiriler Bülteni
Le Point

C- KİTAPLAR

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşında Fransız Kamuoyu**, TTK yay.,1988.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, (Bu günkü dile çeviren; Zeynep Korkmaz,) Başbakanlık basımevi, Ankara, 1984.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, c. II, Ankara, 1997.

ATAK, M. Sadık, **Harp sonrası dünya**, 1945-1966, Ankara, 1966.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl siyasi Tarihi**, T.İş Bankası yay., Ankara, 1984.

AYDOĞAN, Metin, **Avrupa Birliğinin neresindeyiz?**, Kum Saati yay., İstanbul, 2002.

BİRAND, Mehmet Ali, **Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası**, Milliyet yay.,İstanbul 1990.

BİRAND, Mehmet Ali, **Türkiye'nin Büyük Ortaklık Kavgası**, Doğan yay., İstanbul, 2005.

BOZKURT, Veysel, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Vipaş yay., Bursa, 2005.

ÇALIŞ, Şaban H., **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Nobel Yay., Haziran, 2001.

ÇOTUKSÖKEN, Betül, **Avrupa: Öznenin Doğum Yeri**, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, (Avrupa Özel Sayısı), Sayı: 14, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, Ankara, 2001.

DAĞDEVİREN, Elif Uçkun, **Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliğinin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri yönüyle değerlendirilmesi**, İKV yay., İstanbul, 1998.

Dictionnaire Encycloépedique, paris, 1950.

ERÇİN, Erhan, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İKV yay., İstanbul, 2002.

Grolier International Americana Encyclopedia, İstanbul 1993.

GANDON, Odile, **Dictionnaire de la Mythologie**, Hachette, 1992.

KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 7. baskı, Beta Basım yay.,İstanbul, 2003.

- KONGAR, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye**, 6. basım, Remzi Kitapevi, 2002.
- KOCABAŞ, Süleyman, **Türkler ve Fransızlar**, Vatan Yay., İstanbul 1990.
- KÖYMEN, A. Mehmet, **Ortak Pazar Gerçeği ve Türkiye'nin Sanayileşme Sorunu**, Yar yay., İstanbul, 1974.
- NOEL, Emile, **AET Anlaşmasının Temel Maddeleri**, Ayyıldız, Ankara, 1977.
- ÖYMEN, Onur, **Silahsız Savaş**, Remzi kitapevi, İstanbul, 2003.
- ÖZDAĞ, Ümit, **AB'nin jeopolitik incelemesi**, ASAM Avrupa Araştırmalar dizisi, Ankara, 2003.
- SOYSAL, İsmail, **Türk-Fransız siyasal ilişkileri**, Belleten, c.XLVII, Ekim 1983. sayı:188'den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984.
- SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları**, c. II, TTK, Ankara, 1991.
- Türk Dış Politikası**, 1919-1980, c.I, İletişim yay., İstanbul, 2005.
- UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih, Harp Akademisi yay.**, İstanbul, 1985.
- UĞUR, Mehmet, **AB ve Türkiye**, Everes yay., İstanbul, 2000, s.217.
- YILDIRIM, Mustafa, **Sivil Örümceğin Ağında**, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 2004.

D- MAKALELER

- KARAL, Enver Ziya, **L'image de la France chez Atatürk**, Turcica, Paris, 1981.
- SOYSAL, İsmail, 20 Haziran 1988 tarihinde, Paris'de UNESCO'da Fransızca verdiği konferansın Türkçe çevirisi (Çeviren: Ahmet Penez).

E- İNTERNET ADRESLERİ

www.belgenet.com.tr

www.disisleribakanligi.gov.tr

www.habernet.com.tr

www.hurriyetim.com.tr

www.europa.eu.int